

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

ХІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

14-15 серпня 2024 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

14-15 серпня 2024 року

**Львів
2024**

УДК 005
ББК 94.3(0)

Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 14-15 серпня 2024 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2024. – 91 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XII Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. За повноту та цілісність яких автори безпосередньо несуть відповідальність.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ6

Honcharenko O.V., Diachenko O.V. IMPACT OF DIGITAL PLATFORMS ON DEVELOPMENT OF THE WORLD ECONOMY: ANALYTICAL REVIEW6

Бровун В.В., Шевченко Ю.А. СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КОМАНДНОЇ РОБОТИ ЯК ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА9

Гошук І.М. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА11

Забара В.М. МОТИВАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ТНК13

Змайло В.О. МІЖНАРОДНІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ У МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ16

Остапов А.С. РОЗВИТОК ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ...18

Пальоха О.В. ДУАЛЬНА ФОРМА ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН З РОБОТОДАВЦЯМИ.....21

Тарасенко О.О., Тарасенко Л.О. АНАЛІЗ НАВИЧОК БУХГАЛТЕРІВ ПІДПРИЄМСТВА У КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ24

ІСТОРИЧНІ НАУКИ.....27

Гадинко О. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ М.СТОРОЖИНЕЦЬ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1919-1940РР.): ОГЛЯДОВИЙ ЕКСКУРС27

Колейко В.Ю. ІНТЕРНЕТ НА КОРИСТЬ: ПРАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ДЛЯ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА ІСТОРІЇ37

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ41

Демченко В.М. ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ41

Кльоц І.О. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ФІНАНСІВ І БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ.....44

<i>Кмін А.О.</i> БЛОГИ ЯК ТВОРЧА АЛЬТЕРНАТИВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК.....	47
<i>Лі Цзюньтан</i> СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕЛЕКТРОТЕХНІКА.....	49
<i>Феній Н.С.</i> ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ ЕКОНОМІКА.....	52
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	55
<i>Гуцол К.В.</i> ПРОГРАМА ТРЕНІНГУ НАРАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	55
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....	61
<i>Омелянюк А.</i> СПЕЦИФІКА КОНФЛІКТНОГО СПІЛКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	61
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	64
<i>Арпендій С.П.</i> ПАРАДИГМИ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОГРАМУВАННЯ.....	64
<i>Калайда Ю.П.</i> ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА МАШИННОГО НАВЧАННЯ В ТЕХНОЛОГІЇ 3D-ДРУКУ	67
<i>Судомир В.П.</i> АЛЬТЕРНАТИВА ПРОПРІСТАРНОМУ НИЗЬКОРІВНЕВОМУ ПРОГРАМНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ	69
<i>Щибренко С.А.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ АВТОНОМНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ КВАДРОКОПТЕРА І РОЗРОБКА АВТОНОМНОЇ НАВІГАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПОЗИЦІОНУВАННЯ І СТАБІЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕННЯ КВАДРОКОПТЕРА В ПРОСТОРИ	71
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ.....	73
<i>Костащук С.</i> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В МЕДИЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ	73
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	75
<i>Гайденко Ю.О.</i> ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ VS ПРАГМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	75
<i>Новохатня Т.М.</i> ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕСУРСИ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	77

ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....79

Горбаньов Ю.А. АДМІНІСТРАТИВНА ДОПОМОГА ПРИ ПРИЙНЯТТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО АКТУ.....79

Грошко Б.Б. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ ЩОДО НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ.....81

Капустіна М.В. ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ З РЕЄСТРАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ОСІБ, ЩО ЇХ УЧИНИЛИ84

Клімова В. «ВТЯГНЕННЯ У ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ» ЗА КК УКРАЇНИ ТА ЙОГО МІСЦЕ У СИСТЕМІ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ.....86

Француз А.Й., Барабаш В.В. ГЕНЕЗИС ТА ЗНАЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ89

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Honcharenko O.V.

PhD in Economics

Associate Professor of the Department of World Economy

Diachenko O.V.

PhD in Economics

Associate Professor of the Department of Public Administration

State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

IMPACT OF DIGITAL PLATFORMS ON DEVELOPMENT OF THE WORLD ECONOMY: ANALYTICAL REVIEW

The products of platform companies in the form of digital platforms have a significant transformative impact on the world economy through the application of specific methods of expanding existing and forming new sales markets. The digital platforms increase the efficiency of resource use, expand markets and promote exports. Online platforms are a driving force of the economy. According to various evaluations, the contribution of digital platforms in developed countries reaches up to 35% of GDP, and in developing countries - up to 10% of GDP [1].

The expansion of digital platforms in the world is accompanied by the dominance of digital technologies in all areas of activity and rapid quantitative development. In 2016, the market capitalization of 176 transnational platform companies amounted to 5.8% of global GDP (USD 4.3 trillion) [2], there were 3.42 billion Internet users [3]. In geographic terms, there was a significant concentration in two regions: 46.6% of such companies were located in Asia and 36.4% in North America. In 2023, 5.3 billion people (66% of the world's population) used the Internet, 2.6 billion people made online purchases, and the annual growth rate of the number of websites was 15%. As of July 2024, there are more than 2.7 billion digital shoppers (33% of the world's population) and more than 26 million e-commerce sites in the world. While 57.2% of the population currently make online purchases, 66.6% are expected to do so in 2027. [4].

Digital platforms have become a determinant in the development of international trade in general and cross-border trade in particular. They facilitate global access to markets, reduce non-tariff barriers and transaction costs, digitalize payments and automate administration, simplifying the process of exchanging goods and services around the world. Digital platforms have become an integral part of e-commerce, helping businesses expand their capabilities, attract customers and improve customer experience. The easy-to-use nature of online commerce is ensured by advanced integration and interoperability at the technical level between marketplaces, payment systems, banks, and logistics operators.

In 2022, e-commerce retail sales globally exceeded USD 5.8 trillion. It is expected that in 2024, online sales will reach USD 6.3 trillion (more than 3% of global GDP), and in 2027 will reach about USD 8 trillion (Fig. 1).

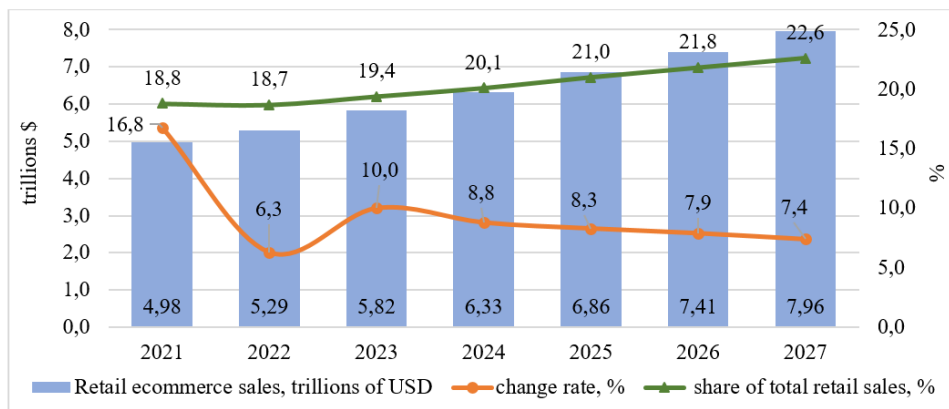

Fig. 1. Dynamics of e-commerce volumes in the world, 2021-2027* [5]

*** 2024-2027 – forecast.**

The Chinese e-retail giant Alibaba accounted for 23% of global online commerce in 2023. Social media platforms have become a powerful shopping channel (50.7% of Facebook accounts out of almost 3 billion are involved in e-commerce, 47.4% of 2 billion accounts via Instagram, 33.9% of 2.5 billion accounts via YouTube, 23.9% of 1 billion accounts via TikTok, 18.8% of 0.64 billion accounts via Snapchat, and 18.5% of 0.56 billion accounts via Twitter), making them an important tool for increasing digital presence. [6].

The United States is considered the world's most developed online shopping market and is the global standard for e-commerce. The e-commerce segment accounts for more than USD 1 trillion in domestic retail sales (13% of US retail) and USD 5 trillion globally. The top 10 e-commerce companies are led by Amazon, eBay, Kroger, Apple, Etsy, Walmart, Ikea, Shop BBC, The Home Depot, Best, etc.

Key market players such as Alibaba Group, JD, and Pinduoduo form the basis of the digital e-commerce ecosystem in Asia. The most popular marketplaces are Rakuten, Aliexpress, Taobao, Pinduoduo, Temu [7]. The number of cross-border e-commerce companies in China has increased sixfold since 2016 and amounted to 4727 enterprises in 2021. In 2023, the e-commerce market in China reached USD 3 trillion. It directly or indirectly employed almost 70 million people [8].

The EU e-commerce market is the third largest in the world with over 300 million online shoppers. Since 2016, the turnover of the EU platform economy has grown more than 4 times - from €3.4 billion to €14 billion in 2020. The popularity of digital platforms has especially increased during the COVID-19 pandemic. In 2022, 28 million people worked on digital platforms in the EU, and by 2025, 43 million people are expected to work on digital platforms. Europe's digital ecosystem is made up of thousands of digital platforms, mostly SMEs. However, there are also 7 ultra-large digital platforms (transnationals), called gatekeepers, with a market capitalization of more than €75 billion (the level of Luxembourg's GDP) and 45 million users per month in the EU. These are Alphabet, Amazon, Apple, ByteDance, Meta, Microsoft, Samsung [9]. The five most e-commerce-friendly European countries (UK, France, Germany, Spain, and Italy) account more than 80% of all online sales in Europe [10]. E-commerce accounts for 9.3% of GDP in the UK, 5.9% of GDP in Western Europe, and 5.8% of GDP in Central Europe. The main marketplaces are Amazon, Asos, eBay,

Zalando and Fruugo, ManoMano, Cdiscount, Fnac/Darty, La Redoute, Veepee, Kaufland.de, El Corte Inglés, Allegro, etc. [11].

Thus, online platforms have become a determinant of economic development, accounting for up to a third of GDP in some countries. The world's digital ecosystem is based on leading American and Asian companies focused on expanding in emerging markets.

REFERENCES

1. Semenog, A. (2020). Analysis of world ratings concerning the formation and development of the digital economy and the place of Ukraine in them. *International Humanitarian University Herald*. Series: Economics and Management, 43, 38-43. URL: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-6>
2. Evans, P.C., & Gawer, A. (2016). The Rise of the Platform Enterprise: A Global Survey. *The Center for Global Enterprise*. URL: https://www.thecge.net/app/uploads/2016/01/PDF-WEB-Platform-Survey_01_12.pdf
3. Ahlgren M. 100+ Інтернет-статистики та тенденцій. *Website Rating*. URL: <https://www.websiterating.com/uk/blog/research/internet-statistics-facts/#chapter-1>
4. eCommerce Statistics In 2024 (Global Data). (2024, July 15). *Sellers Commerce*. URL: <https://www.sellerscommerce.com/blog/ecommerce-statistics/>
5. Worldwide Retail Ecommerce Forecast 2024. (2024, February 27). *Emarketer*. URL: <https://www.emarketer.com/content/worldwide-retail-ecommerce-forecast-2024>
6. Top ecommerce statistics for 2023. (2023, May 12). *Adobe Experience Cloud*. URL: <https://business.adobe.com/blog/basics/2023-ecommerce-statistics>
7. Top Websites Ranking. (2023, August 1). *Similarweb*. URL: <https://www.similarweb.com/top-websites/>
8. E-Commerce. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/markets/413/e-commerce/>
9. Remarks by Commissioner Breton: Here are the first 7 potential "Gatekeepers" under the EU Digital Markets Act. (July 2023). *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_23_3674
10. The Top 10 European Marketplaces in 2023. *ChannelEngine*. URL: <https://www.channelengine.com/en/blog/top-european-online-marketplaces>
11. Kabbaj, A. (2023, March 28). Overview of the Fragmentation of the Top Marketplaces in Europe. *Lengow*. URL: <https://blog.lengow.com/marketplaces/fragmentation-of-top-marketplaces-in-europe>

**Бровун Віктор Вікторович,
Шевченко Юрій Анатолійович**
здобувачі магістерського РВО

Державний біотехнологічний університет

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КОМАНДНОЇ РОБОТИ ЯК ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогоднішній день командна взаємодія є ключовою у подоланні соціальних та економічних наслідків спочатку пандемії, а зараз нажаль воєнних дій на території України. Лише злагоджена робота та ефективне управління під час кризи та невизначеності дозволили багатьом підприємствам успішно адаптуватися до складних обставин і досягти успіху попри невдачі та виклики. Крім того, ефективна командна робота сприяє позитивній робочій культурі, коли члени команди відчують себе цінними, мотивованими та залученими. Це, у свою чергу, може підвищити моральний дух, зменшити плинність кадрів і підвищити загальну продуктивність. Інвестуючи в розвиток міцної командної динаміки, підприємства можуть отримати конкурентну перевагу в сучасному швидкоплинному бізнес-середовищі.

Ідея командних методів роботи взята зі світу спорту і стала активно впроваджуватися в практику менеджменту в 60 – 70 роки XX ст. В наш час командне будівництво являє собою одну із перспективних моделей менеджменту, що забезпечує повноцінний розвиток організації [1].

Міжнародний аналітик у сфері глобального бізнесу, торговельної політики та економічних тенденцій Дж. Манзелла [2] відзначив стратегії підвищення конкурентоспроможності серед яких значне місце займає залучення та утримання необхідних талантів, яка є надзвичайно важливим для аграрних підприємств. Висококваліфіковані працівники, які здатні критично мислити, вирішувати складні аналітичні завдання та працювати з сучасними технологіями, можуть суттєво підвищити ефективність роботи в аграрній сфері. Це допоможе аграрним підприємствам впроваджувати інноваційні технології, оптимізувати виробничі процеси та підвищувати врожайність. Створення привабливих умов праці та інвестування в програми навчання та підвищення кваліфікації працівників дозволить утримувати талановитих фахівців, що, у свою чергу, забезпечить стабільний розвиток підприємства та конкурентні переваги на ринку. Успішність підприємства часто залежить від ефективності командної роботи. Тому важливо не лише формувати сильні команди, але й регулярно оцінювати їхню продуктивність та ефективність. Розуміння того, як команда працює, які аспекти потребують вдосконалення і що вже є сильними сторонами, є ключовим для досягнення стратегічних цілей. Оцінка ефективності командної роботи дозволяє виявити проблеми, оптимізувати процеси та забезпечити максимальну продуктивність.

Враховуючи специфіку аграрного бізнесу, що включає сезонність робіт, залежність від природних умов та високі вимоги до технологічних процесів, важливо розробити стратегії,

які будуть сприяти розвитку командної співпраці, підвищенню кваліфікації працівників та впровадженню інновацій. Це дозволить аграрним підприємствам не лише зберігати конкурентоспроможність, але й активно розвиватися в динамічних ринкових умовах:

- чітко визначте ролі та обов'язки - одним із ключових компонентів ефективної командної роботи є забезпечення розуміння кожним членом команди своєї ролі та обов'язків. Чітко визначаючи очікування та окреслюючи індивідуальні завдання, члени команди можуть ефективніше працювати разом для досягнення спільних цілей;
- сприяти відкритому спілкуванню - спілкування є важливим для успішної командної роботи. Заохочуйте відкрите та прозоре спілкування між членами команди, щоб полегшити обмін ідеями, відгуками та інформацією. Регулярні командні зустрічі, мозкові штурми можуть покращити співпрацю;
- сприяти довірі та повазі - зміцнення довіри та взаємної поваги між членами команди має вирішальне значення для створення позитивного робочого середовища. Заохочуйте культуру відкритості, емпатії та підтримки всередині команди, щоб створити відчуття товариськості та єдності. Члени команди, які довіряють і поважають один одного, мають більше шансів ефективно співпрацювати та разом долати труднощі;
- заохочуйте співпрацю та творчість - заохочуючи креативність, інновації. Надайте можливість членам команди обмірковувати ідеї, пропонувати внесок і працювати разом. Використовуючи різноманітні навички та погляди кожного члена команди, ви можете стимулювати креативність і досягати кращих результатів;
- надайте можливості для навчання та розвитку.

Цифровізація суттєво покращить стратегії ефективної командної роботи для підприємств, забезпечуючи доступ до сучасних інструментів управління та аналізу даних. Використання цифрових технологій дозволить оптимізувати виробничі процеси, автоматизувати рутинні завдання та підвищити точність прийняття рішень. Це сприятиме кращій координації роботи команд, більш ефективному розподілу ресурсів та швидкому реагуванню на змінні умови ринку та зовнішнього середовища [3].

Отже, впровадження стратегій для сприяння ефективній командній роботі має важливе значення для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Додатково, інтеграція цифрових технологій у ці стратегії значно підсилить їх ефективність. Ефективні команди здатні швидше адаптуватися до змін, знаходити інноваційні рішення та підвищувати загальну продуктивність. Важливим елементом цих стратегій є створення сприятливого робочого середовища, де працівники можуть розвивати свої професійні навички та ефективно співпрацювати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прищак М. Д., Лесько О. Й. Психологія управління в організації : навчальний посібник. [2-ге вид., перероб. і доп.]. Вінниця, 2016. 150 с.
2. John Manzella. Five Essential Strategies to Enhance Competitiveness. Available at: <http://www.manzellareport.com/index.php/strategies-section/826-five-essential-strategies-to-enhance-competitiveness>
3. Сагачко Ю.М., Богомолова К.С. Цифрові інструменти в управлінні командою. Управління розвитком соціально-економічних систем: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м.Харків, 20-21 квітня 2023 року). Харків: ДБТУ, 2023. С. 534-537.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Соціальна відповідальність відіграє важливу роль у бізнес-діяльності підприємств, значно впливаючи на різні аспекти їх роботи. Дослідженню соціальної відповідальності бізнесу у науковій літературі присвячено низку публікацій, в яких детально висвітлено аспекти її теоретичного обґрунтування та практичного забезпечення. Зокрема, у наукових роботах таких дослідників, як А. Колот, О. Грішнова, З. Галушка, І. Кричата, О. Шепенюк, Н. Супрун, В. Куцик, М. Іванова, О. Зибарева та інших, комплексно розкривається феномен соціальної відповідальності у звичних та новітніх умовах функціонування бізнесу. Проте середовище диктує нові умови формування соціальної відповідальності бізнесу, вивчення сучасних її акцентів у взаємозв'язку із програмними документами розвитку глобальної та національної економік і потребує додаткових досліджень.

На стратегічному контексті СВБ наголошують також Н. Супрун та М. Сухотеріна, зауважуючи, що соціальна відповідальність є ключовою складовою корпоративного управління як «система управлінських рішень та заходів підприємства щодо інтеграції соціальних та екологічних проблем у свої бізнес-процеси і процеси взаємодії зі стейкхолдерами, спрямованих на досягнення цілей розвитку власне підприємства, сталий розвиток суспільства та збереження навколишнього середовища» [1, с. 192; 2, с. 164].

Н. Супрун у більш пізніх своїх публікаціях розглядає СВБ як комплекс «цінностей та інструментів, через які компанії реалізують своє сприяння суспільному прогресу та вирішенню нагальних соціальних проблем» [3, с. 106]. Цінностями дослідник вважає не притаманні для бізнес культури практики - відкритість, прозорість, підзвітність суспільству, врахування етичних норм та запитів широкого кола стейкхолдерів (заінтересованих осіб) [3, с. 106].

В. Куцик, розглядаючи соціальну відповідальність апелює до поняття сталого розвитку, розкриваючи її зміст як «відповідальність за вплив рішень і дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорості та етичної поведінки, яка: сприяє сталому розвитку, у т.ч. здоров'ю і добробуту членів суспільства; зважає на очікування зацікавлених сторін; відповідає чинному законодавству і міжнародним нормам поведінки; інтегрована у діяльність організації та практикується в її відносинах» [4, с. 78].

Розглянемо основні чинники, якими соціальна відповідальність впливає діяльність компанії:

1. Репутація та бренд.

Соціально відповідальна поведінка позитивно позначається на репутації компанії. Підприємства, які дбають про свій вплив на суспільство та довкілля, сприймаються споживачами та партнерами більш позитивно. Це може призвести до зростання довіри та лояльності до бренду, що, у свою чергу, сприяє збільшенню продажів та зміцненню ринкових позицій.

2. Залучення та утримання талантів.

Сучасні співробітники все більше уваги приділяють цінностям компанії. Організації, які активно підтримують соціальні проекти та ведуть бізнес відповідально, мають більше шансів залучити та утримати талановитих працівників. Це пов'язано з тим, що люди хочуть працювати в компанії, яка поділяє їх цінності та сприяє позитивним змінам у суспільстві.

3. Фінансові результати.

Незважаючи на те, що впровадження програм соціальної відповідальності потребує певних інвестицій, воно може призвести до довгострокових фінансових вигод. Компанії, які піклуються про свою соціальну відповідальність можуть скоротити операційні ризики, привернути увагу інвесторів, а також збільшити лояльність клієнтів, що сприяє стійкому зростанню прибутку.

4. Зниження операційних ризиків.

Соціальна відповідальність допомагає компаніям управляти ризиками, пов'язаними з порушенням екологічних стандартів, трудових прав та інших соціальних аспектів. Дотримання нормативних вимог та участь в ініціативах щодо покращення соціальних умов може зменшити ймовірність виникнення конфліктів із місцевими спільнотами, регуляторами чи неурядовими організаціями.

5. Інновації та конкурентоспроможність.

Соціально відповідальна поведінка може стимулювати інновації. Наприклад, компанії, які прагнуть знизити негативний вплив на навколишнє середовище, можуть розробляти нові продукти та технології, які не тільки відповідають високим екологічним стандартам, але й надають конкурентні переваги на ринку.

6. Доступ до капіталу.

Інвестори все більше уваги приділяють аспектам ESG (екологічні, соціальні та управлінські фактори). Компанії, які беруть активну участь у соціальних проєктах і демонструють відповідальне ставлення до управління, можуть розраховувати на більш вигідні умови фінансування та доступ до нових джерел капіталу.

Отже, соціальна відповідальність стає невід'ємною частиною успішної бізнес-стратегії. Це не тільки спосіб покращити суспільний імідж компанії, але й реальний фактор, що сприяє розвитку бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Suprun, N. (2015). Instytut korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti: pryntsyipy, zavdannia ta priorityety rozvytku [Institute of corporate social responsibility: principles, tasks and development priorities]. Naukovi pratsi DonNTU. Seriya «Ekonomiczna» – Scientific works of DonNTU. «Economic» series, 40-2,190–197 [in Ukrainian].

2. Sukhoterina, M.I. (2014). Mekhanizmy realizatsii korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti mashynobudivnykh pidpriemstv [Mechanisms of implementation of corporate social responsibility of machine-building enterprises]. Ekonomichnyi forum – Economic Forum, 2, 163-167. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=ecfor_2014_2_29 [in Ukrainian]

3. Suprun, N. (2022). Korporativna sotsialna vidpovidalnist yak aksiologichnyi chynnnyk suspilnoho prohresu [Corporate social responsibility as an axiological factor of social progress]. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid» (Ternopil, 13-14 travnia 2022 roku) – International scientific and practical conference «Value orientations in the modern world: theoretical analysis and practical experience» (Ternopil, May 13-14 2022) (pp. 106-110). Ternopil : Vektor [in Ukrainian].

4. Kutsyk, V.I. (2019). Rozvytok kontseptsii sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v Ukraini [Development of the concept of social responsibility of business in Ukraine]. Pidpriyemnytstvo i torhivlia – Entrepreneurship and trade, 24, 77-84 [in Ukrainian].

Забара Вячеслав Миколайович
*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
освітня програма «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: **Пожар Артем Анатолійович**
доцент кафедри міжнародної економіки
та міжнародних економічних відносин*

Полтавський університет економіки і торгівлі

МОТИВАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ТНК

Управління людськими ресурсами (HRM) відіграє надзвичайно важливу роль у діяльності будь-якої компанії. Перш за все, інтеграція HRM в транснаціональну компанію (ТНК) є обов'язковою умовою, оскільки без нього компанія може втратити безліч висококваліфікованих працівників, які мають необхідні навички, здібності та цінності. З усіх типів менеджменту HRM вважається найбільш активним, адже саме людські ресурси визначають потенціал ТНК, підвищують її рейтинг та приваблюють більше людей до її спільноти. Інтеграція управління людськими ресурсами в бізнес є життєво необхідною умовою, оскільки HRM виконує важливі завдання, такі як мотивація працівників, підвищення їхньої продуктивності через різні тренінги та семінари.

Успішний бізнес будується на командній роботі та забезпеченні того, щоб працівники мали належний психологічний стан і могли максимально розкрити свій потенціал для досягнення успіху компанії. Мотивація працівників є дуже складною темою та важливою проблемою для організацій і менеджерів, оскільки саме мотивація визначає продуктивність працівника та успіх або невдачу бізнесу. Без належної мотивації працівників організація ризикує зіткнутися з великими труднощами, оскільки відсутність цього чинника може призвести до значних втрат.

Міжнародні компанії змушені здобувати та підтримувати конкурентні переваги. Для багатонаціональних компаній важливо мати ефективне управління людськими ресурсами та високий рівень залученості працівників. Мотивацію можна класифікувати за окремими концепціями, які пояснюють, де може знаходитися працівник залежно від того, як він працює або як він сприймає роботу. Теорії мотивації надають основні рамки для розуміння складних аспектів, які формують поведінку людини та її продуктивність в організаційних ситуаціях. Розуміння цих ідей стає критично важливим для аналізу складного ландшафту мотивації, оскільки працівники стикаються з різноманітними культурами, різними стилями керівництва та динамічним робочим середовищем багатонаціональних компаній. Розглянемо дві класичні теорії потреб: ієрархію потреб А. Маслоу та двофакторну теорію Ф. Герцберга.

Ієрархія потреб А. Маслоу є однією з ранніх теорій, що стосується мотивації до роботи. Його теорія потреб, яка охоплює від базових фізіологічних потреб до вищих психологічних бажань, надає основне розуміння мотивації. За Маслоу, існує п'ять

основних потреб людини: фізіологічні, безпека, приналежність і любов, самоповага та самореалізація. Фізіологічні потреби представляють найважливіші потреби для виживання людини, такі як їжа і вода. Приклад: якщо людина голодна і не має достатньо їжі чи води, вона буде надавати перевагу харчуванню та питтю перед усіма іншими потребами. Коли базові потреби задоволені, людина починає прагнути задоволення інших потреб, таких як безпека, яка стосується захищеності, стабільності та захисту. Таким чином, задоволена потреба більше не вважається потребою. Індивід керується незадоволеними бажаннями, які можна використовувати для мотивації працівників.

Двофакторна теорія Герцберга є ключовою теорією мотивації, яка допомагає зрозуміти мотиваційні фактори та фактори незадоволення працівників на робочому місці. Американський психолог Ф. Герцберг, виявив, що деякі фактори, коли вони присутні, можуть мотивувати працівників до більшої продуктивності, тоді як інші фактори, відсутність яких викликає незадоволення, не обов'язково мотивують. Дослідник класифікував ці фактори на дві категорії: мотиваційні фактори та гігієнічні фактори. Мотиваційні фактори, які пов'язані з самореалізацією та досягненнями, включають визнання, відповідальність, можливість для кар'єрного зростання, творчість та змістовну роботу. Ці фактори сприяють позитивній мотивації, підвищують продуктивність та задоволення від роботи. Гігієнічні фактори, які не обов'язково мотивують, але їх відсутність може викликати незадоволення, включають умови праці, зарплату, політику компанії, стосунки з колегами та управління. Ф. Герцберг стверджує, що ці фактори повинні бути на належному рівні, щоб уникнути незадоволення працівників, але їхня наявність сама по собі не забезпечує високого рівня мотивації.

Мотивація та управління персоналом у ТНК відіграють ключову роль у досягненні стратегічних цілей компанії на глобальному ринку. Успішне управління персоналом у таких ТНК вимагає не тільки врахування економічних і юридичних аспектів, але й глибокого розуміння культурних особливостей різних країн. Кожен ринок має свої унікальні виклики та можливості, і ефективне управління людьми здатне забезпечити значні конкурентні переваги, які можуть стати вирішальними у боротьбі за лідерство на міжнародній арені. Для ТНК, де працівники можуть походити з різних культурних середовищ та мати різні очікування щодо роботи, важливо забезпечити баланс між мотиваційними та гігієнічними факторами. Це дозволяє підтримувати високий рівень задоволеності працівників та мотивувати їх до ефективної праці.

Адаптація до місцевих умов і потреб працівників дозволяє ТНК створювати ефективні мотиваційні програми, які враховують різницю в цінностях, очікуваннях і робочих підходах у різних регіонах. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню лояльності співробітників, зменшенню рівня плинності кадрів та створенню сприятливого робочого середовища. Коли працівники відчують, що їхні потреби та інтереси враховуються, вони працюють з більшою віддачею, що позитивно впливає на загальну продуктивність компанії.

Окрім того, ефективне управління персоналом у ТНК сприяє розвитку інновацій, що є критично важливим для успішної конкуренції на глобальному ринку. Культурна різноманітність команди може стати потужним каталізатором для генерації нових ідей та підходів, які можуть бути реалізовані в різних контекстах. Цей потенціал інновацій можна максимально розкрити завдяки правильно організованій комунікації та створенню сприятливих умов для обміну знаннями між підрозділами компанії в різних країнах.

Зрештою, управління персоналом у ТНК має бути стратегічним і орієнтованим на

довгострокові цілі. Це включає не тільки забезпечення поточних потреб бізнесу, але й розвиток талантів, які зможуть підтримати компанію у майбутньому. Інвестування у навчання та розвиток співробітників, створення програм міжнародного обміну та кар'єрного зростання дозволяє ТНК зберігати найкращі кадри, що є основою стабільного розвитку та успіху на міжнародному рівні. Таким чином, ефективна мотивація та управління персоналом є не лише інструментом підвищення продуктивності, але й важливим фактором сталого розвитку та глобальної конкурентоспроможності ТНК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Співак В. В. Мотивація як засіб ефективного менеджменту персоналу підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету* : зб. наук. праць. Серія: Економічні науки. 2010.Т.2, № 6. С. 178–181.
2. Ястремська О. М., Гудима О. В., Єжелій Ю. О., & Лук'янихін В. О. (2023). Новітні інноваційні освітні системи і технології в галузі менеджменту. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія Економічна. Серія Юридична, 37, С. 465–472.
3. Herzberg F., Mausner B., Snyderman B. B. The motivation to work. Print Book, English, Routledge Taylor & Francis Group, London, 2017. 184 p.
4. Maslow, A. H. Motivation and Personality (2nd ed.). New York: Harper & Row. URL: <https://www.holybooks.com/wp-content/uploads/Motivation-and-Personality-Maslow.pdf> (дата звернення: 12.08.2024).

Змайло Вячеслав Олександрович
*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
освітня програма «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: **Пожар Артем Анатолійович**
доцент кафедри міжнародної економіки
та міжнародних економічних відносин*

Полтавський університет економіки і торгівлі

МІЖНАРОДНІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ У МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

Міжнародні платіжні системи є основою глобальної торгівлі, оскільки вони забезпечують обмін коштами між фізичними особами та компаніями в різних країнах, дозволяючи їм проводити транзакції безпечно та надійно. З розвитком глобальних платіжних систем та зростанням міжнародної торгівлі роль міжнародних платіжних систем стає дедалі важливішою.

Міжнародні платіжні системи дозволяють фізичним особам та компаніям здійснювати перекази коштів через кордони. Ось загальний огляд того, як вони працюють:

1. Ініціація транзакції. Платник, який бажає переказати гроші за кордон, ініціює транзакцію, надаючи інформацію про отримувача, таку як ім'я, номер рахунку та банківські реквізити.

2. Авторизація та перевірка. Банк платника перевіряє транзакцію та авторизує переказ коштів. Це включає перевірку залишку на рахунку платника та підтвердження наявності достатніх коштів для здійснення переказу.

3. Комунікація між банками. Банк платника зв'язується з банком отримувача через захищену мережу, таку як система SWIFT або CHIPS, щоб забезпечити переказ коштів на правильний рахунок.

4. Конвертація валюти. Якщо платник та отримувач використовують різні валюти, кошти конвертуються з однієї валюти в іншу за поточним обмінним курсом.

5. Отримання коштів. Після переказу та конвертації коштів банк отримувача зараховує їх на рахунок отримувача. Отримувач може отримати доступ до коштів відповідно до політики та процедур свого банку.

Загалом, міжнародні платіжні системи включають складну мережу банків, фінансових установ та каналів комунікації, які забезпечують ефективність транскордонних переказів.

Міжнародні платіжні системи пропонують ряд важливих переваг для бізнесу. По-перше, вони забезпечують швидкість проведення транзакцій. У сучасному бізнесі час – це гроші, і можливість швидко обробляти платежі є вирішальним фактором для ефективності операцій. Завдяки таким системам, як SWIFT, Visa, Mastercard і PayPal, компанії можуть проводити транзакції за лічені хвилини або навіть секунди, що значно прискорює обіг коштів і сприяє розвитку бізнесу. По-друге, міжнародні платіжні системи

забезпечують високий рівень безпеки. Наприклад, SWIFT використовує сучасні технології шифрування та автентифікації для захисту фінансових даних, що мінімізує ризики шахрайства. Аналогічно, Visa і Mastercard постійно оновлюють свої системи безпеки, щоб захистити клієнтів від несанкціонованого доступу та крадіжки даних. По-третє, ці системи забезпечують зручність для користувачів. Бізнес може інтегрувати платіжні рішення в свої системи управління, що дозволяє автоматизувати процеси і знизити витрати на обробку платежів. Клієнти, у свою чергу, отримують можливість вибору способу оплати, що відповідає їхнім потребам і зручності, незалежно від їхнього місця знаходження.

Попри численні переваги, міжнародні платіжні системи стикаються з певними викликами. Наприклад, регулювання фінансових потоків у різних країнах може створювати перешкоди для ефективного використання цих систем. У деяких регіонах існують обмеження на обсяг міжнародних транзакцій або особливі вимоги щодо валютного контролю, що ускладнює проведення платежів.

Ще одним викликом є ризик кіберзлочинності. Хоча міжнародні платіжні системи інвестують значні ресурси в забезпечення безпеки, ризики зламів та атак хакерів залишаються актуальними. Тому компанії повинні постійно вдосконалювати свої методи захисту даних і використовувати новітні технології для мінімізації ризиків.

Перспективи розвитку міжнародних платіжних систем пов'язані з подальшою інтеграцією цифрових технологій у фінансові процеси. Зростання популярності криптовалют і блокчейн-технологій може призвести до появи нових платіжних рішень, що забезпечать ще більшу швидкість і безпеку транзакцій. Водночас традиційні платіжні системи продовжують удосконалюватися, адаптуючись до вимог сучасного ринку і потреб бізнесу.

Таким чином, міжнародні платіжні системи є незамінним інструментом у сфері міжнародного бізнесу, забезпечуючи швидкі, безпечні та зручні фінансові операції. Вони сприяють розвитку глобальної економіки, полегшуючи торгівлю та інвестиції між країнами. Попри виклики, пов'язані з регуляцією та кіберзлочинністю, ці системи продовжують еволюціонувати, впроваджуючи новітні технології і забезпечуючи ще вищий рівень обслуговування для бізнесу та споживачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитрик О.О., Токарева К.О., Котенко А.М. Цифрові технології та їх вплив на платіжні системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 818–722.
2. Пожидаєва М. А. Платіжні системи: теоретичні засади та фінансово-правове регулювання в Україні. Київ: Юрінком Інтер. 2020. 578 с.
3. Pozhar A., Strilets V., Franko L., Flehantova A., Tul S., Yezhelyi Yu. Monetary Policy in the Conditions of War: Ukrainian and Foreign Experience *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*, 2024. №2 (112), 102-108.

Останов Андрій Сергійович
*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
освітня програма «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: Флегантова Анна Леонідівна
доцентка кафедри міжнародної економіки
та міжнародних економічних відносин*

Полтавський університет економіки і торгівлі

РОЗВИТОК ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Інтернет-торгівля, відома як e-commerce, стала одним із найдинамічніших секторів світової економіки, що стрімко розвивається завдяки інноваціям та глобалізації. З моменту свого виникнення інтернет-торгівля трансформувала традиційні моделі бізнесу, створивши нові можливості для підприємств та споживачів по всьому світу. В умовах глобалізації цей сектор відіграє вирішальну роль у формуванні міжнародних торговельних відносин, знижуючи бар'єри для виходу на міжнародні ринки та стимулюючи економічне зростання.

Глобалізація створила основу для стрімкого розвитку інтернет-торгівлі, об'єднуючи ринки різних країн і континентів в єдиний глобальний торговий простір. Це явище супроводжувалося зростанням доступності Інтернету, що дозволило бізнесам будь-якого розміру виходити на міжнародні ринки без значних інвестицій. В результаті, малі та середні підприємства (МСП), які раніше не могли конкурувати з великими корпораціями на глобальній арені, тепер мають можливість реалізовувати свої товари і послуги по всьому світу.

Крім того, глобалізація сприяє інтеграції різних економік, що створює умови для зростання транскордонної торгівлі. Інтернет-торгівля стала одним з головних інструментів цієї інтеграції, дозволяючи підприємствам адаптувати свої бізнес-моделі до потреб глобального ринку. Це включає можливість швидкого реагування на зміни в попиті, адаптацію до місцевих культурних особливостей та використання глобальних ланцюгів постачання для зниження витрат.

Ефективність інтернет-торгівлі значною мірою залежить від її здатності забезпечувати швидкі, зручні та безпечні транзакції для користувачів. Впровадження цифрових платформ, таких як Amazon, Alibaba, eBay та інших, дало змогу мільйонам підприємств створювати віртуальні магазини, де споживачі можуть купувати товари та послуги з будь-якого куточка світу. Ці платформи забезпечують легкий доступ до глобальних ринків, надаючи бізнесам можливість досягати нових клієнтів і розширювати свої операції без значних витрат на фізичну інфраструктуру.

Автоматизація процесів, що стала можливою завдяки сучасним технологіям, відіграє

ключову роль в підвищенні ефективності інтернет-торгівлі. Наприклад, автоматизовані системи обробки замовлень та логістичні рішення дозволяють значно скоротити час доставки товарів до споживачів, що є важливим фактором конкурентоспроможності. Крім того, впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) та великих даних (Big Data) дає змогу аналізувати поведінку покупців і пропонувати їм індивідуалізовані рішення, що підвищує рівень задоволеності клієнтів і стимулює зростання продажів.

Незважаючи на численні переваги, інтернет-торгівля стикається з певними викликами в умовах глобалізації. Одним із головних бар'єрів є різноманітність правових та регуляторних систем у різних країнах. Бізнеси, що прагнуть працювати на міжнародних ринках, змушені адаптуватися до місцевих законодавств, які можуть значно відрізнятися від тих, що діють у їхній країні. Це стосується, зокрема, правил оподаткування, захисту прав споживачів, а також питань, пов'язаних з інтелектуальною власністю та персональними даними.

Іншим важливим викликом є безпека даних і боротьба з кіберзлочинністю. З розвитком інтернет-торгівлі зростає і кількість кібератак, що ставить під загрозу не тільки фінансові втрати, але й довіру споживачів до онлайн-платформ. Захист особистої інформації клієнтів та забезпечення безпеки транзакцій стає пріоритетним завданням для компаній, що працюють у сфері e-commerce.

Культурні відмінності також можуть впливати на успіх інтернет-торгівлі в різних країнах. Те, що працює на одному ринку, може виявитися неефективним на іншому через відмінності в споживчих звичках, очікуваннях та вподобаннях. Тому бізнеси повинні ретельно вивчати цільові ринки та адаптувати свої маркетингові стратегії та продукти відповідно до місцевих умов.

З огляду на швидкий розвиток цифрових технологій, інтернет-торгівля продовжує розвиватися і вдосконалюватися. Майбутнє цього сектора пов'язане з подальшою інтеграцією інноваційних технологій, таких як блокчейн, Інтернет речей (IoT) та доповнена реальність (AR), які можуть ще більше підвищити ефективність та безпеку онлайн-транзакцій. Наприклад, блокчейн-технологія може забезпечити прозорість і незмінність даних у ланцюжках постачання, що сприятиме зміцненню довіри між учасниками ринку. Розширення можливостей мобільних платформ також є важливим трендом у розвитку інтернет-торгівлі. Зростання кількості мобільних користувачів означає, що все більше покупок буде здійснюватися через смартфони та планшети, що вимагає від бізнесів оптимізації своїх сайтів та додатків для мобільних пристроїв.

Загалом, розвиток інтернет-торгівлі є одним із головних драйверів глобалізації, який змінює традиційні підходи до ведення бізнесу та відкриває нові можливості для компаній і споживачів у всьому світі. Проте, щоб досягти успіху в цій сфері, необхідно враховувати як можливості, так і виклики, які виникають на шляху до глобального ринку, і постійно вдосконалювати свої стратегії та технології відповідно до змін у світовій економіці та споживчих трендах.

Таким чином, інтернет-торгівля є важливим компонентом сучасної глобальної економіки, який надає бізнесам можливість розширюватися на міжнародні ринки і забезпечувати зростання з мінімальними фінансовими витратами. Завдяки технологічному прогресу та впливу глобалізації, цей сектор значно підвищив ефективність і швидкість комерційних операцій, відкриваючи доступ до глобальної аудиторії. Однак, попри численні переваги, інтернет-торгівля стикається з викликами,

такими як різноманітність правових норм, культурні відмінності та проблеми кібербезпеки. Для досягнення успіху в цій сфері компаніям необхідно не лише впроваджувати інновації, але й глибоко розуміти місцеві ринки, адаптуючи свої стратегії до постійно змінюваних умов. Подальший розвиток інтернет-торгівлі залежить від здатності бізнесу інтегрувати новітні технології, такі як штучний інтелект, блокчейн і мобільні платформи, забезпечуючи безпеку і зручність для споживачів. Це робить інтернет-торгівлю рушійною силою глобалізації, яка сприятиме подальшому економічному зростанню та зміцненню міжнародних торговельних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боковець В.В., Давидюк Л.П. Електронна торгівля її значення для розвитку бізнесу. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія : Економічні науки.* 2021. № 1. С. 210–214.
2. Сичук Д. Л., Єжелей Ю. О. Розвиток електронної комерції в міжнародному бізнесі: переваги та виклики. *Тези доповідей XLVI Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2022 рік «Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті»* (м. Полтава, 25 квітня 2023 р.). Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 154–206.
3. Терещенко Е.Ю. Розвиток інтернет-торгівлі в умовах сучасного бізнес-середовища. *Ефективна економіка.* 2019. № 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.9.53>
4. Хамула О.О., Міценко Н.Г., Хамула О.Г. Електронна та традиційна комерція: суть, зміст, спільні і відмінні риси. *Наукові записки. Українська академія друкарства.* 2011. № 4. С. 93–99.

Пальоха Ольга Вадимівна,
к.е.н, викладач-методист

Прилуцький технічний фаховий коледж

ДУАЛЬНА ФОРМА ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН З РОБОТОДАВЦЯМИ

Ключові слова: *дуальна форма навчання, фахова передвища освіта, роботодавець, здобувач освіти, потреби ринку, бізнес-середовище.*

Основне завдання дуальної форми навчання – усунення основних недоліків традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих робітників, подолання розриву між теорією і практикою, освітою й виробництвом та підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів із урахуванням вимог роботодавців у рамках нових організаційно-відмінних форм навчання.

Завданням сучасного коледжу є набуття здобувачем освіти компетентностей, які дадуть йому змогу адаптуватися до різноманітних економіко-технологічних змін у сучасному світі, використовуючи елементи дуальної освіти. Здобувач освіти робить свідомий вибір реально працювати та навчатися за дуальною формою освіти.

Впровадження в освітній процес елементів дуальної освіти в умовах воєнного стану має певні проблеми. Недостатній рівень готовності випускників закладів фахової передвищої освіти до самостійної професійної діяльності на робочих місцях із здобутої спеціальності лишається проблемою і сьогодні. Незадоволеність ринку праці якістю освіти призводить до необхідності додаткового навчання на робочому місці, або перекваліфікації. Окрім того, роботодавці встановлюють вимоги до наявності досвіду (стажу роботи), або ж самі випускники не готові працювати за фахом. Всі ці проблеми виникли як наслідок впливу різних чинників, основні з яких неспрямованість освіти на розвиток у здобувачів затребуваних роботодавцями бажаних компетентностей. Вирішенням питання є тісна співпраця між закладом фахової передвищої освіти, роботодавцем та здобувачем.

Співпраця коледжу з роботодавцями є важливим елементом успішного навчання та підготовки здобувачів до роботи в сучасному світі. Ця співпраця може мати різні форми. Наприклад, практика (стажування), яке організовує коледж для здобувачів освіти в компаніях-партнерах, що в свою чергу дозволяє здобувачам отримати практичний досвід роботи в реальному бізнес-середовищі і зрозуміти, які навички та знання їм потрібні для успішної кар'єри. Досить поширеним та дієвим є проведення курсів та лекцій від експертів з практики. Коледж може також запрошувати експертів з роботодавців на мотиваційні бранчі, тренінги, «круглі столи» тощо для здобувачів освіти, що дає можливість отримати практичні знання та поради від людей, які працюють у сфері, яка їх цікавить. Якщо коледж та роботодавець мають спільний проєкт, корисний для обох сторін, це дає можливість здобувачу проявити себе і свої здібності у виконанні певних завдань. Роботодавці також можуть використовувати коледж як, так зване, «джерело талантів» для своєї компанії, тобто коледж допомагає роботодавцю з організацією рекрутингових заходів, таких як ярмарки вакансій і зустрічі та інтерв'ю зі здобувачами.

Новою та перспективною є сьогодні дуальна форма навчання як співпраця між закладом фахової передвищої освіти, роботодавцем та здобувачем. Адже здобувачі і навчаються, і працюють, тобто поєднують теоретичні знання з практичним досвідом роботи в компанії. Частину свого часу вони в коледжі та отримують теоретичні знання, а іншу частину часу в компанії, де вони отримують практичний досвід роботи.

Ця форма навчання дозволяє здобувачам освіти отримати необхідні навички та досвід роботи в реальному бізнес-середовищі, що робить їх більш привабливими для роботодавців. Крім того, ця форма навчання дозволяє компанії залучати молоді таланти та формувати своїх майбутніх працівників. Окрім того, здобувач проходить адаптацію до першого робочого місця, що відповідає його спеціальності та кваліфікації, знайомиться з реальним виробничим процесом і технологіями.

Здобувачі освіти, які отримують практичний досвід роботи в компанії, мають більші шанси на працевлаштування після закінчення навчання, адже під час дуального навчання мають можливість побудувати професійні контакти зі співробітниками та керівництвом компанії, що допоможе їм у майбутньому.

Окрім того, дуальна форма навчання дозволяє коледжу оновлювати свої навчальні програми з урахуванням потреб роботодавців та змін на ринку праці.

Компанії, які беруть участь у дуальній формі навчання, можуть сприяти у фінансуванні навчання здобувачів освіти, а також є можливістю для самого здобувача освіти в додатковому заробітку. Дуальна форма навчання може сприяти розвитку інновацій в компанії, оскільки здобувачі освіти можуть працювати над проєктами, які можуть призвести до нових ідей та рішень.

Роботодавці не менше зацікавлені у застосуванні дуальної форми навчання, адже найперше вони хочуть отримати висококваліфікованих працівників та не витратити час на підготовку чи додаткове навчання щойно прийнятого дипломованого фахівця. Окрім того, психологічна адаптація працівника дає можливість отримувати від нього повну працездатність та віддачу. Паралельно роботодавці, готуючи кадри для власного підприємства, проводять додаткову рекламу та відповідно підняття іміджу.

Якщо говорити про недоліки, то вони існують, але не критичні. Здобувачі освіти: можуть стикатися з високим рівнем вимог з боку компаній, що може призвести до збільшення навчального навантаження та стресу; мати обмежений вибір предметів для вивчення, оскільки їх програма навчання має відповідати потребам компанії; обмежені можливості для самостійного вивчення та розвитку, оскільки їх час і ресурси будуть сконцентровані на роботі в компанії.

Сучасний фаховий коледж поліпшує підготовку та збільшує кількість талановитих здобувачів освіти, а компанія допомагає у працевлаштуванні та розвитку фахівців, враховуючи потреби ринку.

Щодо роботодавців, то також існує на жаль низка чинників, які говорять про неготовність співпрацювати за дуальною формою навчання: недостатньо інформації щодо такої форми здобуття освіти; відсутність державних механізмів заохочення бізнесу; роботодавці вважають це економічно недоцільним.

Ті роботодавці, які мали досвід дуального навчання, зазначають: подолання розриву між теорією та практикою; можливість отримати вже готового кваліфікованого фахівця, адаптованого під реалії виробництва та суттєве зменшення адаптаційного періоду; орієнтація на реальні потреби ринку та роботодавця, який створює робочі місця, та можливість

коригування освітніх програм; зниження витрат підприємств на пошук та перенавчання кадрів; можливість залучення додаткового «ресурсу» за меншу фінансову винагороду; соціальний ефект та реклама підприємства та підвищення конкурентоспроможності.

Отже, дуальна форма навчання має багато переваг для здобувачів освіти, компаній та закладів фахової передвищої освіти, що робить її привабливою формою співпраці для всіх сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.04.2023 № 426. URL: <http://surl.li/lvfsv>
2. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 660-р. URL: <http://surl.li/ezckb>
3. Дуальна освіта очима здобувачів / укладачі: А. Б. Чайковська, О. І. Хрустальова. Науково-методичний центр ВФПО. Київ, 2023. 87 с.
4. Методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти / В. Бугайчук, О. Бучинська, О. Давліканова [та ін.] ; за заг. ред. М. Романова. Київ : ТОВ «Вістка», 2023. 281 с.

Тарасенко Олександр Олександрович
*спеціаліст за спеціальністю менеджмент у невиробничій сфері,
головний бухгалтер НК «Експоцентр України»*
Тарасенко Лілія Олександрівна
*доктор філософії зі спеціальності «Економіка»,
асистент кафедри економіки підприємства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

АНАЛІЗ НАВИЧОК БУХГАЛТЕРІВ ПІДПРИЄМСТВА У КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ

Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який, згідно із законодавством, ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації [1]. Метою бухгалтерського обліку та складання на його основі фінансової звітності є надання користувачам повної, правдивої, неупередженої інформації про стан та результати діяльності підприємства. Вартим уваги серед факторів, які обумовлюють ступінь якості інформації, сформованої у бухгалтерському обліку, є рівень організації бухгалтерського обліку. Одним із етапів організації обліку є організація роботи облікового апарату, який включає визначення оптимальної структури облікового апарату, набір кадрів, їх навчання та інше.

Враховуючи виклики останніх років, спричинених головним чином військовим станом, актуалізувалися питання забезпеченості кадрами у різних сферах, в тому числі у сфері бухгалтерського обліку. Умови невизначеності, в яких функціонують сучасні підприємства, обумовлюють необхідність забезпечити готовність учасників бухгалтерської команди виконувати задачі у випадку відсутності основного робітника, відповідального за певну ділянку. Задля визначення рівня забезпеченості кадрами з необхідним набором компетентностей може бути використана матриця навичок.

Матриця навичок – таблиця, яка допомагає здійснити аналіз рівня навичок команди та візуалізувати результати. В таблиці зазначається перелік співробітників певного відділу (у рядках) та операції, які виконуються (у стовпчиках). На перетині проставляються числові значення, які виступають оцінками рівня навичок працівниками. Для аналізу можуть бути використані різні шкали оцінок. Одним із підходів є оцінювання навичок виконання операцій за такою шкалою [2; 3 стор. 67]: «0» – працівник не має теоретичної та практичної інформації про певну операцію, «1» – працівник має теоретичну інформацію про певну операцію, «2» – працівник може працювати під керівництвом кваліфікованого працівника; «3» – працівник може працювати самостійно, «4» – має власний досвід роботи та може навчати інших.

В таблиці 1 подано матрицю навичок працівників бухгалтерії НК «Експоцентр України» станом на 31.12.2023. Аналіз здійснено виключно з науковою метою для вивчення кадрового потенціалу в контексті цього дослідження.

Аналізуючи побудовану матрицю можна зробити такі висновки: операцію №3 можуть виконувати шість фахівців; операції №№ 7,8,9,10 – три фахівця. Це свідчить про достатній рівень взаємозамінності учасників команди. У періоди відпустки, тимчасової непрацездатності або у випадку звільнення основного працівника його задачі можуть бути на певний час доручені іншим фахівцям.

Таблиця 1

Матриця навичок співробітників бухгалтерії НК «Експоцентр України»

Посада	Операції	1. Реєстрація податкових накладних	2. Відображення на рахунках БО операцій, пов'язаних із ПДВ	3. Складання фінансової та податкової звітності	4. Нарахування заробітної плати	5. Відображення на рахунках БО операцій з нарахування та виплати ЗП	6. Складання внутрішніх актів щодо руху основних засобів	7. Відображення на рахунках БО операцій, пов'язаних з рухом основних засобів	8. Приймання та контроль первинної документації щодо реалізації товарів і послуг	9. Ведення реєстрації та зберігання укладених договорів	10. Операції з прийомом, обліку, видачі, перерахування грошових коштів	Кількість операцій, яку може виконувати фахівець
		4	4	4	3	4	4	3	4	4	4	10
1. Головний бухгалтер		4	4	3	0	1	1	3	4	4	3	7
2. Заступник головного бухгалтера		4	4	3	0	1	1	3	4	4	3	7
3. Бухгалтер сектору нарахування зарплати		0	0	3	4	4	0	0	0	0	0	3
4. Бухгалтер з обліку розрахункових операцій		0	0	3	0	0	1	1	3	3	1	3
5. Бухгалтер з обліку основних засобів		0	0	3	0	1	3	3	1	1	1	3
6. Бухгалтер з обліку грошових коштів		0	0	3	0	0	0	0	2	2	4	2
Кількість фахівців, які знають операцію		2	2	6	2	2	2	3	3	3	3	

Джерело: побудовано авторами

Операції №№ 1,2,4,5,6 вміють виконувати двоє фахівців. Це свідчить про наявність достатньо високого рівня ймовірності виникнення проблем за умов відсутності основного виконавця цих операцій. Відповідно, рекомендованим є підготувати кадровий резерв для виконання перелічених операцій шляхом навчання працівників бухгалтерії.

Проводячи горизонтальний аналіз варто зазначити, що головний бухгалтер може виконувати всі 10 операцій на високому рівні. При цьому має достатньо досвіду для навчання виконанню 8 операцій.

Заступник головного бухгалтера, бухгалтер сектору нарахування заробітної плати, бухгалтер з обліку грошових коштів можуть самостійно якісно виконувати операції №№7, 3 та 2 відповідно. Ці ж працівники можуть навчити виконанню операцій у кількості 4, 2 та 1 операцій відповідно.

Бухгалтери з обліку розрахункових операцій, з обліку основних засобів, з обліку грошових коштів мають потенціал для зростання. Перелік операцій, які вони можуть виконувати, підлягає розширенню. Разом з тим важливим є поглиблення аналізу задля визначення найбільш пріоритетних напрямів, за якими варто проводити навчання працівників. Зокрема, наприклад, наразі найбільш пріоритетним завданням вбачається навчити бухгалтера з обліку розрахункових операцій виконувати операції з реєстрації податкових накладних та відображенню на рахунках обліку операцій, пов'язаних із податком на додану вартість (ПДВ). Це обумовлено високим динамізмом змін у законодавстві, пов'язаному з ПДВ, а також суміжністю функцій обліку розрахункових операцій та обліку ПДВ. Після виконаного аналізу рекомендується визначити строки проходження навчання та зафіксувати їх у додатковій колонці таблиці 1.

Висновки. Важлива роль у забезпеченні підготовки якісної облікової інформації про стан та результати підприємства належить фахівцям бухгалтерії. Водночас, вміння бухгалтерів виконувати лише операції за своєю дільницею спричинює ризики зупинення облікових процесів у разі відсутності основного працівника. Відповідно, необхідним є своєчасний аналіз навичок працівників. Матриця навичок є інструментом, який допомагає виконати такий аналіз та візуалізувати його результати.

Напрямами використання результатів побудови матриці є аналіз кадрового потенціалу відділу бухгалтерії підприємства, розробка плану навчання працівників. Також матриця може бути використана у процесі планування безперервності бізнесу (business continuity planning). Хоча матриця навичок може бути основою для оцінювання фахівців та їх мотивації, використання матриці за цим напрямом має бути помірним, оскільки не завжди є об'єктивна потреба в тому, аби працівник володів всіма навичками, і, як наслідок, визначення цінності працівника на основі матриці може бути певною мірою спотворено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
2. Skills and Cross Training Matrix – Job Shop Lean Manufacturing. Job Shop Lean Manufacturing. URL: <https://www.jobshopleanmanufacturing.com/skills-training-matrix.html>
3. Lean Manufacturing Techniques For Food Industries. International Labour Organization. URL: <https://www.ilo.org/publications/lean-manufacturing-techniques-food-industries>

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Гадинко Олександр,
магістр історії, учитель історії Краснопільського ліцею №3,
м.Сторожинець,
Чернівецька область, Україна
alexandrugadinco555@gmail.com
ORCID: 0009-0005-3111-0872

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ М.СТОРОЖИНЕЦЬ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1919-1940РР.): ОГЛЯДОВИЙ ЕКСКУРС

Завершення Першої світової війни (1914-1918рр.) внесло кардинальні зміни в політичне життя мешканців краю. Тепер доля багатьох буковинських міст і містечок цілком визначалась вже політичними пріоритетами Бухареста. Законодавство Старого королівства відповідало, виключно, мононаціональній державі. Багатонаціональній Буковині довелося пристосовуватися до нових післявоєнних політичних умов. Тогочасне початкове становище найкраще охарактеризував один із лідерів українського національного руху Юрій Сербинюк: «У політичному житті запанувала повна дезорієнтація, народ, що звик до політики «згори», лишився нараз без проводу, без програми, без ясної мети, але зі сподіванками на зміни». Особливістю повоєнного політичного життя стало значне зростання в Румунії великої кількості, як на той час, різних політичних партій та організацій, які одразу ж почалися пристосовуватися до нових правил гри. Найкращі умови для своєї партійної діяльності мали ті румунські політичні об'єднання, які містили положення про створення однойменної мононаціональної держави, водночас, намагаючи денационалізувати інші національні меншини, які проживали в країні. За таких обставин протягом 1918-1922рр. в державі змінилося 5 урядових кабінетів [1, с.58-60], [15, с.118-121], [19, с.251]. Уряди І.Бретіану і генерала А.Вейтояну, що були ширмою для націонал-ліберальної партії, коаліційний А.Вайди-Воеводи, провладна урядова «Народна партія» генерала А.Авереску та останній консервативний кабінет Т.Іонеску, що змінювали почергово один одного, лише загострювали внутрішньополітичне життя країни. Це було наслідком того, що в перші повоєнні роки різні політичні сили все ще продовжували дотримуватися принципів регіональної партійності. Виборче право отримували всі чоловіки в Румунії у віці 21 року. Ці поправки були опубліковані в кінці грудня 1918р. відповідно до закону про виборче право. Інша повоєнна реформа теж кардинально змінювала цензурно-куріальну виборчу систему, яка одразу ж відкривала шлях до багатопартійності в країні. Протягом 1922-1926рр. лідером політичного життя країни була націонал-ліберальна партія родини Бретіану [14, с.235], [18, с.166-168]. В березні 1926р. був прийнятий виборчий закон, який ліквідував систему парламентського представництва і встановлював порядок при якому партія, котра набирала на виборах 40% голосів, отримувала більшість парламентських мандатів. Даний закон фактично санкціонував нерівність умов дієвості правлячої й опозиційних партій. Перша забезпечувала себе на

парламентських виборах перевагою завдяки політичній підтримці короля та назначеним ним урядом. В 1927р. країну поглинула нова політична криза, пов'язана зі смертю в червні т. р. короля Фердинанда та лідера правлячої урядової партії І. Брегіану. У зв'язку з цією кризовою ситуацією шлях до політичної влади проклала собі націонал-цараністська партія Ю.Маніу. В листопаді 1928р. вони сформували свій перший уряд. Втім, протягом світової економічної кризи 1929-1933рр. змінилися 10 кабінетів. В 1933р. до влади прийшов націонал-ліберальний уряд І.Дуки, в 1934р.-Г.Татареску, який протримався при владі до кінця 1937р. Одночасно в 1930-х рр. кардинально посилювалися протиріччя, яким загрожував політичний розкол всередині НЛП та НЦП. Парламентська система управління державою залишалась дієвою ще при урядовій націонал-християнській партії (НХП) О.Гоги-А.Кузи протягом 44 днів. 7 лютого 1938р. король Румунії Кароль II (1930-1940) провів конфіденційну розмову з міністром внутрішніх справ А.Калінеску про намір взяття всієї влади у свої руки. 9 лютого королівські устремління знайшли «повне розуміння» у членів «Клубу мільярдерів», які уповноважили Н.Малаксу просити монарха про термінове створення «авторитетного уряду порядку». Таким чином, Кароль II, отримавши повну свободу рук і підтримку, розпустив парламент і 10 лютого 1938р. об'явив про встановлення королівської диктатури. По всій країні вводився стан облоги. В квітні 1938р. в Румунії ліквідовувалися всі політичні партії, а їх майно передавалося у відання держави. За підпільну діяльність суворо переслідувалися організації та ідеологія лівого спрямування. Створив і очолював королівський уряд з 28 грудня 1937р. один з лідерів НХП О.Гога. У ніч 1 січня 1938р. однойменний лідер НХП заявив, що уряд «буде опиратися на ідеї націоналізму та християнства», втілюючи основні ідеї антисемітської програми НХП. Отож, «антижидівсько-комуністичне» спрямування НХП розцінювалося в політичних колах по-різному. Хтось вбачав у цьому «дію в напрямі націоналізму», а хтось інший – чергову політичну кризу. 10 лютого 1938р. уряд О.Гоги був замінений кабінетом патріарха Мірона Крісті. 11 лютого, як належить, було введено стан облоги, запроваджено цензуру, заборону політичних зборів, мітингів, демонстрацій. Державним службовцям заборонено було займатись політичною пропагандою. 24 лютого 1938р. на плебісциті і 27 лютого т. р. було проголошено у Бухаресті нову Конституцію країни, на основі якої розроблялись новий виборчий та адміністративний закони. У силі залишались дії судових властей проти звинувачених у комуністичній пропаганді та діяльність з перевірки стану румунського громадянства. Над створенням політичних організацій, розпущених, як наслідок, у квітні 1938р. партій, встановлювався державний контроль. Близьким за змістом був також закон про захист державного ладу. Всі суспільно-політичні організації, що протидіяли державі, розпускалися, а їхня преса – ліквідовувалася. Продовженням такої лінії стало прийняття в червні 1938р. декрету про позбавлення громадянських та майнових прав осіб, які вели за кордоном пропагандистську діяльність з метою зміни державного устрою. Зрозуміло, мова йшла про ультраліві організації, на які влада спрямовувала свій основний політичний пресинг. На основі таких нововведень Румунське королівство підійшло до нових парламентських виборів, що відбувалися на підставі декрету від 9 травня 1939р. Новий склад депутатів обирався терміном на 6 років. Високим був віковий ценз (30 років), обов'язковими були ґрунтовні знання грамоти та державної мови. Вибори були призначені на 1-2 червня і проходили під контролем Міністерства внутрішніх справ [1, с.75-80], [14, с.240-242], [15, с.120-121].

В нових політичних умовах королівської «диктатури» й надалі зберігався високий рейтинг найбільш впливових політичних партій – НЛП та НЦП. Комуністи після ліквідації профспілок вже не мали такої можливості працювати дієво, не кажучи вже про легітимність. Вони продовжували висувати антифашистські й соціальні гасла революційного характеру. На тлі даних гасел протягом 1939-1940рр. висувалися нові – встановлення «буржуазної демократії», громадянських прав та свобод, боротьба проти загрози імперіалістичної війни, зрівняння в правах національних меншин та інші.

Початок Другої Світової війни (01.09.1939р.) змінив настрої населення і політиків країни. З весни 1940р. посилювався стан облоги. Все частіше говорили про оборону держави та захист її територіальної цілісності. Одночасно припускалось, що СРСР зазіхатиме на територію північної частини Буковини, заселену переважно українцями. Королівська диктатура перетворювала Румунію на політично закриту країну. За таких обставин представники основних національних меншин укладали з урядом такі угоди про співпрацю, які боронили мінімальні політичні та культурні права більших націй краю.

Діяльність національних партій Румунії відбувалась у складних політичних умовах. Довоєнна українська націонал-демократична партія (УНДП) відновила свою діяльність лише в 1921році. У перших виборах до «бухарестського парламенту», що відбувалися в північній Буковині, в серпні 1919р. УНДП не брала участі. Цим кроком українці прагнули «запротестувати проти румунських безправств та вказати на те, Буковина не була ще міжнародноправно визнана за Румунією». Лише «єдина в той час українська партія соціал-демократична, вирішила все ж таки брати участь у виборах, мотивуючи свій крок «можливістю пропаганди соціалістичних думок під час виборів і своєю залежністю від краєвої міжпартійної (різонаціональних секцій с-д) екзекутиви», даючи , водночас, «своєю участю румунському урядові козир у руки, боцїмто українське населення годиться на свою приналежність до Румунії». Соціал-демократи, використовуючи загальну «економічно-соціальну кризу у всій Румунії», знаходили сприятливий ґрунт для своєї діяльності. «Советофільську» групу с-деків представляли С.Галицький, І.Стасюк, Т.Козак, В.Руснак. Про те, як відомо, вийшовши з лівиці та існуючи нелегально, комуністична партія «не мала значнішого впливу на українство».

Політичне становище українців ще більше погіршилося за «ліберального» уряду Й.Братіяну (січень 1922 – березень 1926рр.), другого уряду генерала А.Авереску (1926-1927рр.) та за третього правління уряду Й.Братіяну (червень 1927 – листопад 1927рр.). За таких обставин ще за короткочасного другого уряду ген. А.Авереску в 1927р. вже колишні члени української національної демократичної партії заснували самостійну політичну організацію «Українську Національну Партію», яка виступала проти проведення української політики через представництво в румунських партіях, легально і оперативно боронила національні права українського населення Буковини. Це була єдина українська партія, представники якої виступали самостійно в румунському парламенті і яка проіснувала доволі багато часу – від 1927 до 1938 року [15, с.128-133].

Через навмисно складений румунський виборчий закон 1925р., який дозволяв вибір послів тільки тим партіям, що набирали 2% голосів по всій Румунії, УНП на кожних виборах завжди вступала у виборчі союзи з іншими політичними партіями. Такий союз існував тільки на час виборів і ні до чого не зобов'язував українських парламентаристів у їхній після виборчій праці. Тільки при доповнюючих виборах, які обмежувалися до одного повіту, УНП висувала цілком самостійно своїх кандидатів. На протязі

одинадцятирічного існування незмінним президентом УНП був лідер українського національного руху Володимир Залозецький, секретарем – Юрій Сербинюк. Виконавчим органом партії була ширша (обласні делегати) і вужча (центральна) ексекутиви, яких вибирали на конгресах. Президент добирав собі з ексекутиви дирекцію партії. До керівних органів УНП належали президент В.Залозецький, вужчої ексекутиви – Ю.Сербинюк, В.Дутчак, О.Пігуляк, М.Глинський, ширшої ексекутиви – Т.Іваницький, Ю.Лисан, І.Стрийський та інші видатні діячі українського національного руху. Після конгресу, що відбувся 18 листопада 1928р., констатувалося наступне: президент В.Залозецький, його заступники –Л.Когут, В.Дутчак, секретарі – Ю.Сербинюк і Є.Крикевич скарбники –О.Пігуляк, І.Єнджейовський, контролери – А.Ганицький, Ст.Проць, Чепига. На конгресі «українські жадання» зводилися до наступного: перевірити розподіл землі при аграрній реформі, заборонити наділяти землею колоністів, цілковито ліквідувати стан облоги, припинити насильницьку румунізацію українського населення, допустити українську мову в державному правлінні та в школі, відновити гімназії з українською мовою викладання (кошикарська школа у Сторожинці, українські гімназії у Вижниці та Кіцмані), відновити кафедри української мови і літератури в Чернівцькому університеті, забезпечити рідну мову в церкві та допустити до українських парафій українських священників, врешті забезпечити вільні вибори до спархціальних рад та інші [1, с.154-155], [2, с.84-87].

Після поразки на парламентських виборах 1927р., на яких українські політики приєдналися до угорсько-німецького політичного блоку (блок національних меншин), лідери УНП поставили завдання об'єднати всіх українців Великої Румунії, незалежно від їхніх політичних переконань і соціального статусу, в «один національний табір – один національний фронт». Все почалося після відставки 3 листопада 1928р. уряду В.Бретіану та створення перехідного уряду націонал-цараністів Ю.Маніу. Саме від цього часу представники різних демократичних сил почали об'єднуватися у виборчий блок з провладною НЦП, яка надавала гарантію перемоги після тривалого правління націонал-лібералів. УНП склала умову з урядовою НЦП і на виборах у грудні 1928р. здобула тільки один мандат до сенату. У той час румунський сенат мав 200сенаторів. За списком НЦП В.Залозецький був вибраний 453 голосами громадських і повітових радних зі Сторожинця проти 129 голосів, що припали його конкурентові А.Морарові з ліберальної партії [4]. Обраному до парламенту буковинському послу В.Залозецькому зі Сторожинця жодних прав у сенаті не надали. Всі домагання українських парламентаристів у справі шкільництва були відкинуті. Кандидатом до сенату був також суперник В.Залозецького – Дорі Попович [3]. Новий парламент розпочав роботу 22 грудня 1928р., в якому представники національних меншин після тронної промови глави Регентської ради принца Ніколає заявили про лояльність до нового уряду, де також вимагали впорядкувати спірні питання національних меншин. Ситуація змінювалася дещо на краще вже восени 1928р. 20 листопада 1928р. було відмінено стан облоги, українці тепер розраховували на розширення своїх прав у галузі використання рідної мови в адміністрації та освіті. Подальша боротьба за українську школу протягом листопада 1928-березня 1929рр. мала лише частковий успіх наприкінці 1929р., коли націонал-цараністський уряд врешті дав дозвіл на викладання українською мовою. Таким чином, українські парламентаристи, укладаючи політичні угоди з низкою румунських партій, сприяли припиненню політики румунізації. Це була одна з небагатьох умов збереження національної ідентичності.

Впродовж 1930-х рр. УНП проголошувало національну єдність буковинських українців з українцями Великої України, але події в Радянській Україні 1932-1933рр. лякало керівництво української партії та, зрештою, українську меншину краю «соціалістичними досягненнями країни Рад». Ідея національного єднання була скоріш «політичним міфом», ніж реальністю. Цим УНП дещо протиставляла собі ті ліві партії, в яких за основу була соціальна ідея. «Буржуазні» соціал-демократи зводили свою діяльність щодо покращення соціальних умов життя, комуністи ж – до до повалення існуючого державного ладу революційним шляхом. Зрозуміло, що імпорт соціалістичної революції з Радянського Союзу розцінювався як пряма загроза існування парламентської демократії в країні. Відверте пропагування «радянського способу життя» стало однією з основних причин «завмирання» соціальних ідей серед населення. Відштовхуючими були статті, в яких схвалювався акт вбивства С.Петлюри агентом Шварцбартом з радянської розвідки, а також пробільшовицькі виступи українських соціал-демократів проти національного табору. За відверте «радянофільство» центральний орган соціал-демократичної партії Буковини «гостро запламував диверсійну діяльність української секції соціал-демократів», за що їх і було розкритиковано і відраховано із загальної СДПБ. Отож, на парламентських виборах в грудні 1928р. українська соціал-демократична партія вже не йшла спільно з інтернаціональною соціал-демократичною партією, а виступала, як відомо, з «румунським прокомуністичним «Селянсько-робітничо бльоком».

20 травня 1931р. кандидатом від УНП у Сторожинці і повіті був вже Юрій Сербинюк [5]. Того ж дня він побував у Глибоці та Кам'янці, 21 травня – у Сторожинці, Горішніх Лукавцях, Берегометі, 23 травня – у Вишніці, Багні, 24 травня – у Ростоках, 25 травня – у Жадові, 26 травня – у Костинцях, 27 травня – у Станівцях, 28 травня – у Вашківцях і 29 травня – у Карапчеві. 21 травня кандидатами «Національної Унії» до сенату були доктор Георгіяде із загальної курії та Орест Цопа з курії громад повіту [6]. Кандидатами до камери були Юрій Сербинюк, Константин Шпульбер та Аврель Морар. У перших числах червня 1931р. відбулися нові вибори до партій [7]. У Сторожинецькому повіті було зібрано 2600 голосів, а в румунських – 6.400 голосів. Загалом, результати виборів були такими: жоржісти – 504, авересканці – 400, соціал-демократи – 1640, комуністи – 2059, євреї – 3033, націонал-цараністи – 1532, урядова партія – 8829, лупісти – 617, кузисти – 8974 і Дорі Попович – 1767 голосів. 6 червня 1931р. відбулися наступні вибори [8]. Загальний стан виборчої картини виглядав наступним чином: антисемітська партія (кузисти) – 8974, Національна Унія – 8829, , євреї – 3033, комуністи – 2059, націонал-цараністи – 1767, соціал-демократи – 1533 цараністи доктора Лупу – 617, ново ліберали (жоржісти) – 504, авересканці – 404. Сенатором із загальної курії Сторожинця було обрано доктора Георгіяде. Вибраний вшанував за допомогу УНП і сторожинецьку префектуру, і виїхав до Ясс з відповідною місією[9]. Новим сенатором від Сторожинецького повіту та міста став доктор Савчук-Савяну із націонал-цараністської партії [10]. Новими кандидатами до камери були обрані Юрій Сербинюк, Константин Шпульбер (цепіст), В.Тріфу (кузист) і Маке Діамант (євреї за походженням) [11]. 12 червня у місті трапилася надзвичайна подія [12]. У суботу відбувся судовий процес над комуністами. Арештовані обвинувачувалися у веденні антидержавної пропаганди. На лаві підсудних опинилися Рубін Шихтер, Леон Доненфельд, Герман Доненфельд, Йозеф Кепнер, Геді Блум і Мозес Курцман. Суд виголосив у вівторок свій вирок: Р.Шихтера

було засуджено на 1 рік в'язниці, 2 тис. левів кари і 5 літ утрати міщанських прав; Й.Кепнера, Германа і Леона Доненфельдів та Геді Блум – 7 місяців в'язниці, 2 тис. левів штрафу і 5 літ утрати міщанських прав; Курцмана було позбавлено волі на 7 місяців, оштрафовано на 2 тис. левів та 5 літ втрати міщанських прав. Мрпава набула великого суспільного розголосу. Повсякденна антидержавна діяльність повітового комуністичного осередку остаточно заплямувала себе в очах місцевої громадськості та провінційних політиків. У подальшому вона вже більше не набирала потрібні їй 2% виборчих голосів. 19 червня 1931р. офіційний Бухарест повідомляв, що комуністи втратили всі мандати [13]. Причиною цього було те, що вони якраз і не набрали 2% голосів. У наступному 1932р. такий випадок знову повторився. Під час виборів до громадської ради м.Сторожинець було заарештовано 60 чоловік [17, с.43-47]. Всі вони були обвинувачені у веденні комуністичної пропаганди під час виборчого процесу.

Під час наступних виборів до румунського парламенту в 1932р. УНП уклала виборчу угоду з урядовою націонал-цараністською партією [16, с.351]. Їй вдалося здобути трьох послів до камери: В.Залозецький від Чернівецького повіту, Ю.Сербинюк та Д.Маєр-Михальський зі Сторожинецького повіту. Однак, в грудні 1933р. були оголошені нові вибори до парламенту. Цього разу німці не об'єдналися разом з українцями на виборах і останні змушені були домовлятися з радикально-аграрною партією Г.Юніяна. Українськими голосами був обраний послом від Чернівецького повіту румун Г.Юніян і В.Залозецький від Сторожинецького повіту. Проте, кількість голосів виборців УНП в Сторожинецькому повіті різко впала. З 31.278 голосів було здобуто лише 5.649, тобто, 17,8%, коли при попередніх виборах українці здобули 23,2% всіх голосів. Новий чотирьохрічний період виборчих кампаній позначився у подальшому новими труднощами. Так, на початку 1933р. у Бухаресті відбулися збори представників провінціальних та повітових асоціацій вчителів. Від Сторожинця теж були представники. Вони, як і всі інші, вимагали від уряду скасування закону, який знижував зарплати. Збори вчителів Сторожинця вимагали підвищення заробітної плати і висловлювали свій протест проти закриття шкіл. Поліція, оцінюючи нову обстановку на місцях, у червні 1933р. констатувала, що населення Чернівців та Сторожинця висловлювало протест існуючим порядкам [17, с.85-86].

Радикально-цараністське партійне угруповання Г.Юніяна наголошувало на захисті громадянських свобод і соціальної справедливості, але ця партія залишалася вкрай мало чисельною. Її лідер був одним з наближених до короля Кароля II. Радикально-цараністська партія дієвіше працювала саме на час парламентських виборів і мала на меті здобуття лише якнайбільшої кількості голосів виборців. Українське життя знову погіршилося за нового правління лібералів, які прийшли до влади в листопаді 1933р. Та вже через півтора місяця її лідера та голову НЛП І.Г.Дуку було вбито активістом з організації «Залізна гвардія» за заборону їхньої партії. Це була нова профашистська організація, політична еволюція, якої сягає початку 1920-х рр. З політичного середовища ЛНХЗ виокремилася група радикальних політиків, які згуртувалися навколо «капітана» К.З.Кодряну. Останній керував «змовницькою і терористичною» «Асоціацією християнських студентів», на основі якої створив в 1927р. «Легіон архангела Михаїла», перетвореного в 1929р. на «Залізну гвардію». Після прийняття закону про захист держави в 1934р. ця організація в грудні 1934р. була перетворена в легальну політичну партію «Все для Батьківщини». Зрештою, правлячі урядові кабінети, час-від-часу, всіляко

обмежували діяльність гардістів, аби не допустити їх до влади.) Новим прем'єром став Г.Татареску, який довгі роки був генеральним секретарем НЛП і належав до угруповання «молодих» лібералів. Протестуючи проти нових репресій, В.Залозецький, Ю.Сербинюк, А.Завада та інші внесли в червні 1934р. меморіал на руки президента міністрів Г.Татареску в якому «жадала» наступні полегшення: «заведення» української мови в початкових, середніх і фахових школах, відкриття кафедри української мови в університеті, дозвіл на «існування» культурних і спортивних товариств, допущення до вжитку української мови в суді та адміністративних установах, громаді, повіті. Церкві, проти заборони «театральних представлень і інших культурно-просвітніх уряджень префектурами, а також заборони виступати на сцені в народніх строях», вирішення соціальної несправедливості відносно аграрної реформи та інші. Проте, всі ці протести залишилися «без найменшого відгуку» [1, с.69-71].

До 1937р. УНП не проявляла активної організаційної діяльності. Українська партія навіть не мала права влаштовувати навіть річні конгреси. У зв'язку з цим Володимир Залозецький, для того, щоб поживити діяльність УНП, створив нову дирекцію однойменного політичного руху, до складу якої увійшли відомі лідери українського національно-патріотичного руху: Юрій Сербинюк, Іван Жуковський, Антон Завада, Роман Ясеницький та інші. Нова дирекція УНП взяла участь у парламентських виборах в грудні 1937р. разом з ліберальною партією. За такий виборчий хід велика частина українських виборців не пішла цього разу за УНП і проголосувала за націонал-цараністичних кандидатів. У Чернівецькому та Сторожинецькому повітах НЛП та УНП здобули лише половину голосів. Іншу половину голосів виборці віддали націонал-цараністам. Такі невдачі УНП пояснюються тим, що «українське населення ненавиділо лібералів за їхні шовіністичні і протиукраїнські поступування». З іншої сторони українські лідери поступили вкрай нетактовно, заключивши виборчу угоду з непопулярною для українців ліберальною партією. З другої сторони цей невдалий виборчий пакт з тодішнім урядом Г.Татареску-Йорга-Вайда успішно використала пропаганда націонал-цараністської партії на чолі з Д.Молдаваном. Вибори були програні без єдиного мандату до парламенту, а також втратою підтримки серед громадянства. Незнання виборчого терену було однією з причин втрати великої кількості українських голосів. Останнім кроком УНП було вручення президентом В.Залозецьким спеціального «меморіалу з домаганнями українців» провладній націонал-християнській партії під проводом О.Гоги і А.Кузи, яка ставилася до національних меншин досить неприхильно. Лідери українського табору В.Залозецький та Ю.Сербинюк, «вітаючи» прихід уряду Гоги-Кузи в 1937р., заявляли, що є «друзями націоналізму та ворогами комунізму» [15, с.134-137].

В лютому 1938р. новий уряд в Румунії перебрав Мірон Крістя і 24 лютого т.р. українці краю голосували за нову румунську Конституцію, на підставі якої Королівська Румунія перетворювалася в державу станів. Однак, таке політичне становище тривало не довго, оскільки 1 квітня 1938р. було видано закон про розпуск всіх політичних партій в країні, в тому числі й УНП. Діяльність останньої здебільшого не виходила за рамки «дозволеного румунськими властями».

УНП протягом свого одинадцятирічного існування (1927-1938рр.) була єдиною українською партією, яка працювала самостійно, легітимно, «боронила інтереси українського населення перед румунською владою». УНП охоплювала лише

Чернівецький та Сторожинецький повіти по 16.000 виборців у кожному. Протягом весни 1939 – квітня 1940рр. тривали активні переговори про тісну співпрацю української меншини з «Фронтом Національного Відродження» в Румунії. «Переговори в Букарешті» від імені буковинських українців вели В.Залозецький та Л.Когут. Вони завершилися визнанням «мінімальної програми співпраці з українською меншиною», яку затвердив румунський парламент. Було заведено по 4 години навчання українською мовою і по 2 години релігії в українських громадах. Новий уряд вивчав також «спосіб заступництва українців у парламенті», але таке політичне становище тривало не довго, оскільки в 1940р. відбулася зміна політичної влади. Без активного відгуку серед українського загалу залишився факт заснування в квітні 1940р. «Української Національної Громади в Румунії» на чолі з В.Залозецьким, а також пресового органу «Нова Рада», який розпочав видавати Ю.Сербинюк. Незначні поступки в адрес українців слід сприймати як нагнітання передвоєнної ситуації протягом 1939-1940рр. та активної більшовицької пропаганди, посиленої в цих же 1939-1940рр.

Поряд з впливовими НЛП та НЦП роль другорядних партій виконували Народна партія А.Авереску та Національна партія Н.Йорги. Обидві засновувалися як загальнодержавні. «Народна партія» А.Авереску, яка як і Національна партія Н.Йорги, яку від 1925р. представляв Т.Брейляну, залишалися малопомітними в політичному житті краю. Остання об'єднувала націоналістично налаштованих представників інтелігенції та військових, які через власні погляди та становище не могли перейти по той бік право радикалів. «Політична партія» генерала Аверескула», підтримувана «старими комбатантами», в період свого урядування намагалася «міцною рукою запровадити лад і соціальну справедливість», закріплює здобутки війни та проводить аграрну реформу, внаслідок чого, зникають прояви соціального невдоволення та комуністичної загрози. Партію А.Авереску підтримували навіть національні меншини, аби уникнути повернення лібералів, які «вели крайнє-шовіністичну політику, не дозволяючи жодних проявів національного життя». Обидві партії були не чисельними і здобували на парламентських виборах, як правило, незначну кількість голосів. «Династійна» або ж Ліберальна партія «прийшла на місце» традиційної консервативної румунської партії та була виразником інтересів великих землевласників і промисловців. Вона обстоювала сильну централізацію країни та авторитарний спосіб правління. Політичним суперником лібералів виступала «селянська» (націонал-цараністична) партія, яка захищала інтереси дрібних та середніх селянських власників.

Незначну кількість голосів набирали так звані «кузисти». Це був також період активізації правих та праворадикальних політичних організацій впродовж 1920-1930-х рр. Лігу націонал-християнського захисту, створену в 1923р. «махровим реакціонером, професором Яського університету А.Кузою», та «шовіністичну» Націонал-аграрну партію О.Гоги поєднувала теза «політичної домінації румунів». Нова об'єднана профашистська НХП (створена 14 липня 1935р.) мала яскраво виражений антикомуністичний та антисемітський характер. Обидві відстоювали захист монархії, підтримання національної єдності, протистояння всім видам станової боротьби (наприклад, будь-яке придушення культурної автономії національних меншин, селянське невдоволення чи комуністична небезпека з-за кордону [1, с.77-80], [14, с.242], [15, с.143-145].

«Стара Румунія» була конституційним королівством, суверенами якої в різні роки були Фердинанд I (до 1927р.), Мігай I (1927-1930рр.), Кароль II (1930-1940рр.). Король здійснював державну владу через уряд, представниками якого у повітах були префектури. Законодавча влада зосереджувалася в руках парламенту, що складався з двох палат: камери з депутатів або послів і сенату – з вибраних сенаторів і з титулу права. Вся законодавча та виконавча влада перебували в руках урядової партії, що здобувала на парламентських виборах більшість голосів. З 1938р. повсякденним явищем в житті країни стало переважно військове управління, постійний стан облоги, тотальна цензура, суворий державний порядок.

Отож, підводячи підсумки суспільно-політичних подій міжвоєнного періоду можна констатувати наступне:

1. У Сторожинці діяла велика кількість самостійних політичних партій та організацій (соціал-демократична, націонал-цараністська, антисемітська), які мали власну виборчу програму дій, відстоювала власні інтереси та прагнула досягти політичної влади.

2. Вибір послів дозволявся тільки тим партіям, які назбирували 2% виборчих голосів у всьому королівстві.

3. Домінуючими і переважаючими партіями, які набирали потрібну кількість виборчих голосів були урядова, антисемітська та Національна Унія.

4. На виборах політичними опонентами українців були ліберали та кузисти.

5. Після виборів кількість голосів у партіях практично не змінювалась, що саме й надавало позитивні результати одним і тим же політичним рухам.

6. Сторожинецький повіт, який був найбільшим осередком української людності, був територією виборчого округу Української Національної Партії. На час виборів у Сторожинецькому повіті УНП нараховувала близько 16 тис. виборців.

7. Негативною стороною у роботі УНП була відсутність сталої організації і підготовлених кадрів. Вся робота опиралася на «мужах довір'я», діяльність яких відбувалася лише в передвиборчі періоди. Після виборів діяльність УНП, яка правило, «завмирала». Такі дії у подальшому негативно позначалися на роботі цієї національної партії.

8. Виборці Сторожинецького повіту не вважали доцільними такі дії УНП як укладення виборчих угод з лібералами. Натомість – виборці надавали перевагу націонал-цараністам.

9. Обрання послів до камери чи сенату в парламент залежала від узгоджених дій УНП і Сторожинецької префектури, а також кількості голосів, зібраних у повіті.

10. Обрані послы до парламенту від української громади В.Залозецький, Ю.Сербинюк, Д.Маєр-Михайльський висували вимоги виборців і прагнули їх схвалення урядом.

11. Королівський указ 1938р. заборонив діяльність усіх політичних партій та рухів, в тому числі і УНП. Внаслідок цього місто почало втрачати своє політичне значення. Попередні здобутки жителів міста та повіту нівелювалися та втрачали свою вагу.

12. Період 1938-1940рр. відзначався каральними заходами уряду, постійним станом облоги, заборонаю всіх політичних партій та рухів, суворим державним порядком, який регламентував цивільне життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Буковина 1918-1940рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (матеріали і документи). – Чернівці: Зелена Буковина, 2005 – 328 с.
2. Буковина: національні рухи та соціально-політичні процеси 1918-1944рр. Погляд дипломатів (Документи). – Чернівці: Зелена Буковина, 2007 – 228 с.
3. Газета Час від 18 грудня 1928
4. Газета Час від 19 грудня 1928
5. Газета Час від 20 травня 1931
6. Газета Час від 21 травня 1931
7. Газета Час від 04 червня 1931
8. Газета Час від 06 червня 1931
9. Газета Час від 07 червня 1931
10. Газета Час від 10 червня 1931
11. Газета Час від 11 червня 1931
12. Газета Час від 12 червня 1931
13. Газета Час від 20 червня 1931
14. Буковина. Історичний нарис. – Чернівці, Зелена Буковина, 1998. – 416с.
15. Жуковський А. Історія Буковини – Чернівці: Час. – 1994. - Ч.2. – 224с.
16. Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. Буковина, її минуле і сучасне. – Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. – 966 с.
17. Курило В.М. У боротьбі за визволення. Революційно-визвольний рух на Буковині у 1922-1940 роках. – Львів: Вища школа, 1977. – 182с.
18. Піддубний Г.Ф. Буковина. Її минуле й сучасне: Суспільно-політичний нарис із малюнками і мапою Буковини. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 216 с.
19. Очерки политической истории Румынии (1859-1944). – Кишинев: Штиинца, 1985. – 480с.

Колейко Вікторія Юрївна,
викладач

Прилуцький технічний фаховий коледж

ІНТЕРНЕТ НА КОРИСТЬ: ПРАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ДЛЯ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА ІСТОРІЇ

Ключові слова: *освітнє середовище, освітній процес, інновації, здобувачі освіти, інформація.*

Розвиток освітнього середовища, поява наукових новинок та нових методичних засобів дає необмежений простір для навчання та вдосконалення освітнього процесу. Використання елементарних засобів цифрових технологій у закладі освіти, онлайн-навчання чи можливість створення семінарів – важлива складова роботи педагога. При цьому кожен учасник освітнього процесу має можливість удосконалювати свої вміння та навички роботи з Інтернетом та його ресурсами, розвивається потреба у вільному володінні засобами оргтехніки та безперешкодному доступі до ресурсів Інтернету.

Ця потреба обумовлена тим, що із кожним роком все важче на заняттях утримувати та спрямовувати на навчальний процес увагу здобувачів освіти. Важливо не лише правильно та цікаво організувати роботу групи над вивченням нової теми, а й спрямовувати здобувачів освіти на подальше вивчення матеріалу та самостійну роботу з ним.

В умовах вільного доступу до будь-якої інформації цінність самих знань у світі в цілому дещо зменшується, поступаючись навичкам реального використання теорії, самонавчання, вмінню командної взаємодії та креативності мислення! Отже, якщо узагальнити навички, на які мають сьогодні найбільший попит, то отримуємо такі орієнтири: навчальні (творчість, інноваційність, критичне мислення та вміння взаємодіяти у команді для вирішення спільної мети); уміння працювати з інформацією (ІКТ, інформаційна та медіаграмотність); життєві та соціальні навички (гнучкість та пристосовуваність, ініціативність та самостійність, відповідальність і лідерство).

Не є винятком й історична освіта. Зокрема, в сучасних умовах вона наповнюється особливим змістом, виконуючи важливу роль у процесі інтеграції суспільства, сприяючи інтелектуальному розвитку особистості, допомагаючи молоді розуміти сучасність і готуючи особистість до життя в демократичному суспільстві.

В історії нашої держави є чимало трагічних сторінок, зокрема присвячених історії Другої світової війни та Голокосту. Тому, готуючись до занять, викладачі повинні донести здобувачам освіти усі найважливіші моменти тих періодів. При цьому виникає низка питань, як-от: «Як організувати заняття, щоб воно було цікавим?», «Як зробити його корисним і водночас таким, щоб здобувач освіти запам'ятав його зміст?», «Як максимально залучити до навчального процесу новітні технології в умовах браку коштів на технічне оснащення?», «Як бути зі здобувачами освіти на одній хвилі в умовах їх гаджетоорієнтованості?» тощо.

На допомогу викладачам приходять сучасні пристрої. Їх варто лише опанувати, навчитися правильно застосовувати.

1. «Хмари слів» власноруч

Хмара слів (хмара тегів, зважений список) – це візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації.

Залучення цього методу доречно на заняттях із будь-якої навчальної дисципліни, зокрема й історії. Для прикладу, зручна програма Word It [It](http://wordcloud.pro/ru/studio/editor?v=9) (<http://wordcloud.pro/ru/studio/editor?v=9>) (див. рис. 1) – безкоштовний англomовний сервіс для створення хмар слів, який є простим і зручним у використанні.

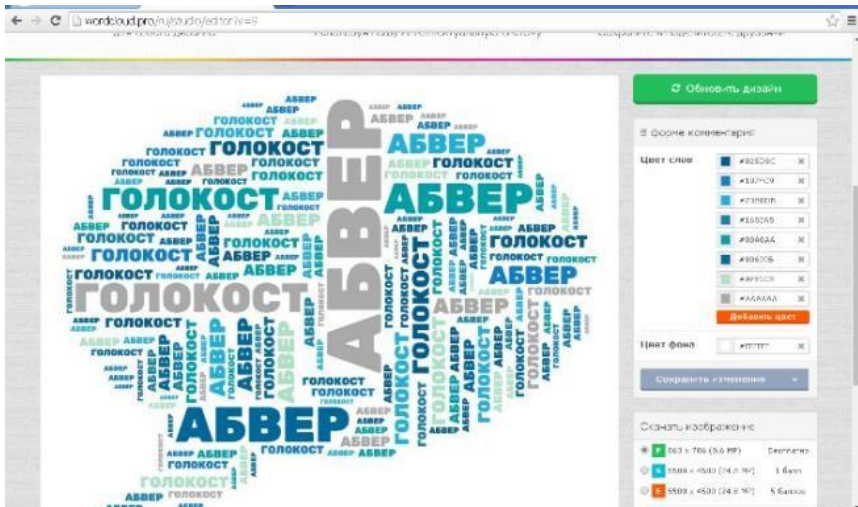

Рис. 1. Програма Word It Out

Якщо ваша англійська недосконала, то в браузері Google Chrome можна налаштувати автоматичний переклад сторінки будь-якою зручною для вас мовою.

До ключових переваг Word It Out варто віднести такі:

- сервіс безкоштовний та не потребує реєстрації на сайті;
- кириличні шрифти не спотворюються при відображенні;
- можливість обрати на власний розсуд два кольори, в яких буде представлено текст і фон;
- наявність функції обирання орієнтації сторінки та співвідношення сторін зображення;
- можливість виключати короткі слова із хмари;
- наявність кнопки випадкових налаштувань, завдяки якій можна генерувати різні варіанти відображення тексту;
- вільний доступ до скачування власноруч створеної хмари чи її поширення за допомогою посилання [1].

2. QR-коди на заняттях історії

QR-код (від англ. *Quick Response Code* – швидкий відгук) – це графічне зображення, в якому зашифрована певна інформація, посилання на сайт чи окрему його сторінку (див. рис.2).

Рис. 2. QR-код(зразок)

Принцип такого кодування було створено японською компанією Denso-Wave у 1994 році. Такі коди спершу призначалися для потреб машинобудування, сьогодні ж вони використовуються практично повсюдно [3]. Використовуючи QR-код можна зашифрувати та отримувати швидкий доступ до будь-якої інформації.

Переваги використання QR-кодування:

- **швидко** – дозволяє отримати миттєвий доступ до закодованої інформації;
- **зручно** – уміщує значні об'єми відомостей у невеликому зображенні (4296 символів, а це більше ніж два аркуші машинописного тексту);
- **просто** – розміщувати код можна на будь-якій рівній поверхні (аркуші, стіні, підлозі тощо).

3. Ресурс Time.Graphics в умовах навчального процесу

Time.Graphics – безкоштовний онлайн-сервіс, призначений для створення інтерактивних часових стрічок із додаванням фото-, аудіо- та відеоматеріалів.

За допомогою зручного онлайн-сервісу Time.Graphics можна унаочнити певний проміжок часу і показати хронологію подій. Така візуалізація стане в пригоді не лише на заняттях історії, а й із будь-якої іншої навчальної дисципліни [2]. Надійним помічником викладачу історії стане, наприклад, «Лінія фільмів про Другу світову війну та Голокост» (див. рис. 3). <https://time.graphics/ru/line/f5422a25bb98e85d1f4dac5fc6575a87>

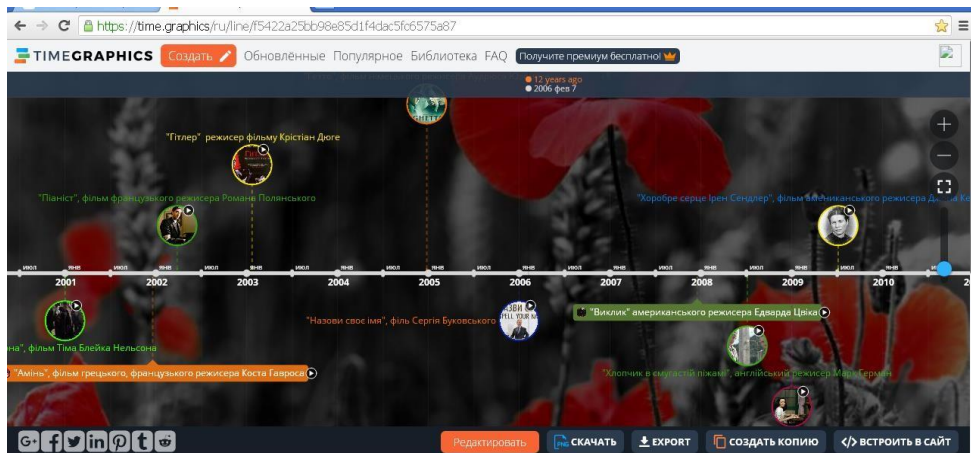

Рис.3

Представлено лінію часу, на якій позначено роки, коли знімалися художні та документальні фільми зазначеного періоду. Онлайн-сервіс дає можливість не лише вказати рік, а й додати текст, коротку інформацію про фільм (режисер, країна), картинку з фільму, а також посилання на канал YouTube.

Цифрова революція принесла нам значні соціальні вигоди. Поєднуючи світ, як ніколи раніше, вона створює безпрецедентне зростання продуктивності, поширення інформації та якості життя. Громадяни України вже перебувають у «цифровому» світі. Наступний крок – зробити так, щоб цей світ став місцем, де вони зможуть стати успішними. І в цьому – головна місія освіти.

Отже, використання різноманітних сервісів в освітньому процесі не лише сприяє виконанню основного завдання сучасної освіти – формування конкурентоспроможної й успішної особистості в електронному інформаційному суспільстві, а й значно вдосконалює й урізноманітнює діяльність викладача, активізує творчу діяльність здобувачів освіти, створює належні умови для формування та розвитку в них відповідних компетентностей, покращує засвоєння і відтворення ними отриманої інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інтернет-ресурси для створення хмар слів власноруч [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/post/internet-resursi-dlya-stvorenniya-hmar-sliv-vlasnoruch>
2. Ресурс TimeGraphics: як створити інтерактивні стрічки часу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/post/resurs-timegraphics-yak-stvoriti-interaktivni-strichki-chasu>
3. Як використовувати QR-коди у навчанні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/post/trendi-osviti-yak-vikoristovuvati-qr-kodi-u-navchanni>.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 37.03

Демченко В.М.
аспірант

*Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0009-0008-7500-386X*

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Для сучасного українського соціуму проблема формування національної ідентичності у дітей молодшого шкільного віку постає особливо гостро, оскільки від успіху її розв'язання значною мірою залежить подальша динаміка сталого розвитку держави, а головне – забезпечення непорушності її суверенітету. Провідна роль у цьому процесі належить учителю початкової школи, який є гарантом надійної роботи механізму особистісного освоєння учнями соціальної реальності заради виховання у них почуття приналежності й відданості нації в цілому й етнічній спільноті, зокрема.

Безумовно, що вчитель початкової школи як особливо значуща для дитини доросла людина визначає соціальну і психологічну зумовленість ідентифікаційних процесів учнів, перебіг яких відбувається на особистісному й міжособистісному рівнях. У першому випадку – це погодженість із собою, а в другому – ототожнення себе з іншими людьми. Отже, йдеться про ідентичність як особливий соціальний і водночас особистісний феномен.

Загалом, ідентичність – це психологічна категорія, що атрибутивна кожній людині. Передусім, вона пов'язана з екзистенційно значущою для виживання кожного індивіда потребою усвідомити свою приналежність до певних базових спільнот: рід, сім'я, плем'я, етнос, народ, нація, держава, цивілізація. Однак у будь-якому разі простежується певна множина ідентичностей: родових, етнічних, расових, гендерних, вікових та ін.

Серед зарубіжних науковців міцно ствердилась думка, про те, що процес формування національної ідентичності розпочинається ще з періоду раннього дитинства. Так, сучасний австралійський соціальний психолог Д. Несдейл, обґрунтував чотири стадії становлення національної ідентичності на прикладі формування міжгрупової диференціації в етнічних уподобаннях:

1) стадія відсутності диференціації, що триває від народження до трьох років – період, коли дитина, керуючись випадковими ознаками, лише безоцінно реагує на предмети і людей;

2) стадія етнічної поінформованості розпочинається у три-чотири роки і завершується у шести-семирічному віці – діти, які мешкають в поліетнічній спільноті здатні категоризувати себе та оточуючих людей на підставі етнічної приналежності у спосіб запозичення певних понять від найближчого оточення, передусім від родичів;

3) стадія етнічних уподобань розпочинається після шести-семи років, коли дитина ідентифікується з певною етнічною групою, знаходячи при цьому відмінності між різними спільнотами;

4) стадія етнічних забобонів (не завжди настає) – це період, коли дитина надає перевагу своїй етнічній приналежності, відхиляючи інші етнічні групи, що залежить від усвідомлення константності етнічної категорії, когнітивних здібностей та розвитку етнічної ідентичності [3].

Якщо розглядати верхню і нижню межі вікового періоду, то під молодшим шкільним віком слід розуміти часовий відрізок навчання з першого по четвертий клас, тобто від шести до одинадцяти років. Саме на початку шкільного життя розпочинається усвідомлене формування національної ідентичності дитини, у процесі якого закладаються такі її важливі почуття, як причетність до певної нації, патріотизм, повага до інших народностей, захопленість етнічними традиціями, звичаями, історією, мовою та нормами і цінностями суспільства. І тут важливу роль відіграють «значущі інші люди» (агенти соціалізації – однолітки, старші школярі, педагоги, батьки і родичі), що є авторитетними особистостями для молодших школярів і відповідно взірцями для наслідування їхньої поведінки.

Центральним рисою дітей молодшого шкільного віку є здатність усвідомлювати своє місце в системі суспільних відносин. На цьому етапі у них формується ядро особистості (моральні почуття, цінності, переживання) і навички етичної поведінки, зазвичай, вони стають активними учасниками у житті колективу, у виборі доручень, у виконанні улюблених справ [1, с. 80]. Саме тому цей віковий період у справі формування національної ідентичності особистості є найбільш сенситивний, оскільки саме тоді закладаються основи світогляду і моральності, усвідомлюється необхідність відповідних якостей, визначаються взірці, формується моральна поведінка, які стануть основою етнонаціонального світогляду.

Слід зазначити, що ознаки первинної диференціації життєвого світу властиві першокласникам, для яких актуальним стає власне «Я». При цьому їхня когнітивна сфера наповнюється такими смисловими структурами, що вмотивовують особистісну активність у цілому за векторами самості і взаємодії з іншими людьми. У цьому віці дедалі глибше осмислюються можливі образи свого життєвого ствердження: інтимний (ставлення до рідних і близьких, симпатії, любов, дружба), трудовий (вибіркова прихильність до різних видів праці), етнонаціональний (помітні вияви перебігу процесів етнічної і національної ідентифікації), моральний (вибір певних стереотипів етичної поведінки і спілкування).

У другому класі навчально-пізнавальна діяльність молодшого школяра стає провідною. У зв'язку з цим дитина на суб'єктивно орієнтованих засадах активно засвоює нову соціальну позицію «я – школяр». При цьому провідними психологічними механізмами організації життєдіяльності виступають ідентифікація і рефлексія. Завдяки цьому молодший школяр набуває здатності до самовизначення. Діти у процесі навчання, як зазначено у публікації Л. Шумик та А. Широких, починають формувати національну ідентичність: згідно освітньої методики розвивають українське мовлення, пізнають національну духовну і матеріальну культуру, освоюють писані і неписані елементи національної символіки (Державний Прапор, Герб і Гімн України та неписані, материнська пісня, батьківська хата, українська вишиванка, свіжий хліб, коровай, лелека, соловей, верба, калина, мальва, барвінок, вишня тощо) [2, с. 112].

Для третьокласників, зазвичай, властивий сплеск активності пошуку власної ідентичності та індивідуальних способів взаємодії з оточуючими, механізмів самоствердження та позиціонуванні власного «Я». У цей період дитина починає визначати власні егоцентричні конструкти прихильності, дружби, любові, захопленості певною справою. Вона прагне виявити «Я-етнічне» в освітньому середовищі, конструює власні морально-духовні ставлення до культурних цінностей рідного краю, Батьківщини і країни і таким чином демонструє свою національну самосвідомість. Як зазначає швейцарський психолог і філософ Ж. Піаже, дитина у 8-9 років уже чітко ідентифікує себе зі своєю етнічною групою, висуває причини ідентифікації – національність батьків, місце проживання, рідну мову [4, с. 83]. На цьому віковому етапі в дітей пробуджуються національні почуття, що стають основою для формування національної ідентичності, патріотизму та громадянської свідомості.

В учнів четвертого класу формується власний світогляд, ставлення до життя і навколишнього світу, рефлексія власних дій, суджень і вчинків, свобода вибору та самооцінка з кута зору соціального й особистісного дорослішання. Вони чітко усвідомлюють свою приналежність до національності батьків, родини, місця проживання, рідної мови, національних традицій та культури, а також державних символів. Діти активно виявляють пізнавальний інтерес до вивчення історичних подій та культурної спадщини свого народу: відвідують музеї, виставки, історичні місця тощо. Із захопленням беруть участь у національних святах, знайомляться з народними традиціями, обрядами, піснями і танцями, виражаючи почуття гордості за свою національну приналежність, історію та досягнення свого народу.

Отже, почуття національної ідентичності стає рушієм особистісного самовизначення молодших школярів, оскільки завжди апелює до певних образів і стереотипів матеріального (наприклад, національного одягу чи кухні) і духовного (приміром, вірування та емоційного зв'язку з батьківщиною) та послуговується розмаїттям пізнавальних засобів за певними критеріями і механізмами ототожнення з відповідним оперуванням наявних семантичних значень і символів. Іншими словами, для дітей молодшого шкільного віку національна ідентичність є заглибленням в сутність багатьох речей, явищ і подій життя свого народу і його яскравих персоналій заради впорядкування власного внутрішнього світу, надання йому особливого етнічно і національно забарвленого сенсу, що стимулює виникнення почуття задоволення бути самобутньою особистістю в гармонії з собою, іншими людьми, колективом і соціумом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: програма/ за ред. І.Д. Бега; *Академія педагогічних наук України*. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2009. 80 с.
2. Шумик Л., Широких А. Вікові особливості розвитку національної ідентичності та вплив воєнних дій в на її формування. *Психологія: реальність і перспективи : збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету* 2023 (21). С. 110-118.
3. Nesdale, D. (2008). "Social identity development and children's ethnic attitudes in Australia," in *The Handbook of Race, Racism and the Developing Child*, eds S. M. Quintana, and C. McKown (London: Wiley & Sons), 313–338.
4. Piaget J. La psychologie de l'intelligence. Malakoff: DUNOD, 2020

Кльоц Ігор Олегович
аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку

ПВНЗ «Європейський університет»

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ФІНАНСІВ І БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

У глобалізованому та технологічно просунутому світі, де фінансові ринки та банківський сектор швидко змінюються, підготовка фахівців у сфері фінансів і банківської справи є особливо важливою для підтримки економічного розвитку і стабільності. Найбільш важливий аспект - це утримання підходів та методології фахівців даного напрямку в актуальній формації, адже постійні зміни та розвиток галузі формують нові вимоги до підготовки компетенцій.

В Україні ці зміни стають ще більш актуальними через динамічні економічні умови, високу внутрішню конкуренцію та інтеграцію в міжнародний фінансовий простір. Інноваційні підходи до освіти, такі як інтеграція сучасних фінансових технологій, дистанційного навчання, практичних стажувань і міжнародних колаборацій, можуть значно покращити якість підготовки фахівців. Розгляд цих інноваційних стратегій дозволить виявити нові можливості для адаптації навчальних програм до вимог сучасного ринку праці, забезпечуючи тим самим конкурентоспроможність випускників і відповідність їх знань та навичок реальним потребам фінансового сектору. Важливість цієї теми полягає у визначенні найбільш ефективних способів впровадження інновацій в освіту, що стане основою для довгострокового розвитку фінансових та банківських інститутів в Україні.

Враховуючи окреслення важливості питання даного матеріалу, доцільно окремо розглянути декілька ключових напрямків, на яких варто сконцентрувати свою увагу установам, які надають освітні послуги за напрямом фінанси та банківська справа.

Онлайн-платформи для навчання. Онлайн платформи для навчання допомагають здобувачам освіти розвивати експертизу та навички будь де та в зручний час. Це дозволяє отримувати додаткові знання поза межами, наприклад, вищого навчального закладу, при цьому - це можуть бути курси від міжнародних організацій чи провідних вишів інших країн. До того ж, онлайн платформи навчання мають кращий показник актуальності для ринку, тому тут можна освоїти курси як блокчейн, криптовалюти та фінансовий аналіз, що дозволяє фахівцям бути в курсі нових розробок у галузі.

Онлайн-платформи для навчання зазвичай надають клієнтам блок практичних вправ та занять. До прикладу, платформи як SimCity або Bloomberg Terminal в курсах включають в себе вирішення бізнес кейсів на основі реальних ринкових показників та даних учасників ринку. Онлайн-освіта забезпечує доступ до курсів від провідних світових експертів та практиків, що є критично важливим для отримання сучасних знань. Наприклад, курси з управлінського фінансового аналізу на Coursera часто викладаються професорами з університетів, таких як Гарвард або Стенфорд. Також, онлайн-платформи часто є економічно вигіднішими порівняно з традиційною освітою.

FinTech-технології, такі як блокчейн і штучний інтелект, швидко змінюють фінансову індустрію. Інтеграція цих технологій у навчальні програми дозволяє студентам отримувати знання про сучасні тренди і бути готовими до роботи з новітніми інструментами. Наприклад, курси на платформі Coursera охоплюють теми криптовалют і смарт-контрактів, що забезпечує студентів актуальними знаннями. FinTech-технології дозволяють створювати реалістичні симуляції та практичні кейси. Використання інструментів, таких як Bloomberg Terminal, надає студентам можливість практикуватися у реальних умовах, що допомагає освоїти важливі навички для ринку праці.

Ключовий фактор важливості використання FinTech-технологій - колаборація з реальним бізнесом. Інтеграція FinTech-технологій в навчання сприяє співпраці з компаніями та стартапами, що створює можливості для реальних проектів і стажувань, набувати практичного досвіду, що є критично важливим для їхньої кар'єри.

Практичні стажування в фінансових компаніях та банках забезпечують отримання реального досвіду шляхом отримання можливості працювати в реальних умовах фінансового сектору, що допомагає їм зрозуміти, як застосовуються теоретичні знання на практиці. Наприклад, стажування в одному з комерційних банків дозволяє студентам побачити, як проводяться фінансові розрахунки і приймаються реальні бізнес-рішення. Практичний досвід підвищує конкурентоспроможність на ринку праці, оскільки роботодавці віддають перевагу кандидатам, які вже мають досвід роботи. Наприклад, стажування в фінансових компаніях, таких як Deloitte або KPMG, може значно підвищити шанси на отримання постійної роботи після завершення навчання завдяки реальному досвіду та рекомендаціям від керівництва.

Використання кейсових змагань для навчання фахівців у сфері фінансів і банківської справи дозволяють учасникам працювати над реальними або змодельованими на реальних даних фінансовими ситуаціями, що сприяє розвитку аналітичних і стратегічних навичок. Кейсові змагання часто передбачають роботу в командах, що розвиває навички командної роботи, управління проектами та комунікації. Учасники навчаються працювати під тиском і управляти часом для досягнення конкретних цілей. Як приклад, KPMG Case Competition в Україні є одним із таких заходів, де команди студентів працюють над реальними бізнес-кейсами, що включають фінансові аналізи та рекомендації. Це сприяє розвитку не тільки технічних фінансових навичок, а й умінь ефективної комунікації та співпраці.

Участь у кейсових змаганнях дає студентам можливість взаємодіяти з професіоналами галузі, отримувати зворотний зв'язок від експертів і розширювати свою мережу контактів. Це може бути корисно для майбутнього працевлаштування і кар'єрного росту. Finance Case Challenge в Україні, організований українськими університетами або фінансовими установами, забезпечує студентам можливість представити свої рішення перед представниками банків і фінансових компаній, таких як ПриватБанк чи Ощадбанк. Це дозволяє студентам отримати цінний досвід і встановити професійні контакти.

У сучасному фінансовому середовищі, що швидко змінюється, інтеграція інноваційних підходів у підготовку фахівців є надзвичайно важливою для підтримки конкурентоспроможності на глобальному рівні. Закладам освіти слід активно впроваджувати FinTech-технології, забезпечувати студентів практичними стажуваннями та участю у кейсових змаганнях, а також адаптувати програми до сучасних форматів

навчання. Це дозволить студентам не лише отримати актуальні знання, а й розвивати необхідні практичні навички для успішної кар'єри. Застосування таких підходів не тільки покращить якість освіти, а й сприятиме розвитку фінансового сектору України, забезпечуючи його висококваліфікованими фахівцями, готовими до викликів та можливостей глобальної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції "Сучасні тенденції в розвитку банківської системи та фінансових ринків України". Дніпро: ДНУ ім. О. Гончара, 2024. 207с.
https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2024/materiali_konferenc/3_Suchasni_tend_rozv_bank_sistemi_ta_finans_rinkiv.pdf
2. Козій Наталія, Мельничук Ганна (2024). Штучний інтелект як інноваційна технологія в освітньому процесі підготовки фахівців у сфері фінансів. *Збірник наукових праць Державного податкового університету Випуск 1, 2024, 33-39.*
<https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/collectioneconomy/article/view/456/439>
3. Корольова О., Яріш О.. Вплив цифровізації на підготовку фахівців зі спеціальності "Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок" *XLVII Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2023 рік. Полтава : ПУЕТ, 2024., 44-47.*
<https://puet.edu.ua/announcement/hlvii-mizhnarodna-naukova-studentska-konferenciya-aktualni-pytannya-rozvytku-nauky-ta-zabezpechennya-yakosti-osvity-u-hhi-stolitti/>
4. Примостка Л. О. (2023) Підготовка фахівців за спеціальністю "Фінанси, банківська справа та страхування" в умовах діджиталізації. *Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в умовах інтеграції України в ЄС: матеріали V всеук. наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір., молод. вчених і пров. фах-ів. Київ, КНЕУ. 408-410.*
https://www.researchgate.net/profile/Vadym-Polishchuk/publication/372128683_Osoblivosti_funkcionuvanna_fucersnoi_torgivli_Ether/links/64a57798b9ed6874a5fc5deb/Osoblivosti_funkcionuvanna-fucersnoi-torgivli-Ether.pdf#page=407

Кмін А.О.
доктор філософії
викладач кафедри воєнної історії, НАСВ

БЛОГИ ЯК ТВОРЧА АЛЬТЕРНАТИВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК

Інтеграція технологій у вищу освіту є одним із ключових чинників сучасного освітнього процесу. Технології змінюють традиційні моделі навчання і взаємодії зі студентами, що вимагає переосмислення ролі викладачів. Незважаючи на потенційні переваги, впровадження цифрових інструментів у навчальний процес викликає низку викликів. В умовах інтеграції технологій викладач стає не лише джерелом знань, а й фасилітатором процесу навчання. Цифрові інструменти дозволяють індивідуалізувати підходи до студентів, покращити комунікацію та створити більше можливостей для активного навчання.

Технології надають викладачам більше інструментів для ефективного викладання, полегшують створення гнучких навчальних середовищ та дають змогу використовувати інноваційні підходи, такі як гейміфікація, віртуальна реальність або адаптивне навчання.

Отже, блог розглядається як інноваційний метод оцінювання в освітньому середовищі, який дозволяє студентам продемонструвати свої знання, навички та досягнення у творчий та персоналізований спосіб. Замість традиційних форм оцінювання (тестів, письмових робіт), блог надає можливість студентам створювати контент, що відображає їхній прогрес у навчанні.

Основними перевагами використання блогів можна виділити наступне:

- надання студентам змоги створювати контент, що відображає їхні особисті інтереси та досвід у межах дисципліни. Це сприятиме розвитку критичного мислення, оскільки студенти аналізують, інтегрують і презентують інформацію, яку вони вивчають.
- використання в різних дисциплінах, незалежно від предмету. Вони підходять для створення різноманітного контенту: від теоретичних оглядів до проєктів, що включають практичні навички.
- стимулювання студентів до творчого підходу в поданні своїх знань. Вони можуть використовувати тексти, зображення, відео, інтерактивні елементи та інші медіа для ілюстрації своїх ідей.
- сприяння розвитку навичок письма, цифрової грамотності та самопрезентації, що є важливими для професійної діяльності у різних сферах.

Блоги, за своєю суттю, є інструментом публічного письма. Оскільки студенти створюють публікації для відкритої аудиторії, цей формат стимулює їх до більш вдумливого підходу до написання та формування контенту. Тому блоги можуть допомагати розвивати конкретні професійні навички, такі як:

Критичне мислення та аналітичні навички. Під час створення блогу студент повинен зібрати, систематизувати і проаналізувати інформацію з різних джерел, щоб створити змістовний контент. Критичне осмислення інформації надасть можливість сформулювати власні висновки та пропозиції для практичного використання.

Цифрова грамотність та комунікаційні навички. Ведення блогу вимагає від студентів розуміння цифрових інструментів та платформ, які вони використовують для створення

і публікації контенту. Це впливатиме на розвиток ефективної комунікації через написання структурованих і переконливих "блогових" текстів.

Самопрезентація та професійний брендинг. Студенти можуть використовувати блог як портфоліо своїх робіт, що є особливо корисним для професійного розвитку та майбутнього працевлаштування. Постійне його оновлення дозволить будувати свою професійну ідентичність і демонструвати свої навички.

Ну і звісно співпраця та зворотній зв'язок. Блоги дозволяють залучити до співпраці інших студентів і викладачів. Коментарі та дискусії на платформі сприятимуть взаємному збагаченню і обміну ідеями. [1]

Викладачі також можуть використовувати блоги для надання постійного зворотного зв'язку, що дозволить студентам вдосконалювати свої навички та покращуватиме кінцеві результати.

Використання блогів як інструменту оцінювання дозволяє викладачам краще зрозуміти процес навчання студента, а не лише його результат. Цей підхід спрямований на підвищення значущості та реалістичності оцінювання, де головною метою є розвиток професійних компетенцій.

У науковому дослідженні "Rethinking assessment strategies to improve authentic representations of learning: using blogs as a creative assessment alternative to develop professional skills", яке проводили Mark O'Rourke та Andreanne Doyon були визначені наступні критерії оцінювання блогів [2]:

- Якість аналізу та синтезу інформації;
- Структурування та логічність подачі матеріалу;
- Креативність та використання медіа;
- Грамотність та ясність письма;
- Здатність до самоаналізу та рефлексії;

Незважаючи на переваги, використання блогів для оцінювання має свої виклики:

По-перше, не всі студенти мають однаковий рівень технічної грамотності, що може вимагати додаткових навчальних ресурсів.

По-друге, оскільки блоги є більш креативною формою оцінки, можуть виникнути питання щодо об'єктивності оцінювання різних форматів контенту.

По-третє, не всі студенти можуть бути зацікавлені у публічному написанні або у веденні блогу, що може знизити їхню мотивацію.

Використання блогів у навчанні та оцінюванні надає значні можливості для розвитку професійних навичок студентів у вищій освіті. Вони сприяють більш автентичному відображенню навчальних результатів, інтеграції цифрових компетенцій та розвитку критичного мислення. Однак важливо враховувати технічні й методичні аспекти, забезпечуючи відповідну підтримку для студентів і викладачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. The Importance of Blogging for Online Learning and Education. URL: <https://aicontentfy.com/en/blog/importance-of-blogging-for-online-learning-and-education>. (дата звернення: 14.08.2024)

2. O'Rourke M., Doyon A. Rethinking assessment strategies to improve authentic representations of learning: using blogs as a creative assessment alternative to develop professional skills. URL: <https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s41239-024-00483-0>. (дата звернення: 14.08.2024)

Лі Цзюньтан
аспірант

*Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ
ORCID: 0009-0003-6105-2314*

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕЛЕКТРОТЕХНІКА

Розвиток системи світової промисловості, активне впровадження в ній технологічних новацій потребує високого рівня сформованості професійної майстерності фахівців електротехнічних спеціальностей. Передусім, це зумовлено вимогами сучасного ринку праці, що є найбільш складним і динамічним елементом світової економіки в цілому та кожної держави, зокрема. Адже в контексті якісного виконання виробничих завдань і послуг та пошуку технологічних новацій тісно переплітаються інтереси не лише роботодавців та споживачів різноманітної електротехнічної продукції, але й відображаються всі політичні, соціальні, освітні та культурні процеси.

Стрімкий розвиток електротехнічної наукової і практико-виробничої галузей та сучасних технологій їх інформатизації і цифровізації стає рушійним чинником економічного зростання більшості країн світу. Це значно впливає на процес модернізації політехнічної освіти, що відповідно забезпечує підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців електротехнічних спеціальностей. Адже функціонування енергетичної галузі на необхідному для держави рівні неможливий без якісної підготовки висококваліфікованих кадрів. Важливо зазначити, що у процесі професійної діяльності фахівці-електротехніки перебувають у зоні підвищеної відповідальності. Тому низький рівень їхнього професіоналізму під час виконання виробничих завдань може призвести до загибелі людей і завдати значних збитків суспільству.

Практика засвідчує, що сформованість базових знань і наявність документа про освіту техніка-електрика ще не є запорукою успішного виконання ним складних і відповідальних трудових завдань. Тому, як слушно наголошує Дж. Еветтс, нині важливо зміщувати фокус з визначення поняття «професія» на аналіз категорії «професіоналізм», що є мотиватором і фасилітатором професійного розвитку [4, с. 396]. Тобто дослідниця наголошує на необхідності переходити від інтенції «отримати професію» до нагальної потреби «набути професіоналізму».

У наукових джерелах термін «професіоналізм» має неоднозначне трактування. Так, у соціологічній та економічній літературі його часто ототожнюють із поняттями «професійно-кваліфікаційна характеристика», «рівень кваліфікації», «компетенція» та «компетентність». У психолого-педагогічних працях вона поєднується з певними складниками професіографії, утворюючи відповідні словосполучення, наприклад, «професіоналізм особистості», «професіоналізм діяльності», «професійна майстерність (за фахом)».

За визначенням Н. Підбуцької, «професіоналізм особистості майбутнього інженера – це інтегрована характеристика суб'єкта діяльності, яка вміщує не лише професійну компетентність, а й відображає високий рівень професійно значимих якостей, професійну ідентичність, акмеологічні складові, мотиваційну сферу і ціннісні орієнтації, які забезпечують прогресивний розвиток фахівця» [2, с. 514]. Тому поняття «професіоналізм» позначає особливу властивість електротехніка систематично, ефективно і надійно виконувати складні виробничі завдання в різних умовах. Таку надзвичайно важливу якість він може здобути у процесі спеціальної підготовки і тривалого досвіду роботи. У цьому концепті також відображається така міра оволодіння кваліфікованим фахівцем психологічною структурою професійної діяльності, що відповідає чинним у суспільстві стандартам та об'єктивним вимогам до електротехнічного фаху, що пов'язаний із проєктуванням, виготовленням й обслуговуванням потужних агрегатів вироблення електроенергії, електромереж та електроспоживачів.

Розв'язання конкретних проблем та успішне виконання завдань професійної діяльності відбувається у межах специфічного функціонального трудового комплексу електротехніка, у якому О. Білик виокремлює управлінський (керівництво структурним підрозділом), організаційний (організація ремонтних робіт) та технічний (конструювання, діагностика, випробування, налагоджування та контроль якості приладів) компоненти [1, с. 9]. Тому сучасний фахівець характеризується міждисциплінарними знаннями; професійною мобільністю; уміннями здобувати необхідну інформацію та формувати додаткові компетентності; системністю мислення, здатністю до трансдисциплінарного синтезу знань та комплексного вирішення проблем; практико-орієнтованістю як здатністю у процесі аналізу та вирішення проблеми залучати необхідних практичних фахівців та налагоджувати необхідні комунікації; здатністю до роботи в поліпрофесійних проєктних командах, до налагодження комунікацій та управління ними [3, с. 97].

Отже, попит сучасного міжнародного ринку праці вже не стільки пов'язаний із конкурентоспроможними фахівцями-електротехніками, скільки з їхньою трансфесійною майстерністю, тобто великою вправністю при виконанні розширеного спектру професійних функцій, що передбачає володіння мультидисциплінарними знаннями та особливою гнучкістю мислення в процесі розв'язання комплексних проблем.

У контексті професійної майстерності електротехніка технічний складник його функціонального трудового комплексу, безумовно, є найважливішим, оскільки він прирівнюється до категорії «техне» як уміння і віртуозності в царині певного ремесла, мистецтва і науки. Вона є наріжним каменем сучасного електротехніка, оскільки передбачає глибоке розуміння електричних систем, знання національних електротехнічних правил, уміння читати креслення електросхем та здатність усувати складні несправності. Відповідно до стрімкого розвитку сучасних передових технологій, він має бути в курсі останніх інновацій в галузі електротехніки та систем відновлюваної енергії.

Щоб ефективно діагностувати й усувати неполадки і збої електрики, електротехнік має володіти здатністю до розв'язання проблем, що охоплює його аналітичне мислення щодо принципів роботи електросистем та причин виникнення можливих несправностей. Уміння критично мислити й застосовувати логічні розумові висновки призводить до

швидких ремонтних операцій, результативність виконання яких мінімізує час простою та забезпечує надійність електрообладнання.

Щоб убезпечити себе, своїх колег і клієнтів сучасний фахівець-електротехнік має неухильно дотримуватися чинних протоколів і правил техніки безпеки, володіти глибокими знаннями відповідних стандартів, умінями оцінювати ризики та здатністю вживати ефективних заходів безпеки.

У контексті професійної комунікації електротехнік виконує функції спілкування в процесі обслуговування клієнтів, взаємодії з підрядчиками та співпраці з колегами. Здатність чітко і зрозуміло пояснювати різні електротехнічні концепції, дослуховуватися до проблем клієнтів і надавати їм лаконічну інформацію забезпечує взаємодовіру. Толерантні комунікативні взаємини полегшують співробітництво з іншими фахівцями та сприяють створенню гармонійного робочого середовища.

Техніко-виконавська майстерність електрика передбачає неабияку зорово-моторну координацію та спритність рук. Адже він має точно маніпулювати інструментами та обладнанням, що часто відбувається в обмеженому просторі або на значній висоті. Тому фізична підготовка й здатність протягом тривалого часу зберігати відповідну концентрацію теж надзвичайно важливі, оскільки робота може бути надто втомною і вимагати напруження уваги щоб уникнути помилок та нещасних випадків.

Таким чином, сучасна електротехнічна промисловість стрімко розвивається, вимагаючи від відповідних фахівців не лише базових професійних знань, але й здатності адаптуватися до актуальних інновацій. Визначено, що професійна майстерність фахівця-електротехніка позначається глибоким розумінням електричних систем, міцними знаннями правил і стандартів, а також умінями усувати складні несправності, є наріжним каменем професії електротехніка. Дотримання правил техніки безпеки, ефективна професійна комунікація та техніко-виконавська вправність забезпечують надійність роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик, О. В. (2016). Самоосвіта як важливий фактор підготовки майбутніх техніків-електриків. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Педагогічні науки. Вип. 4 (86). С. 8-12.
2. Підбуцька, Н. В. (2015). Розробка опитувальника «Базовий професіоналізм особистості майбутнього інженера». *Проблеми сучасної психології*. Вип. 30. С. 512-524.
3. Попадич, О. О., Попадич, Б. Т. (2022). Транспрофесіоналізм як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка : науковий журнал*. Вип. 49. Т. 2. С. 94-98.
4. Evetts, J. (2003). The Sociological Analysis of Professionalism: Occupational Change in the Modern World. *International Sociology*. Vol. 18, № 2. P. 395-415.

Феній Н.С.

здобувач ступеня доктора філософії

*Європейський університет,
м.Київ*

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ ЕКОНОМІКА

Сучасна економіка України в умовах динамічних змін стикається з численними викликами. Їхнє ефективне вирішення вимагає високого рівня знань, навичок та компетенцій від фахівців у цій галузі. Для оперативного та ефективного прийняття рішень, реагування на виклики та забезпечення стабільного економічного зростання необхідно розвивати навички та забезпечувати належну освітню підготовку.

Підготовка спеціалістів у сфері економіки є одним з ключових факторів, що визначає швидкість та якість розвитку економіки країни. В умовах воєнного стану це питання набуває особливої гостроти, оскільки якість освіти фахівців економічних спеціальностей безпосередньо впливає на післявоєнне відновлення та розвиток країни, а також на забезпечення економічної стабільності під час війни.

У підготовці фахівців за економічним фахом існують потреби, які вимагають негайного вирішення: актуальність навчальних програм, перевага практичних навичок над теоретичним навчанням, зростання масовості освіти, недостатня співпраця університетів з ринком праці.

У розвинених країнах протягом останніх десятиліть спостерігається тенденція до масової популяризації вищої освіти серед населення. Вища освіта, яка раніше була привілеєм, стала соціальним стандартом. Це зумовлено скороченням чисельності населення та зменшенням кількості робочих місць у виробничому секторі. Заклади вищої освіти (ЗВО) прагнуть зберегти та збільшити кількість студентів, які завершили середню освіту. Раніше наявність диплому про вищу освіту надавала кандидатам перевагу при працевлаштуванні, зараз же диплом виконує роль фільтраційного чинника, що дозволяє роботодавцям відсіяти кандидатів без вищої освіти [1].

З іншого боку, тенденція до зростання кількості випускників ЗВО негативно впливає на кількість зайнятих людей, а саме збільшується безробіття в країні. Річ у тім, що економіка не може забезпечити велику кількість дипломованих фахівців, що не мають досвіду практичної діяльності [2]. Це може підтверджуватися результатами опитування, проведеного Harro Monday: 27,24% респондентів, що отримали вищу освіту, працюють за фахом; 29,53% частково працюють за спеціальністю та 43,23% працюють не за спеціальністю [3].

Вирішення проблеми масовості освіти серед населення має містити комплексний підхід, як-от підвищення вимог до акредитації ЗВО, контроль якості освіти шляхом незалежного тестування засвоєного матеріалу здобувачів освіти. Запровадження оптимізації на кількість державних та контрактних місць [1] зменшить навантаження на ЗВО, що допоможе надавати освітні послуги більш якісно та вирішить проблему кількості випускників, які перевищують потреби ринку, зменшуючи ризик безробіття.

Така система стимулює вступників та здобувачів вищої освіти більш відповідально та старанно підходити до навчання.

В більшості вищих навчальних закладів практично відсутня співпраця з реальним ринком праці, підготовка спеціалістів з економіки часто проходить окремо від його потреб. Відчувається брак узгодженості дій в органах влади, які мали б сприяти взаємодії в цих сферах, що вказує на потребу у вдосконаленні нормативно-правових актів з метою встановлення відповідальності за їхнє невиконання. У разі відсутності в країні досвіду для встановлення зв'язків між закладами вищої освіти та ринком праці такий досвід може бути набутим шляхом аналізу досвіду країн-партнерів [4].

Така співпраця відкриває доступ до джерел фінансування для майбутніх економістів з боку зацікавлених роботодавців. Часткове або повне фінансування здобувачів освіти дозволяє вивільнити державні кошти, які можуть бути перенаправлені на інші сфери розвитку та відбудови країни. Крім того, цей формат фінансування сприяє більш тісній співпраці роботодавців із закладами освіти. Роботодавці долучаються до процесу створення навчальних програм і визначення необхідних навичок, оскільки якість та відповідність знань випускників мають відповідати вимогам посад, які їм пропонують у процесі вибору місця працевлаштування.

Актуальність навчальної програми здобувачів вищої освіти чи не найважливіший чинник у підготовці якісного професіонала. Ринок праці постійно змінюється, що вимагає відповідності знань випускників та реальним вимогам роботодавців до їх знань. Навчальні програми вищих навчальних закладів з економіки та з інших спеціальностей повинні постійно адаптуватися до таких змін, з метою забезпечення випускникам легкої інтеграції з професійним середовищем без додаткових трудових та матеріальних витрат. Навчальний план повинен включати дисципліни, які максимально відтворюють актуальне робоче середовище працівника, як-от робота з сучасними ІТ-продуктами, штучним інтелектом, великими масивами даних та працівниками статистики для прийняття необхідних рішень.

Часто, через високе навантаження відповідальних за оновлення навчального плану працівників ЗВО, змінам піддається лише незначна частина навчального матеріалу, при чому основна маса залишається неактуальною. Важливу роль у забезпеченні актуальності знань викладачів відіграє їхня участь у курсах підвищення кваліфікації, прочитання наукових блогів та статей, а також співпраця з компаніями, перейняття їхнього досвіду.

З метою підвищення якості освіти потрібно систематично оновлювати навчальні плани з урахуванням новітніх досягнень, тенденцій ринку праці, інтеграцій найновіших технологій та досліджень. При цьому викладачі мають активно бути залучені до наукової діяльності всередині країни та міжнародної співпраці. Такий підхід забезпечить розширення професійних горизонтів та якісний підхід до викладання матеріалу.

Незважаючи на те, що теоретичні знання відіграють ключову роль у формуванні у здобувача принципів економічної науки та базових концепцій, - надмірна увага до теорії призводить до відсутності розвитку необхідного рівня практичних навичок. Ця проблема містить негативні наслідки, оскільки випускники часто не готові до вирішення реальних проблем, які постають перед ними у практичній площині. Наявність здобутого теоретичного досвіду у більшості випадках не означає те, що здобувач вищого навчального закладу може застосувати його на практиці.

Через недостатню кількість практичних занять чи відсутність належної до них уваги зменшується коло можливостей для інтеграції з реальними умовами бізнес-середовища, через що зменшується конкурентоспроможність серед майбутніх кандидатів на робоче місце.

Для вирішення даної проблеми необхідно збільшувати кількість практичних занять, планувати та своєчасно оновлювати їхній зміст так, щоб вони були максимально наближені до майбутніх трудових умов. Розвиток тісних зв'язків між закладами вищої освіти та бізнесом допоможе розвинути практичні навички та здобути реальний практичний досвід ще протягом навчання. Також важливо інтегрувати у навчальний процес аналіз та симуляцію реальних бізнес-ситуацій для розвитку навичок застосування теоретичних знань на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іщенко А. Ю. "Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України". Аналітична записка. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/globalni-tendencii-i-problemi-rozvitku-osviti-naslidki-dlya>.
2. Бебко С. Значення вищої освіти у сучасних соціально-економічних трансформаціях. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: педагогічні науки. 2017. № 1 (350). С. 71–77.
3. Що не так (або так) із вищою освітою? Результати опитування Happy Monday. Happy Monday. URL: <https://happymonday.ua/chy-potribna-vyshcha-osvita-rezultaty-opytuvannia>.
4. Лавриненко Л. Взаємодія та взаємозв'язок ринку праці та ринку освітніх послуг. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 9. С. 593–594. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/121.pdf>.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Гуцол К.В.,
*PhD з психології,
старший науковий співробітник
Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України*

ПРОГРАМА ТРЕНІНГУ НАРАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Мета тренінгу як системи комплексних розвивальних впливів полягає в підвищенні рівня сформованості наративної компетентності особистості в умовах напруги в сучасному суспільстві під час війни: засвоєнні учасниками тренінгової групи системи понять і уявлень щодо наративної компетентності як складової комунікативної компетентності особистості в умовах невизначеності, набутті наративних умінь та навичок, досвіду пошуку ефективних шляхів розв'язання певних власних особистих проблем в діалозі, опануванні дискурсивних технологій самопроєктування та розвитку життєвої компетентності особистості в умовах війни в Україні.

Завдання тренінгу

1. Створити умови для організації діалогічної комунікації учасників тренінгу, спрямованої на розвиток наративної компетентності особистості.
2. Поширити та поглибити знання учасників тренінгової групи щодо змісту наративної компетентності особистості.
3. Застосувати систему комплексних розвивальних впливів на учасників тренінгової групи щодо підвищення в них рівня сформованості наративної компетентності, що сприятиме розвитку їхньої здатності до самопроєктування як вагомого ресурсу резильєнтності.

При розробці програми тренінгу ми вважаємо за доцільне в першому модулі приділити увагу розвитку вмінь створювати «Я-висловлювання» та на їхній основі вибудовувати власні автонаративи як засоби втілення особистого досвіду та самопроєктування як ресурсу резильєнтності особистості.

Завдання другого модуля тренінгу полягає в формуванні позиції авторства власного життєвого твору особистості: інтеграції автонаративів в цілісний динамічний життєвий твір, вибудовуванні власної смислової системи, що забезпечує смислову регуляцію наративної активності особистості.

Запропонований тренінг наративної компетентності особистості містить два окремих модуля завдань для індивідів, що мають передсмысловий та смысловий рівні її сформованості. Програмою передбачається як проходження одного з модулів, так і двох модулів послідовно. Структурно програма кожного з них складається з вступної, основної та заключної частин. Для модулів визначено цілі, завдання та основні методи, спрямовані на їхнє розв'язання, часовий регламент занять.

Організаційно процедура проведення тренінгу передбачає в цілому 20 занять загальною тривалістю 60 годин, по 30 годин на кожний модуль. Заняття проводяться щотижнево, тривалість кожного заняття 3 години. Необхідне обладнання: простора кімната зі столом, стільцями, аркуші паперу, різнокольорові олівці, ластик, кулькові ручки, текстові матеріали, необхідні для виконання завдань.

На першому занятті – у вступній частині – ведучий формулює мету і завдання тренінгу, сприяє визначенню учасниками групи власних цілей та очікувань щодо результатів проходження тренінгових занять. Ведучий повідомляє учасникам основні принципи проведення тренінгу та разом приймають основні правила роботи групи.

Основна частина кожного модулю містить 8 занять, кожне з яких складається з 5 частин.

1. Процедура привітання, мета якого встановити якісний контакт між учасниками тренінгової групи, сприяти створенню атмосфери групової довіри та взаємоприйняття.

2. Розминка, мета якої: актуалізувати мотиваційну складову учасників групи, налаштувати їх на ефективну групову взаємодію, продуктивну регуляцію їхнього емоційного стану; актуалізувати зміст та результати виконання завдань попередніх занять.

3. Основна частину кожного заняття становить комплекс завдань, вправ, ігор та інших спеціальних прийомів, спрямованих на розвиток здатності особистості управляти власною нарративною активністю, розвиток здатностей, що становлять складові її нарративної компетентності, організацію продуктивної діалогічної взаємодії в тренінговій групі. Так, основна частина занять передбачала розв'язання таких завдань: проблематизація змісту поточного заняття; «ревізія» актуальних ресурсів учасників групи щодо виконання завдань поточного заняття; виконання завдань поточного заняття, опанування особистістю здатностей, необхідних для подальшого розвитку нарративної компетентності.

Основна частина занять першого модуля містить комплекс завдань, які впродовж тренінгу поступово ускладнюються та спрямовані на розвиток здатностей особистості: ситуативно вербалізовувати власний досвід з метою навчання створювати «Я-висловлювання»; тематично організовувати тексти нарративів на прикладі оповідальних текстів художньої літератури та певних ситуацій з життя учасників групи шляхом створення «Я-висловлювань»; створювати та аналізувати нарративи, що передбачає завдання на: встановлення причинно-наслідкових зв'язків між складовими тексту нарративу; встановлення просторово-часових зв'язків між складовими тексту нарративу; організацію продуктивної діалогічної комунікації учасників групи щодо конструювання та реконструювання автонарративів. Як нарративи для виконання тренінгових завдань рекомендуємо обирати оповідальні тексти художньої літератури, а також конкретні розповіді з життя учасників групи. Змістовно завдання до цих текстів можуть бути різноманітними та складати дві групи вправ.

Першу групу становлять вправи на розвиток здатностей аналізувати поверхневу структуру та зміст текстів автонарративів на інформаційному рівні: доводити структурно-сміслову цілісність тексту; визначати тему; формулювати основну думку; виокремлювати структурно-сміслові фрагменти, що співвідносяться з композицією нарративу; знаходити ключові слова, що передають інформаційний план тексту; співвідносити фрагменти нарративів між собою та з цілим текстом; визначати функціональну спрямованість нарративів.

Другу групу становлять вправи на розвиток інтерпретаційно-продуктивних здатностей особистості: відтворювати нарратив на основі самостійно сформульованих

питань до автора; визначати композиційну схему наративу; відтворювати текст згідно самостійно складеного плану; відтворювати текст на основі тез, таблиці, схеми; виділяти проблеми, до розв'язання яких прагне автор; визначати засоби зв'язку окремих складових частин наративу; прогнозувати власні припущення щодо подальшого розвитку змісту тексту наративу.

Наведемо приклади завдань першого модуля тренінгу наративної компетентності для індивідів з передсмысловим рівнем її сформованості.

Для кожного заняття розроблено декілька вправ, частина з яких може бути використана також і для самостійного опрацювання учасниками тренінгу. Зокрема, більшість вправ закінчується фінальним написанням результуючого наративу, що може бути зроблено ними самостійно в порядку закріплення навиків, отриманих у групі. Щоб досягти інтеграції отриманого досвіду, бажано, щоб написані самостійно наративи на початку наступного заняття проходили процедуру групового обговорення або зачитувалися іншими учасниками групи з коментарями і зауваженнями, озвученими в парі чи в колі учасників.

Рекомендовані вправи для другого заняття

У вправах другого заняття першого модуля відпрацьовувалися завдання, спрямовані на ситуативну вербалізацію досвіду: уміння виділяти окремі елементи текстового повідомлення, виокремлювати певні ситуації, що експлікуються у висловлюваннях, здатність стисло переказувати зміст наративу, складати його розгорнутий план та ставити запитання за його змістом. Першими даються вправи з певним інформаційним навантаженням, які поглиблюють розуміння учасниками ряду основних понять наративної психології, що відповідає одному з завдань тренінгу – поширити та поглибити знання учасників тренінгової групи щодо змісту наративної компетентності особистості.

Мета реалізації завдань: розвиток важливої складової наративної компетентності – вміння ситуативно організовувати власний досвід.

Тренінг цієї складової наративної компетентності відбувався з використанням дискурсивної технології створення висловлювань.

Вправа «Наратив»

Учасникам пропонується прочитати текст «Що таке наратив» і відповісти на запитання ведучого щодо того, хто як зрозумів основні тези наукового тексту. Тези мають бути окремими висловлюваннями, а не цитатами з тексту, хоча користуватися текстом не забороняється. Ведучий має впевнитися, що основні поняття засвоєні групою, після чого він пропонує кожному спробувати написати короткий індивідуальний наратив про себе – один абзац (3-5 речень).

Учасникам свідомо пропонується серйозний науковий текст, а не популярний виклад, для того щоб спонукати напружене сприйняття інформації і, відповідно, його глибоке засвоєння. Конструктивна частина вправи прокладає місточок для рефлексивного повороту думки учасника, що буде активно практикуватися у наступних вправах.

Вправа «Наративна компетентність»

Учасники мають прочитати текст «Наративна компетентність» і по черзі сформулювати питання за текстом, на які відповідають інші учасники. Записати свій переказ тексту, апелюючи до свого власного наративного досвіду і наводячи приклади про себе – позитивні чи негативні щодо наявності чи відсутності у себе тих чи інших

складових наративної компетентності. Якщо в учасника виникають труднощі рефлексивного плану, ведучий пояснює, як рефлексувати і оцінити свої наративні вміння.

Вправа сприятиме більш глибокому знайомству з основними поняттями, з яких складається категорія «наративна компетентність», а також оволодінню вмінням критичного ставлення до свого рівня наративної компетентності.

Вправа «Сімейне свято»

1 частина. Учасники пишуть твір на тему «Сімейне свято» (або «Вечірка з друзями»).

2 частина. Група розбивається на пари, в кожній з яких учасники зачитують один одному текст, а другий в парі намагається задати мінімум 5 уточнюючих питань.

3 частина. Кожен учасник переписує текст заново, враховуючи чи не враховуючи свої відповіді на питання, але з настановленням на більш деталізований текст.

Рекомендовані вправи для третього та четвертого занять

Учасникам пропонуються завдання, спрямовані на тематичну організацію наративів на прикладі оповідальних текстів художньої літератури та конкретних ситуацій з життя учасників групи: на розвиток умінь визначати в тексті наративу його предмет (сутність), формулювати основну думку (ідею).

Мета реалізації завдань полягає у сприянні розвитку вміння тематично організовувати власний досвід. Застосовуються дискурсивні технології створення «Я-висловлювань», а також наративізація.

Вправа «Друг»

1 частина. Учасники пишуть недовгий текст (0,5-1 сторінка) про реального чи уявного задушевного друга.

2 частина. Робота у парах. Зачитування свого тексту одним з пари, уточнюючі питання другого про цю незнайому людину і її історію з метою створити цілісний і переконливий її образ. І навпаки.

3 частина. Переписування свого тексту кожним учасником, розширюючи попередній текст на основі «підказок» і доповнень у діалогах і доосмислення уявлення про цю особистість та її історію.

Вправа «Хобі»

1 частина. Учасники описують своє чи чийсь (можна уявне) хобі та його «історію» як відрізок життя людини, присвячений цьому хобі.

2 частина. Робота у парах. Зачитування кожним свого тексту. Уточнюючі питання про хобі і його місце в конкретному житті. І навпаки.

3 частина. Переписування кожним свого тексту, розширюючи попередній варіант на основі «розпитувань» у діалогах.

Рекомендовані вправи для п'ятого та шостого занять

Завдання, що ставляться у вправах цих занять, спрямовані на аналіз конкретних подій, представлених у наративах, виділення проблеми, до розв'язання якої прагне автор; на розвиток вміння прогнозувати власні припущення щодо подальшого розвитку змісту тексту наративу.

Мета реалізації завдань – це розвиток вміння встановлювати причинно-наслідкові та просторово-часові зв'язки між складовими власного наративу та наративу іншого. Використовуються дискурсивні технології конструювання актуальних, ретроспективних і проспективних автонаративів.

Вправа «Нові плани життя»

Учасникам пропонується уявити, що їм треба змінити роботу, опанувати нову спеціальність, місце проживання, переїхати в іншу країну (за бажанням). Описати свої мислимі дії, подальший розвиток подій, зміни у власному житті, стосунках з оточуючими, спрогнозувати особистісні зміни.

Наведемо приклад вправ, рекомендованих для другого заняття

Завдання 2 заняття спрямовані на прогнозування наслідків від знайомства з певними наративами, аналіз труднощів, що виникають при розумінні тексту.

Мета реалізації завдань: розвиток уміння прогнозувати ефект від знайомства з певним наративом, аналізувати труднощі, що виникають при розумінні тексту. Використовується дискурсивна технологія конструювання автонаративів.

Вправа «Лекало» («Зразок», «Трафарет»)

Учасникам надається текст-зразок (був використаний текст «Льонька»; підходить будь-який текст наративного плану) і пропонується за ним, як за лекалом, створити свій аналогічний текст, але з іншим персонажем (чи сюжетом, чи ситуацією, чи проблемою) – для кожного з текстів задається зміна, яка має призвести до породження аналогічного, проте іншого тексту. В нашому реальному занятті учасникам рекомендовано, щоб героєм результатуючого тексту був сам учасник – тобто це має бути текст про себе, проте сюжет, ситуація і т.п. можуть бути вигаданими («лекало» накладається на себе).

Варіанти «Лекало», «Зразок» і «Трафарет» фіксують різний ступінь жорсткості ситуації, яку пропонується наслідувати учаснику тренінгу у своєму породжуваному тексті: «Лекало» задає загальні часо-просторові контури ситуації, «Зразок» відповідає своїй назві – пропонує створювати текст відповідно до запропонованої схеми ситуації, а «Трафарет» фактично задає жорстку конструкцію ситуації, в якій треба тільки заповнити смислові лакуни.

Вправа «Плагіатор-Читач-Автор»

Вправа націлена на вирішення комплексу завдань: вона тренує здатність особистості до продуктивного тлумачення, здатність аналізувати труднощі при розумінні і породженні наративу і визначати принципи смислотворення життєвого твору. Попутно з метою набуття учасниками тренінгової групи наративних умінь та навичок вирішується ще й завдання більш глибокого засвоєння системи понять і уявлень щодо наративної компетентності як складової комунікативної компетентності особистості. Виконується в декілька етапів.

I етап. Учасникам надається текст-зразок (було використано текст «Ірочка») і пропонується, як і в деяких попередніх вправах, написати за цим зразком вигаданий наратив від першої особи (ніби від себе – про себе) про людину, що пережила круті повороти долі. Цей етап є діагностичним: за ступенем відхилення сюжету від запропонованого можна судити, на якому рівні знаходиться учасник – завдання може бути виконано на рівні «Плагіатора», «Читача» чи «Автора».

II етап. Учасники ознайомлюються з відповідним навчальним текстом (текст «Плагіатор-Читач-Автор»). Ведучий має впевнитися в тому, що учасниками засвоєні ці категорії.

III етап. Учасникам формулюється загальне настановлення спробувати себе послідовно у ролях Плагіатора, Читача й Автора при подальшій роботі над текстом-зразком. На наступному етапі учасники ознайомлюються з текстом-зразком (було так само використано текст «Ірочка», хоча можна запропонувати інший текст наративного плану),

після чого ведучий з кожним з учасників проговорює можливий початок тексту-автонаративу, який може бути породжений Плагіатором, а потім і Читачем, і Автором на основі тексту-зразка. Перехід до практичного втілення засвоєних нових смислів у конструктивні дії, ще й, можливо, не звичні для учасника (породження тексту заданого типу), може викликати в учасника труднощі, і ведучому треба бути готовим до індивідуальної роботи з кожним по черзі. Ведучий має володіти вмінням на основі тексту, що його породив учасник на діагностичному етапі роботи, оперативно будувати зразки, що відповідають рівням «Плагіатора», «Читача» і «Автора».

Наведемо приклад вправ для восьмого і дев'ятого занять. Завдання, спрямовані на визначення основних принципів смислотворення власного життєвого твору, що включає рефлексію можливостей «Я» та Іншого в діалогічних відношеннях з Іншими, формування позиції співавторства з Іншими, реалізацію потенціалу життєвого твору як форми втілення особистісного та життєвого проєктів. Метою реалізації цих завдань є розвиток уміння вибудовувати систему особистісних смислів, що забезпечує смислову регуляцію наративної активності особистості, формування позиції авторства власного життєвого твору особистості. В якості задіяної дискурсивної технології підключається виокремлення лейтмотиву як основної смислової «лінії» життєвого твору особистості.

Вправа «Критик»

1 частина. Прочитати текст (текст «Вуді Аллен про життя задом наперед») з налаштуванням на критичне ставлення до кожного речення (текст має бути надрукований так, щоб кожне речення починалося з нового абзацу і мало 2-3 вільних рядка для записів читача). Учасникам пропонується записати після кожного речення свої роздуми щодо його змісту, апелюючи до власної історії життя і уявного продовження до старості.

2 частина. Після закінчення переписати текст у своїй редакції («прямий» чи «зворотний» – як у тексті-зразку – наратив з прогнозом власного життя), підріплюючи своїм наративом власну точку зору на цю тему.

Фінальне обговорення породжених учасниками наративів бажано проводити з активною апеляцією до категорії «лейтмотив» і з виявленням смислів, що складають лейтмотив у кожному з породжених наративів. Ведучий має бути готовим для надання «наративної допомоги» тим з учасників, кому це буде потрібно.

4. Feedback (зворотний зв'язок), що передбачає особистісний відгук, рефлексію, обмін думками, почуттями, переживаннями, як реакція відповіді учасника групи на певні ситуації та події, які відбувалися впродовж поточного заняття та тренінгу в цілому.

5. Процедура прощання сприяє завершенню заняття і зміцненню почуття єдності в групі.

Заклучна частина (останнє заняття) кожного модуля тренінгу спрямована на підведення підсумків роботи учасників тренінгової групи: інтеграцію отриманого ними досвіду, осмислення набутих результатів, рефлексію щодо реалізації їхніх очікувань, постановку завдань на майбутнє тощо.

Програма тренінгу також передбачає, що певні завдання можуть бути рекомендовані для самостійного опрацювання, вони можуть виконуватися учасники групи в період між зустрічами. Учасники тренінгової групи мають можливість підтримувати зв'язок з ведучим через електронну пошту, а також спілкуватися з ним та між собою в закритому Telegram-чаті, модератором якого постає ведучий тренінгу.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Омелянюк Аліна,

здобувачка вищої освіти

другого магістерського рівня спеціальності 035 Філологія

Рівненський державний гуманітарний університет

СПЕЦИФІКА КОНФЛІКТНОГО СПІЛКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Соціальні мережі стали важливим інструментом для спілкування, обміну думками та інформацією. Вони також стали платформою для конфліктних взаємодій, де користувачі висловлюють незгоду, захищають свої позиції та іноді вступають у агресивні дискусії. Специфіка конфліктного спілкування в соціальних мережах має свої особливості, що визначаються природою онлайн-взаємодії, анонімністю та відсутністю фізичного контакту. Комунікативний конфлікт в мережевому дискурсі виникає насамперед за умови порушення правил кооперативного спілкування або в разі відповідної інтенції комунікантів. На позначення цього явища вживають терміни: «комунікативний конфлікт», «мовленнєвий конфлікт», «вербальний конфлікт». На думку О. Селіванової, «комунікативний конфлікт, визначений неузгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, асиметричними відношеннями між ними, дисбалансом статусів обличчя, результатом чого переважно є припинення спілкування, небажання подальшого продовження комунікації» [2, с. 604]. З цього випливає, що основний чинник виникнення конфлікту знаходиться в інтенційній площині спілкування, тому конфлікт реалізується насамперед на стратегічному рівні – за допомогою конфронтаційних стратегій і тактик. Конфлікт виникає через бажання одного з комунікантів вплинути на опонента, змінити його поведінку або ситуацію загалом. Такі активні дії за умови наявності суперечливих або протилежних поглядів співрозмовників спричиняють конфлікт. Н. Войцехівська окреслює специфіку конфлікту так: «конфлікт як комунікативне явище означає вербальний контакт двох і більше мовців, який здійснюється на перетині осей простору і часу мовними і немовними засобами з приводу референта та передбачає використання певних стратегій, тактик і прийомів, уживаних згідно з комунікативними намірами та контекстом задля досягнення власної інтенції, що, не збігаючись у мовців, становить об'єкт непримиримих суперечностей» [1, с. 94].

Основні типи конфліктних комунікаційних стратегій:

Агресивна комунікація характеризується ворожістю, критикою та нападами на особистість опонента. Користувачі, які використовують цю стратегію, можуть застосовувати образи, сарказм та зневажливі коментарі. Це може включати такі тактики, як тролінг, флеймінг та хейтерство.

○ **Тролінг:** використання провокаційних або образливих коментарів для того, щоб викликати емоційну реакцію у опонента або аудиторії.

- **Флеймінг**: емоційні суперечки, що супроводжуються образами та особистими нападами.

- **Хейтерство**: постійне негативне ставлення до певної особистості або групи, що виражається через негативні коментарі та образи.

Пасивно-агресивна комунікація включає непрямі методи вираження незгоди або незадоволення. Користувачі можуть використовувати сарказм, іронію та непрямі образи, уникаючи при цьому прямої конфронтації.

- **Сарказм та іронія**: висміювання або критика опонента через використання іронічних або саркастичних висловлювань.

- **Непрямі образи**: використання прихованих або непрямих натяків для вираження незадоволення або критики.

Конструктивна критика передбачає надання аргументованих та обґрунтованих зауважень з метою покращення ситуації або розв'язання проблеми. Користувачі, які вдаються до цієї стратегії, зосереджуються на проблемі, а не на особистих якостях опонента, та надають конкретні пропозиції для покращення.

- **Аргументована дискусія**: використання логічних аргументів та фактів для підтримки своєї позиції та конструктивного обговорення проблеми.

- **Пропозиції та рекомендації**: надання конкретних пропозицій щодо покращення ситуації або розв'язання конфлікту.

Деякі користувачі обирають стратегію *уникнення конфліктів*, уникаючи обговорення спірних тем або залишаючи дискусію. Це може включати ігнорування коментарів, блокування опонентів або вихід із групи чи обговорення.

- **Ігнорування**: відмова від відповіді на провокаційні або образливі коментарі.

- **Блокування**: заборона доступу до свого профілю або контенту для опонентів, щоб уникнути подальших конфліктів.

- **Вихід із дискусії**: припинення участі в обговоренні або залишення групи чи спільноти.

До факторів, що впливають на вибір комунікаційних стратегій можна віднести: *особистісні риси*, такі як рівень агресивності, емоційна стабільність та соціальні навички, можуть впливати на вибір комунікаційної стратегії. Наприклад, люди з високим рівнем агресивності можуть частіше вдаватися до агресивних стратегій, тоді як ті, хто має високі соціальні навички, можуть обирати конструктивні підходи; *тема обговорення та контекст* можуть значно впливати на вибір стратегії. Політичні, релігійні та соціально значущі теми часто викликають більш емоційні реакції та можуть призводити до використання агресивних або пасивно-агресивних стратегій; *соціальні норми*, що панують у конкретній спільноті або групі. Наприклад, в групах, де агресивна комунікація є прийнятною або навіть заохочується, користувачі можуть частіше вдаватися до агресивних стратегій.

Наслідки використання конфліктних комунікаційних стратегій

Використання агресивних та пасивно-агресивних стратегій може мати негативний емоційний вплив на користувачів, включаючи підвищення рівня стресу, тривоги та почуття ворожнечі. Це також може призводити до ескалації конфліктів та створення токсичного середовища в соціальних мережах. Конфліктні комунікаційні стратегії можуть впливати на соціальні зв'язки та взаємини між користувачами. Агресивна комунікація може призводити до розриву зв'язків, втрати друзів та підписників, а також до соціальної ізоляції. З іншого боку, конструктивні підходи можуть сприяти зміцненню

взаємин та створенню більш здорового середовища для обговорень. Поведінка користувачів у соціальних мережах впливає на їхню репутацію та імідж. Використання агресивних стратегій може негативно позначитися на репутації особистості або бренду, тоді як конструктивна комунікація може сприяти підвищенню довіри та поваги.

Конфліктні комунікаційні стратегії в соціальних мережах є складним і багатограним явищем, яке вимагає ретельного вивчення. Розуміння цих стратегій та факторів, що впливають на їх вибір, може допомогти в розробці методів ефективного управління конфліктами та створенні здорового комунікаційного середовища. Використання конструктивних підходів до розв'язання конфліктів може сприяти зміцненню соціальних зв'язків та покращенню якості комунікації в соціальних мережах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Войцехівська Н. К. Конфліктний дискурс: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 404 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

АРПЕНТІЙ С.П.

провідний науковий співробітник

*Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз*

Служби безпеки України

ПАРАДИГМИ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Сучасна індустрія розробки програмного забезпечення активно використовує принципи об'єктно-орієнтованого програмування (ООП). Ця концепція, що бере початок від створення мови Simula в 1960-х роках, стала ключовим елементом програмної інженерії завдяки швидкому зростанню галузі та постійному вдосконаленню технологій.

Об'єктно-орієнтоване програмування (ООП) - це парадигма в мовах програмування, яка зосереджується на понятті "об'єкти". Ці об'єкти є екземплярами класів, які інкапсулюють як дані, так і методи, що маніпулюють цими даними. Ця парадигма відображає сутності реального світу за допомогою таких основних принципів, як успадкування, інкапсуляція, поліморфізм та абстрагування [1].

Основна мета ООП - тісно пов'язати дані з функціями або методами, які оперують цими даними, гарантуючи, що внутрішній стан об'єкта може бути змінений лише за допомогою його власних методів. Такий підхід запобігає несанкціонованому або ненавмисному втручанню в дані, сприяючи створенню модульної та безпечної структури коду.

У контексті створення надійного програмного забезпечення, об'єктно-орієнтована парадигма базується на ряді фундаментальних концептів, які вимагають глибокого осмислення. Ключовими елементами цієї парадигми виступають успадкування та поліморфізм [2]. Сучасні об'єктно-орієнтовані мови програмування включають ці принципи в різній мірі, що відображає різноманітність їхніх філософій проектування та передбачуваних застосувань. Такі мови, як Java, C++ та Python, ілюструють різні підходи до реалізації успадкування та поліморфізму, кожен з яких має свої сильні сторони та проблеми.

Незважаючи на широке розповсюдження ООП, залишається значна потреба в подальших дослідженнях і розробках для гармонізації цих концепцій у різних мовах програмування. Пошуки єдиного підходу до успадкування та поліморфізму продовжуються з метою підвищення ефективності та узгодженості принципів ООП у розробці програмного забезпечення.

Сучасні наукові досягнення в області об'єктно-орієнтованого програмування демонструють зростаючу роль шаблонно-об'єктних принципів. Інтеграція патернів проектування в рамках патерн-орієнтованої архітектури програмного забезпечення (POSA - pattern-oriented software architecture) забезпечує розробників повторно використовуваними рішеннями для загальних задач. Цей підхід не тільки підвищує ефективність розробки, але й сприяє впровадженню передових практик та вдосконаленню архітектурних рішень.

Слід розглянути основні патерни об'єктно-орієнтованого програмування:

1. клас - у шаблонно-об'єктному програмуванні клас - це складний, визначений користувачем тип даних, який інкапсулює як члени даних, так і функції-члени, здатні маніпулювати цими членами даних. По суті, клас слугує планом для створення об'єктів, визначаючи їхню структуру та поведінку. Ця концепція збігається з поняттям прототипу, що представляє собою сукупність схожих об'єктів. Класи є основоположними у визначенні властивостей і функціональності об'єктів, полегшуючи організацію коду, модульність і можливість повторного використання;

2. об'єкт - це екземпляри класів, що представляють конкретні сутності, які існують під час виконання програми. Ці об'єкти інкапсулюють дані та відповідні методи для маніпулювання цими даними, що дозволяє взаємодіяти без необхідності розуміння внутрішнього коду або структур даних. Ця абстракція дозволяє об'єктам спілкуватися та співпрацювати, ефективно імітуючи взаємодію в реальному світі. Об'єкти втілюють принцип інкапсуляції, гарантуючи, що внутрішній стан доступний лише через чітко визначені інтерфейси;

3. інкапсуляція - є основним принципом у шаблонно-об'єктному програмуванні, що стосується об'єднання даних і методів, які оперують цими даними, в межах однієї одиниці, зазвичай класу. Ця техніка захищає цілісність даних, обмежуючи прямий доступ до деяких компонентів об'єкта, тим самим запобігаючи ненавмисному втручанню та зловживанню. Інкапсульований код розроблений таким чином, що користувачі можуть взаємодіяти з ним через визначений інтерфейс, без необхідності розбиратися в деталях реалізації. Таке розділення інтерфейсу та реалізації покращує модульність та ремонтпридатність;

4. абстракція - є ключовим поняттям в об'єктно-орієнтованому програмуванні, зокрема у таких мовах, як C++. Вона полягає у розкритті лише суттєвих характеристик об'єкта, приховуючи деталі реалізації. Таке вибіркове розкриття спрощує складність, виділяючи релевантні характеристики та приховуючи складну роботу за лаштунками. Абстрагування дозволяє розробникам керувати складністю, зосереджуючись на високорівневих функціональних можливостях і сприяючи чіткому розмежуванню між інтерфейсом та реалізацією;

5. успадкування - це механізм, за допомогою якого розробники можуть розділити інтерфейс і реалізацію. Спадкування - це механізм, який полегшує створення нових класів з існуючих, сприяючи повторному використанню та розширенню. Завдяки успадкуванню похідний клас успадковує атрибути та поведінку (дані та методи) від базового класу, а також потенційно додає свої власні унікальні особливості. Цей ієрархічний зв'язок підтримує концепцію багаторазового використання, дозволяючи новим класам використовувати та розширювати функціональність існуючих. Спадкування є невід'ємною частиною створення гнучких і масштабованих програмних архітектур;

6. поліморфізм - походить від грецьких слів "полі" (багато) і "морф" (форма), - це здатність різних об'єктів реагувати на один і той самий виклик функції або методу по-різному. Цей принцип дозволяє розглядати об'єкти як екземпляри батьківського класу, а не як власне клас. Поліморфізм підвищує гнучкість та інтеграцію коду, дозволяючи уніфікованому інтерфейсу взаємодіяти з різними базовими формами. Таке динамічне зв'язування полегшує узагальнення коду та сумісність між різними типами об'єктів;

7. передача повідомлень - це техніка, за допомогою якої об'єкти взаємодіють один з одним шляхом надсилання та отримання повідомлень, аналогічно до обміну інформацією між людьми. Для того, щоб передача повідомлень була ефективною, необхідно виконати наступні кроки:

- визначити класи, які інкапсулюють об'єкти та їх поведінку;
- інстанціювати об'єкти, використовуючи ці визначення класів;
- встановлення зв'язків та виклик методів для міжоб'єктної взаємодії.

Ця модель взаємодії сприяє децентралізованому підходу, де об'єкти співпрацюють за допомогою обміну повідомленнями, підвищуючи модульність і масштабованість.

Парадигма об'єктно-орієнтованого програмування (ООП), що характеризується модульною, багаторазовою та підтримуваною методологією проектування, є першочерговою для розробки складних систем. Сучасні мови програмування, такі як C++, які включають потужні функції ООП, підкреслюють важливість цієї парадигми в сучасній розробці програмного забезпечення. Ці мови забезпечують основу, в якій принципи ООП можуть бути ефективно реалізовані для побудови масштабованих, підтримуваних і надійних додатків. Розвиток технологій постійно підкреслює актуальність концепцій ООП. Оскільки програмні системи стають все більш складними, потреба у структурованому та організованому підході до розробки стає все більш критичною. Принципи ООП не лише полегшують створення інноваційних програмних рішень, але й забезпечують їх довговічність та адаптивність у швидкозмінному технологічному ландшафті.

Досягнення в галузі програмної інженерії об'єднали новітні методології з традиційними принципами ООП. Наприклад, патерни проектування, такі як Singleton, Factory та Observer, пропонують багаторазові рішення загальних проблем проектування, підвищуючи ефективність та надійність програмних систем. Крім того, поява гнучких методологій і практик DevOps зумовила необхідність інтеграції ООП з конвеєрами безперервної інтеграції/безперервного розгортання (CI/CD), що сприяє безперебійним і автоматизованим процесам доставки програмного забезпечення.

У сфері штучного інтелекту та машинного навчання принципи ООП все частіше використовуються для побудови модульних і масштабованих моделей. Інкапсуляція гарантує, що попередня обробка даних, навчання моделі та оцінювання розділені, що призводить до більш керованої та інтерпретованої кодової бази. Поліморфізм і спадковість дозволяють гнучко адаптувати алгоритми і моделі до різних наборів даних і проблемних областей, сприяючи інноваціям і експериментам.

З розвитком індустрії програмного забезпечення фундаментальні концепції ООП залишатимуться незамінними. Синергія ООП з новими технологіями та методологіями продовжуватиме стимулювати розробку стійких, адаптивних та високопродуктивних програмних рішень. Така тривала актуальність ООП є свідченням його надійності та універсальності у вирішенні постійно зростаючих проблем програмної інженерії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Rushikesh S. "Research Paper on Object-Oriented Programming (OOP)", *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, , vol. 7, no. 10, 2020, pp. 1234-1239
2. Padmavathi M., Surya S. "A Survey of Object-Oriented Programming Languages", *International Journal of Scientific Research in Computer Science, Engineering and Information Technology*, vol. 5, no. 2, 2019, pp. 45-50.

КАЛАЙДА Ю.П.

*провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА МАШИННОГО НАВЧАННЯ В ТЕХНОЛОГІЇ 3D-ДРУКУ

З моменту своєї появи адитивне виробництво (AM - additive manufacturing) зазнало значних змін, перетворившись з експериментальної технології на промисловий процес. Завдяки розвитку алгоритмів машинного навчання та нейронних мереж, 3D-друк досяг нового рівня, дозволяючи автоматизувати багато етапів виробництва та створювати високоточні деталі зі складними геометричними характеристиками. Ця технологія дозволяє виробляти компоненти з дуже складною геометрією, полегшує створення функціонально диференційованих матеріалів і мінімізує відходи матеріалів, що є значним відходом від традиційних субтрактивних методів виробництва. Хоча AM поступово впроваджується у виробництво кінцевої продукції, він все ще стикається з істотними проблемами, особливо щодо фізичних моделей, які лежать в основі цього процесу. Однією з найважливіших проблем є контроль якості.

Висока вартість та тривалість фізичного моделювання, особливо в контексті розробки складних геометричних форм, стимулюють активний пошук альтернативних шляхів. Сучасні технології 3D-друку в поєднанні з алгоритмами штучного інтелекту пропонують перспективні рішення, що дозволяють ефективно замінити традиційні методи прототипування. Автоматизація багатьох етапів 3D-друку за допомогою машинного навчання (ML - machine learning) дозволила значно скоротити час виробництва та мінімізувати людський фактор. Збираючи та аналізуючи величезні обсяги даних, що генеруються під час процесу AM, ці алгоритми можуть прогнозувати поведінку матеріалу, оптимізувати параметри процесу та виявляти аномалії в режимі реального часу, тим самим покращуючи процес прийняття рішень та підвищуючи загальну якість виготовлених деталей. Здатність машинного навчання розпізнавати закономірності та нерівності в динамічному виробничому середовищі призвела до його широкого застосування на різних етапах робочого процесу в галузі AM - від проектування та виготовлення деталей до постобробки та логістики [1].

Вплив ML на AM є глибоким і, як очікується, ще більше зросте в найближчі роки. Паралельно штучний інтелект (ШІ) стає критично важливим інструментом для розширення можливостей 3D-друку, який сьогодні визнаний однією з найсучасніших виробничих технологій. 3D-друк, або пошарове виготовлення тривимірних об'єктів з цифрових моделей, значно виграє від інтеграції ШІ. Штучний інтелект може впорядковувати операції, уможливлючи більш інтелектуальні та адаптивні виробничі системи, підвищуючи ефективність і зменшуючи ймовірність помилок.

Інтеграція штучного інтелекту в 3D-друк - це не просто теорія; її вже реалізують такі компанії, як AI Build. Компанією розроблено автоматизовану платформу для 3D-друку

на основі штучного інтелекту. Технологія AI Build реалізує потенціал машин вчитися на своїх помилках і самостійно виправляти помилки, що призводить до створення все більш складних структур з мінімальним втручанням людини. Інтеграція штучного інтелекту в технології 3D-друку є ключовим фактором розвитку індустрії 4.0. Завдяки цьому поєднанню стає можливим автоматизувати та оптимізувати весь цикл виробництва, від проектування до кінцевого продукту. Такий підхід дозволить значно скоротити час виведення нового продукту на ринок та знизити витрати на виробництво [2].

Зростання обчислювальних потужностей і розвиток алгоритмів штучного інтелекту відкривають нові можливості для автоматизації процесу створення 3D-моделей на основі абстрактних концепцій, що наближає людство до ери безперервного переходу від ідеї до фізичного об'єкта. Стрімкий розвиток ШІ та ML в галузях штучного інтелекту та 3D-друку свідчить про те, що темпи інновацій у цих сферах не тільки зберігаються, але й, ймовірно, прискоряться в майбутньому. Штучний інтелект, застосований у сфері 3D-друку, суттєво розширить можливості виробництва. Алгоритми машинного навчання дозволять автоматизувати та оптимізувати весь процес, від проектування моделі до управління 3D-принтером. Це призведе до підвищення продуктивності, зниження витрат та створення нових матеріалів і конструкцій, які раніше були недоступні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. D. Chen, D. Luo, W. Xu, C. Luo, L. Shen, X. Yan, T. Wang “Re-perceive 3D printing with Artificial Intelligence”, 37th eCAADe/23nd SIGraDi Conference, 2019, pp. 443-450.
2. G. Dagnaw “Artificial intelligence towards future industrial opportunities and challenges”, 6th African Conference on Information Systems and Technology, ACIST, 2020, p. 16.

Судомир Валентин Петрович
розробник програмного забезпечення
exoruf@gmail.com

АЛЬТЕРНАТИВА ПРОПРІЕТАРНОМУ НИЗЬКОРІВНЕВОМУ ПРОГРАМНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ

Комп'ютерні системи, що базуються на архітектурі x86, є основою сучасних обчислювальних систем, які використовуються для широкого спектра завдань: від персональних комп'ютерів до серверів та робочих станцій. Ключову роль у цих системах відіграє низькорівневе програмне забезпечення, таке як BIOS або UEFI.

Низькорівневе програмне забезпечення часто недооцінюється в контексті кібербезпеки, що є особливо проблематичним через його низькорівневий доступ і високі привілеї, які є критично важливими для безпеки та стабільності всієї системи. Закритий вихідний код та пропріетарність низькорівневого програмного забезпечення обмежують можливість проведення незалежного аудиту, що, в свою чергу, перешкоджає вдосконаленню його безпеки та якості. Крім того, недостатня частота випуску оновлень з боку виробників, які можуть зовсім припинитися після завершення комерційного життєвого циклу продукту, ще більше загострює ризики безпеки, адже відомі вразливості можуть залишатися неусуненими протягом тривалого часу. Оновлення цього програмного забезпечення на самих пристроях системними адміністраторами проводяться рідко, оскільки цей процес вимагає індивідуального підходу для пристроїв з різними системними платами та фізичної взаємодії з пристроєм, що залишає системи вразливими до кіберзагроз на тривалий час. Це особливо загрозливо в контексті національної безпеки, коли функціонування критичної інфраструктури залежить від комп'ютерних систем на базі архітектури x86.

BIOS є старішим стандартом низькорівневого програмного забезпечення, який використовується у системах x86 протягом багатьох десятиліть. Він забезпечує базовий інтерфейс між операційною системою та апаратним забезпеченням, однак має обмежені можливості та часто асоціюється із застарілими системами.

UEFI, що є наступником стандарту BIOS, пропонує розширені функції, включаючи підтримку більших пристроїв зберігання даних і гнучкіший процес завантаження, а також відкритий стандарт. Проте, незважаючи на ці покращення, UEFI залишається пропріетарною імплементацією стандарту із закритим вихідним кодом, що продовжує залишати його вразливим до схожих загроз, що й BIOS. Також розробка шкідливого програмного забезпечення для UEFI є простішою за рахунок наявності у відкритому доступі специфікацій та стандартів.

BIOS і UEFI попередньо встановлюються виробниками апаратного забезпечення, а саме записуються на одну або декілька мікросхем на системній платі. Це програмне забезпечення необхідне для ініціалізації системного апаратного забезпечення та завантаження операційної системи з подальшою передачею контролю над пристроєм ядру операційної системи. Окрім BIOS і UEFI, різні апаратні компоненти, включаючи мережеві карти, контролери зберігання даних і вбудовані пристрої, також залежать від пропріетарного низькорівневого програмного забезпечення.

Пропріетарне програмне забезпечення часто розробляється з акцентом на мінімізацію витрат і скорочення термінів виходу на ринок, що призводить до зниження якості коду, що, у свою чергу, призводить до появи вразливостей. На відміну від відкритого програмного забезпечення, яке виграє від внесків широкої спільноти та суворого рецензування, пропріетарне програмне забезпечення розробляється обмеженою кількістю інженерів, що може призводити до появи низькоякісного коду, який важко підтримувати і який часто є вразливим[1]. Зокрема, були виявлені численні вразливості в UEFI, які мали серйозні наслідки для безпеки. Наприклад, у 2022 році дослідники безпеки виявили низку вразливостей у коді UEFI, які дозволяли виконувати шкідливе програмне забезпечення на ранніх етапах ініціалізації системи, у тому числі на етапі завантаження операційної системи, що потенційно призводить до отримання повного контролю над системою зловмисниками. Інші приклади включають атаки через вразливості в SMM (System Management Mode), технології у процесорах, за допомогою якої програми з UEFI виконуються паралельно з операційною системою. Також потрібно врахувати можливість постачання системних плат із уже встановленим низькорівневим шкідливим програмним забезпеченням.

Як альтернатива пропріетарним рішенням, для підвищення прозорості, а тим самим і безпеки низькорівневого програмного забезпечення, існує повноцінна альтернатива у вигляді проекту Coreboot. Цей проект дозволяє налаштовувати, створювати та компілювати низькорівневе програмне забезпечення. Додатково, у скомпільовану програму за допомогою Coreboot включаються додаткові програми, наприклад: SeaBIOS, що є відкритим рішенням, яке замінює традиційний BIOS; TianoCore, що є імплементацією стандарту UEFI з відкритим вихідним кодом, яка забезпечує більшу гнучкість та можливість модифікації; GRUB, що є завантажувачем операційних систем; Linux ядро; Інші корисні та необхідні програми[2].

Для зменшення ризиків, пов'язаних із пропріетарним низькорівневим програмним забезпеченням на системах на базі архітектури x86, рекомендується використовувати апаратні рішення, що підтримуються проектом Coreboot, особливо в критичній інфраструктурі та урядових та оборонних структурах. Такий перехід забезпечить більшу прозорість, покращену безпеку та більш надійну довгострокову підтримку.

Зацікавлені у більш прозорому програмному забезпеченні сторони, можуть співпрацювати із виробниками, для сприяння розробці та впровадженню відкритого низькорівневого програмного забезпечення. Це може включати фінансування проектів з відкритим вихідним кодом, встановлення стандартів безпеки та стимулювання виробників до впровадження відкритих рішень. Окрім впровадження використання програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом, важливо запровадити постійний моніторинг та аудит програмного забезпечення, що використовується в критичних інфраструктурах[3]. Це передбачає регулярні оцінки безпеки, сканування на вразливості та створення механізму швидкого реагування на нововиявлені вразливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. DiBona C., Cooper D., Stone M. Open Sources 2. 0: The Continuing Evolution. O'Reilly Media, Incorporated, 2005.
2. Zimmer V. Embedded Firmware Solutions: Development Best Practices for the Internet of Things. Berkeley, CA : Apress. 224 c.
3. Critical Infrastructure Security and Resilience / ред.: D. Gritzalis, M. Theocharidou, G. Stergiopoulos. Cham : Springer International Publishing, 2019.

Щищенко С.А.
розробник програмного забезпечення / менеджер з ІТ-проектів
ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ АВТОНОМНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ КВАДРОКОПТЕРА І РОЗРОБКА АВТОНОМНОЇ НАВІГАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПОЗИЦІОНУВАННЯ І СТАБІЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕННЯ КВАДРОКОПТЕРА В ПРОСТОРІ

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) з нерухомим крилом стають все більш популярними і частіше використовуються для різних проектів. Військові використовують БПЛА для спостереження, розвідки та інших бойових завдань, їх використовують для пошуково-рятувальних робіт.

БПЛА можуть виконувати вертикальний зліт і посадку, горизонтальний політ, а також стабільно зависати в повітрі. Однак, їх використання обмежено режимами «ручного» дистанційного управління з пульта оператора та польотом за простим маршрутом. Причина обмежень – складність автоматичного обльоту різних перешкод в складному середовищі і автономної навігації в разі відсутності сигналу супутникової навігаційної системи (СНС). Тому, нами були розглянута задача розробки автономної системи управління польотом, що дозволяє здійснювати політ БПЛА з можливістю обльоту перешкод і автономної навігацією.

Для більшості сучасних БПЛА властиві такі режими:

- Ручний (ManualMode);
- Утримання кута польоту (AttitudeHoldingMode);
- Утримання кута польоту по GPS (GPS AttitudeFlyingHoldMode).

Проблематика ручного режиму - відсутність автоматичної стабілізації, тому при виникненні ризику аварії система не зможе вирішувати питання безпеки.

Цю проблему частково вирішено у режимі утримання кута польоту. Після стабілізації гіроскопа, дрон сам вирівнюється в нейтральне положення, коли випадково втрачено керування. Але, як тільки дрон автоматично вирівнює своє положення, пілотові знову потрібно взяти керування на себе і відкоригувати політ. Стабілізувати своє положення у тривимірному просторі дрон може за допомогою зв'язку GPS.

Для рішення завдання стабілізації положення дрону в просторі нами були розроблені математична, структурна, алгоритмічна та функціональна моделі автономної навігаційної системи позиціонування і стабілізації.

Було проаналізовано програмні засоби та інструменти реалізації поставлених задач. Розроблена та реалізована ефективна система стабілізації польоту квадрокоптеру.

Данна система стабілізації польоту квадрокоптера, є ефективною і дешевою порівнюючи з існуючими аналогами.

Новизна створюваної системи полягає у використанні універсального датчика MPU-6050 у зв'язці з PID-регуляторами та ультразвуковим давачем.

Кожен квадрокоптер обладнаний контролером. Існує безліч контролерів, які спеціалізуються на побудові внутрішньої роботи коптерів, але перед нам стояла умова найбюджетнішого варіанту. Тому, було вирішено використовувати або чистий контролер, наприклад, STM32XXX, PIC, ATmega або використовувати готову апаратну платформу. Найпростішою, зручною і дешевою платформою на сьогоднішній день є дуже популярна у всьому світі платформа Arduino Uno.

На даний момент система знаходиться в тестовій експлуатації. Надалі її розвиток і модернізація буде здійсненні при постановці нових вимог, так як кінцевий продукт був створений із застосуванням ітераційного підходу, де представляється загальна концепція системи, а незначні дрібниці можуть не враховуватися.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cowling, I.D., Whidborne, J.F. and Cooke, A.K. Optimal trajectory planning and LQR // Proc. UKACC Int. Conf. Control 2006 (ICC2006), September 2006, Glasgow, UK.
2. Guilherme V. R., Manuel G. O., Francisco R. R., Robust Nonlinear Control for Path Tracking of a Quad-Rotor Helicopter, 2015 V. 17, I. 1, P. 142-156.
3. Luukkonen T., Modelling and control of quadcopter, 2011, P.2-6.
4. Довідкова інформація Arduino [Електронный ресурс]. – Режим доступу : <https://www.arduino.cc/>

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Софія Костащук

студентка 6 курсу

навчально-наукового інституту

фізико-технічних та комп'ютерних наук

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В МЕДИЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

Сучасні інформаційні технології значно впливають на повсякденне життя людини та охоплюють усі сфери суспільства. Зокрема, в медицині цифрові рішення сприяють підвищенню якості обслуговування пацієнтів і підвищенню ефективності роботи медичних установ. Проте, з розширенням застосування медичних інформаційних систем (МІС) виникає нагальна потреба у забезпеченні їхньої безпеки та захисту конфіденційних даних.

МІС — це комплекс програмно-апаратних засобів, що забезпечують автоматизацію управління медичними процесами, зберігання та обробку медичних даних. Вони включають в себе інформацію про пацієнтів, історії хвороб, результати аналізів та інші конфіденційні дані, що робить їх привабливою мішенню для кіберзлочинців.

Однією з основних загроз для МІС є кібернапади, які можуть призвести до несанкціонованого доступу до даних, їх крадіжки чи знищення. Це може мати серйозні наслідки не лише для окремих пацієнтів, але і для медичних закладів, знижуючи довіру до них та завдаючи фінансових втрат. Тому розробка та впровадження ефективних методів захисту інформації є вкрай важливими.

Щоб забезпечити надійну безпеку медичних інформаційних систем, необхідно також звернути увагу на кілька інноваційних технологій та рішень. Використання штучного інтелекту та машинного навчання для виявлення кібератак дозволяє оперативно ідентифікувати загрози та реагувати на них. Такі системи можуть аналізувати великий обсяг даних в реальному часі, виявляючи аномальні дії, що можуть вказувати на спробу атаки.

Впровадження передових методів шифрування, таких як гомоморфне шифрування, забезпечує захист даних навіть під час їх обробки. Це дозволяє виконувати обчислення над зашифрованими даними без необхідності їх розшифровки, що значно знижує ризик компрометації конфіденційної інформації.

Біометрична безпека, яка включає використання відбитків пальців, розпізнавання обличчя та інших біометричних даних, забезпечує додатковий рівень захисту доступу до медичних систем. Це ускладнює несанкціонований доступ, оскільки біометричні дані є унікальними для кожної особи і важко підробити.

Квантові обчислення обіцяють революціонізувати безпеку даних завдяки своїй здатності вирішувати складні криптографічні задачі. Хоча ця технологія ще на стадії розробки, її потенціал вже зараз привертає увагу дослідників в області кібербезпеки.

Архітектура нульової довіри передбачає, що жодна внутрішня або зовнішня мережа не може бути повністю довіреною. Кожен запит доступу перевіряється та авторизується незалежно від його походження, що значно підвищує загальний рівень безпеки.

SASE (Secure Access Service Edge) об'єднує функції мережевої безпеки та розширеного доступу, забезпечуючи комплексний підхід до захисту даних в умовах віддаленої роботи та хмарних обчислень.

Для забезпечення безпеки медичних інформаційних систем важливо також проводити регулярні аудити та тестування на вразливості. Це допомагає виявляти та усувати слабкі місця в системі, забезпечуючи її стійкість до потенційних загроз. Важливою є також підготовка персоналу, оскільки людський фактор залишається однією з основних причин успішних кібератак. Навчання працівників основам кібербезпеки та правилам поведінки з конфіденційною інформацією значно знижує ризик інцидентів.

У підсумку, покращення системи безпеки та захисту інформації в медичних інформаційних системах є вкрай важливим завданням, яке потребує комплексного та всебічного підходу. Впровадження сучасних технологій, таких як шифрування даних, багатофакторна автентифікація та методи машинного навчання, дозволяє значно підвищити рівень захисту конфіденційної інформації. Однак, це лише частина вирішення проблеми. Регулярні аудити безпеки, що включають оцінку вразливостей та тестування на проникнення, мають стати стандартною практикою для виявлення та усунення потенційних загроз. Навчання персоналу також відіграє ключову роль, оскільки людський фактор часто є найслабшою ланкою в системі безпеки. Працівники медичних закладів повинні бути добре обізнані з актуальними методами соціальної інженерії та кіберзагрозами, а також з основними принципами захисту даних.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Гайденко Юлія Олексіївна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3

Національного технічного університету України

„Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ VS ПРАГМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Антропоцентрична парадигма лінгвістичних досліджень трактує мову як витвір людини, котрий не можна зрозуміти і пояснити без урахування його зв'язку з творцем та користувачем. Із огляду на це, нового трактування набуває проблема лексичного й прагматичного значень слова, в яких вбачають категорії, пов'язані з живою людиною, що діє в конкретних комунікативних умовах [1, с. 6]. Мета цієї праці – визначити поняття „лексичне значення слова” та „прагматичне значення слова”, а також описати їхні відмінності і взаємозв'язок.

Нині термін „лексичне значення слова” витлумачують з опертям на його прагматичну зумовленість та функційний аспект [2; 3; 5]. Так, у ньому вбачають породжену прагматичною необхідністю номінації позамовну сутність, що співвідносить певні звукові комплекси з явищами позамовної дійсності [2, с. 10] або „набуті за допомогою досвіду (у процесі діяльності) знання про сукупність мовних та немовних ситуацій, в яких може вживатися слово” [5, с. 31]. Ба більше, навіть в узуальному лексичному значенні слова вбачають не константу, а умовно узвичаєне смислове ціле з рухомими межами, яке в процесі комунікації не переноситься з однієї голови в іншу, а актуалізується на основі аксіологічних баз мовців, їх національної, ідіо-етнічної належності, комунікативно-прагматичних пресупозицій тощо.

Лексичне значення слова, тобто „історично закріплена в свідомості людей співвіднесеність слова з певним явищем дійсності”, на думку Н. Г. Іщенко, є семантичним цілим, що складається із взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів, зокрема логіко-предметного, поняттєво-семантичного, емотивно-конотативного, структурного і прагматичного [3, с. 78–84; 4].

Структура лексичного значення слова зумовлюється низкою чинників: необхідністю номінувати об'єкти і явища навколишньої дійсності (логіко-предметний компонент), семантизувати поняття (поняттєво-семантичний компонент), відображати психічні дії, що супроводжують процес номінації, тобто почуття, емоції, особливості сприйняття позначуваної словом реальності, її оцінку тощо (емотивно-конотативний компонент), детермінувати позицію слова у межах певної парадигми, визначати його лінійні зв'язки (структурний компонент), позначати вживання слова в певній комунікативній ситуації (прагматичний компонент).

Якщо логіко-предметний і поняттєво-семантичний компоненти утворюють предметно-поняттєве ядро слова, відображаючи у ньому конкретне явище дійсності, то прагматичний – містить певну прагматичну інформацію, зокрема узвичаєні у межах мовного колективу експресивну, емоційно-оцінну, функційно-стильову, історико-культурну й соціальну складові. Усі ці складові перехрещуються у межах однієї лексики та, узагальнюючи весь прагматичний компонент, вказують на комунікативний регістр, сферу використання слова й інформацію про учасників комунікації. З огляду на це, прагматичний компонент лексичного

значення слова інтерпретують як додаткову стосовно основного предметного змісту слова інформацію про учасників та умови комунікації [3, с. 78–84].

Після багаторазового використання слова в типізованій ситуації спілкування прагматична інформація, наявна в ньому, закріплюється. Прагматичні смисли, виникнення яких було спричинено конкретною мовленнєвою ситуацією, закріплюються за певним словом, стають складовою частиною лексичної семантики й утворюють прагматичне значення, яке визначається загальними закономірностями прагматичного компонента лексичного значення.

Прагматичне значення якісно відрізняється від лексичного, адже кодифікує суб'єктивне ставлення мовного колективу до позначуваної реалії і виявляється у виборі конкретного знака з низки знаків із однаковим семантичним змістом.

У семантичній структурі слова прагматичне значення може локалізуватися як в емотивно-конотативному, так і в логіко-предметному компонентах та належати до категорій прагматики, орієнтованої вживання знака в контексті, і стилістики або до категорії семантики. Відповідно, прагматичне значення слова поділяють на okazionalne та konceptualne. Okazionalne прагматичне значення створюється мовцем у певній комунікативній ситуації, має нестійкий характер. Це значення можна адекватно інтерпретувати лише з урахуванням усіх відомостей про конкретну комунікативну ситуацію. Konceptualne прагматичне значення фіксується словниками і є результатом закріплення прагматичних смислів у семантичній структурі слова, утворює прагматичний аспект змісту слова, його прагматичну значущість і стилістичну маркованість як дискретної одиниці мовної системи.

Отже, лексичне значення слова – це соціально й асоціативно закріплена в свідомості людей співвіднесеність слова з певним явищем дійсності, що в процесі комунікації актуалізується на основі аксіологічних та апперцепційних баз мовців, їх національної й ідіо-етнічної належності тощо. Крім інших компонентів, лексичне значення слова включає прагматичний, котрий містить конвенційовані в межах конкретного мовного колективу експресивну, емоційно-оцінну, функційно-стильову, історико-культурну й соціальну складові. Перехреснюючись в межах лексеми, ці складові вказують на комунікативний реєстр, сферу використання слова й інформацію про учасників комунікації. Після багаторазового використання слова в подібних мовленнєвих ситуаціях, прагматична інформація, наявна в ньому закріплюється, стає частиною семантики лексичної одиниці і перетворюється на прагматичне значення. Прагматичне значення якісно відрізняється від лексичного, оскільки вказує на суб'єктивне ставлення мовного колективу до позначуваного і виявляється у виборі певного слова з низки слів із однаковим семантичним наповненням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безугла Л. Р. До питання розмежування прагматики, стилістики та прагмалінгвістики. Вісник ХНУ. № 1102. 2014. С. 6–10.
2. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису. Донецьк : ДонНУ. 2006. 378 с.
3. Іщенко Н. Г. Прагматичне значення похідних іменників. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2012. № 14 (249). С. 78–84.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ:Академія, 2001. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/66-vstup-do-movoznavstva-kochergan-mp-.html> (дата звернення: 25.07.2024).
5. Левицький В. В. Лексикологія німецької мови. Вінниця : Нова Книга, 2014. 390 с.

ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕСУРСИ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Вступ. В умовах глобалізації та швидкого розвитку технологій, володіння технічною англійською мовою є необхідністю для фахівців багатьох галузей. Технічна англійська мова стає важливим інструментом для професійного спілкування, обміну знаннями та досвідом, а також доступу до передових наукових та технічних ресурсів.

Сучасні інженери, програмісти, науковці та інші технічні фахівці стикаються з потребою працювати з англомовною технічною літературою, брати участь у міжнародних конференціях, співпрацювати з колегами з інших країн та презентувати свої розробки на світовому рівні. Англійська мова є мовою технічної документації, патентів, наукових статей та технічних стандартів.

Успішне володіння технічною англійською мовою забезпечує доступ до передових технологій та інновацій, сприяє професійному росту та відкриває нові можливості для кар'єри. Тому вдосконалення навичок технічної англійської мови є пріоритетним завданням для студентів, науковців та практиків.

Виклад матеріалу. Одним із ключових інструментів для вдосконалення технічної англійської мови є онлайн-курси та навчальні платформи. Платформи, такі як Coursera, edX та Udemy, пропонують широкий вибір курсів, розроблених провідними університетами та організаціями. Ці курси охоплюють різні аспекти технічної англійської мови, включаючи спеціалізовану лексику, граматику та стиль. Вони містять відеолекції, інтерактивні завдання та тести, що дозволяє студентам активно залучатися до процесу навчання та перевіряти свої знання [1, 2, 3]. Окрім цього, масові відкриті онлайн-курси (МООС) надають можливість вивчати технічну англійську мову безкоштовно або за невелику плату, пропонуючи доступ до високоякісних навчальних матеріалів [4].

Словники та глосарії є ще одним важливим ресурсом для вдосконалення технічної англійської мови. Словники, такі як Merriam-Webster та Oxford Learner's Dictionaries, містять спеціалізовані технічні терміни та їх визначення, що допомагає у вивченні нової лексики [5, 6, 7]. Крім того, словники професійних асоціацій, таких як IEEE чи ASME, надають терміни, специфічні для відповідних галузей, що дозволяє фахівцям глибше зрозуміти та використовувати професійну мову [8, 9].

Спеціалізовані ресурси, такі як технічні журнали та публікації, відіграють важливу роль у вдосконаленні технічної англійської мови. Читання наукових статей та технічних звітів сприяє поглибленню знань та розширенню словникового запасу. Доступ до онлайн-баз даних дозволяє отримувати інформацію про сучасні дослідження та інновації, що також сприяє вдосконаленню мови.

Практичні інструменти для вдосконалення навичок, такі як Grammarly та Hemingway, допомагають покращити якість письмового тексту, виявляючи граматичні та стилістичні помилки. Ці інструменти надають зворотний зв'язок, який допомагає користувачам виправляти помилки та вдосконалювати свої навички письма [10]. Крім того, сайти для

перекладу, такі як Linguee та Reverso, надають приклади використання технічних термінів у різних контекстах, що допомагає краще зрозуміти їх значення та правильне вживання [11].

Для багатьох фахівців одним з найважливіших аспектів вдосконалення технічної англійської мови є регулярна практика. Це включає не лише читання та письмо, але й активне використання мови у професійному спілкуванні. Участь у міжнародних конференціях, семінарах та вебінарах надає можливість практикувати англійську мову в реальних умовах, обмінюватися знаннями та досвідом з колегами з інших країн. Така практика дозволяє не лише вдосконалити свої навички, але й розширити професійні зв'язки та підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці.

Важливим аспектом є також використання мультимедійних ресурсів, таких як відео та аудіо матеріали. Перегляд технічних відео на YouTube, прослуховування подкастів та аудіокниг англійською мовою дозволяє покращити розуміння мови на слух та розширити словниковий запас. Крім того, такі ресурси надають можливість знайомитися з новими технологіями та тенденціями у відповідній галузі.

Висновки. Володіння технічною англійською мовою є необхідною навичкою для сучасних фахівців, оскільки це відкриває доступ до передових технологій та інновацій. Використання онлайн-курсів, таких як Coursera та edX, а також словників і глосаріїв, допомагає значно покращити знання та навички. Технічні публікації та доступ до онлайн-баз даних, таких як IEEE Xplore, сприяють поглибленню професійних знань.

Практичні інструменти, такі як Grammarly і Hemingway, допомагають покращити якість письмового тексту. Регулярна практика, участь у міжнародних конференціях, семінарах та вебінарах сприяють подальшому вдосконаленню мовних навичок. Постійне навчання та використання різноманітних ресурсів забезпечують професійний розвиток і відкривають нові кар'єрні можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Coursera. (n.d.). Online Courses & Credentials by Top Educators. URL: <https://www.coursera.org>.
2. edX. (n.d.). Free Online Courses by Harvard, MIT, & more. URL: <https://www.edx.org>.
3. Udemy. (n.d.). Online Courses - Learn Anything, On Your Schedule. URL: <https://www.udemy.com>.
4. Massive Open Online Courses (MOOC). (n.d.). What is a MOOC? Definition and Examples. URL: <https://www.mooc.org>.
5. Merriam-Webster. (n.d.). Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted online dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com>.
6. Oxford Learner's Dictionaries. (n.d.). Oxford Learner's Dictionaries | Find definitions, translations, and grammar explanations. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
7. Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE). (n.d.). IEEE Xplore Digital Library. URL: <https://ieeexplore.ieee.org>.
8. American Society of Mechanical Engineers (ASME). (n.d.). ASME - The American Society of Mechanical Engineers. URL: <https://www.asme.org>.
9. Reverso. (n.d.). Reverso Context | Translation in context from English to French. URL: <https://context.reverso.net/translation>.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Горбаньов Юрій Анатолійович,
аспірант кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет ім. Я.Мудрого

АДМІНІСТРАТИВНА ДОПОМОГА ПРИ ПРИЙНЯТТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО АКТУ

Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. № 2073-IX (далі – ЗАП), що вступив в дію в грудні 2023 року впроваджено новий спосіб взаємодії адміністративних органів з метою вчинення однієї чи декількох необхідних дій у рамках адміністративного провадження – так звану «адміністративну взаємодопомогу».

Означений правовий механізм має забезпечити ефективну та швидку комунікацію між публічними адміністраціями задля прийняття адміністративного акту в адміністративній справі та може розглядатися як складова принципів своєчасності та ефективності. Схвально розглядаючи ідею існування такої взаємодії між адміністративними органами, все ж таки окремі положення статті 26 ЗАП, яка й регулює таку процедуру, носять дискусійний характер та потребують наукового дослідження, а можливо у подальшому й корегування з боку законодавця.

Так, частиною другою статті 26 ЗАП передбачено, що адміністративна взаємодопомога запитується у разі, якщо «вчинення таких дій адміністративним органом, який звертається по взаємодопомогу, не є ефективним або витрати на їх вчинення будуть значно вищими, ніж при їх вчиненні адміністративним органом, взаємодопомога якого запитується» [1]. У частині третій зазначено, що «якщо інше не передбачено законом, адміністративний орган може обирати адміністративний орган, до якого звертатися по адміністративну взаємодопомогу, виходячи з принципу економічної доцільності» [1]. З тексту ЗАП не зрозуміло, хто і яким чином буде визначати ефективність вирішення адміністративної справи іншим адміністративним органом. Тут можна згадати розуміння принципу ефективності адміністративної процедури в цілому, розкритий в статті 13 ЗАП. Він розглядається як вимога до адміністративного органу організовувати розгляд та вирішення справ, що належать до його компетенції, з найменшими витратами коштів та інших ресурсів, у простий та ефективний спосіб, а також не забезпечувати розгляд і вирішення справи з вчиненням процедурних дій, що є достатніми та необхідними для належного вирішення справи. Проте, одночасно із цим положення частини третьої статті 27 ЗАП визначають умови не лише ефективності, а й так званої економічної доцільності. Тут ключовим є розуміння яким чином адміністративний орган може дізнатися про економічну спроможність іншого адміністративного органу, зважаючи на те, що вони є різними юридичними особами. Крім того, ЗАП не регулює питання їх правового статусу та підпорядкування. Тобто, зі змісту законодавства не вдалося встановити чи знаходяться вони (адміністративні органи при взаємодії) в одному відомстві, чи це два адміністративні органи, які перебувають у «горизонтальних зв'язках». Наступним питанням, що може постати на практиці є можливість діяти відповідно до вимог

«адміністративної взаємодопомоги» згідно з нормативними актами, що встановлюють повноваження публічної адміністрації, оскільки наразі адміністративно-процедурне законодавство ще остаточно не сформоване, а ЗАП вже вступив в свою дію.

Беручи до уваги все вищевикладене, з метою дотримання вимог «якості» закону як складової принципу правової визначеності як елемента біл широкого – верховенства права, вбачається необхідним внесення змін до статті 26 ЗАП задля унормування всіх вищенаведених питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

Грошко Борис Богданович
аспірант кафедри цивільного права і процесу

Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3794-3045>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ ЩОДО НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ

Правове регулювання укладення договорів щодо земельних ділянок відіграє критичну роль у стабільному та ефективному функціонуванні суспільства, забезпечуючи справедливість, рівність, та сталість відносин землеволодіння.

Починаючи з XIX століття на території України було проведено п'ять земельних реформ. Серед них виділяються Селянська реформа 1861 року, Столипінська земельна реформа, націоналізація землі у 1917 році, колективізація сільського господарства в період з 1929 по 1932 роки, та земельна реформа, яка почалася в незалежній Україні у 1992 році [1].

Сидор В.Д. підкреслює, що земельна ділянка знаходиться у «віданні» як цивільного так і земельного законодавства з огляду на те, що вона виступає як майновий та природний об'єкт. Також Сидор В.Д. доходить до висновку до земельних відносин належать всі без винятку відносини, об'єктом яких є земля як нерухоме майно особливого роду, що володіє найважливішими специфічними властивостями природного ресурсу; відносини у галузі використання земель як нерухомого майна і відносини, пов'язані із виникненням, припиненням права власності та інших речових прав, а також відносини щодо розпорядження цим майном, так само як і статус учасників цивільного обігу земельних ділянок, регулюються як земельним, так і цивільним законодавством [2].

Правовідносини щодо договірної обігу земель є складними та багатограними через унікальний об'єкт цих відносин — землю, яка одночасно виступає і природним ресурсом, і об'єктом речових прав. Це створює особливості у правовому регулюванні цих відносин, де одночасно застосовуються норми як земельного, так і цивільного права. Земля як природний ресурс є ширшим поняттям, яке включає в себе землю як об'єкт речових прав.

Земельне право розглядає землю передусім як природний ресурс, що вимагає належного управління, використання та захисту. Відповідно, дана галузь права спрямована на регулювання відносин, пов'язаних із цим ресурсом, що відрізняється від підходів цивільного права, яке зосереджується на майнових аспектах земельних відносин. Відповідно до статті 791 Цивільного кодексу України, земля стає майновим об'єктом і об'єктом цивільних прав лише з моменту її оформлення в земельну ділянку [3]. Це означає, що до моменту формування земельної ділянки, земля, хоч і залишається природним ресурсом, не підпадає під регулювання цивільного права в тій же мірі.

Згідно зі статтею 3 Земельного кодексу України, земельні відносини охоплюють суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею [4]. Земля, таким чином, є об'єктом земельних правовідносин, що включає в себе не лише сформовані земельні ділянки, а й усі землі в межах території України.

Важливим є аналіз співвідношення цивільного та земельного законодавства у контексті правового регулювання договорів, які є підставою набуття права власності на земельні ділянки. Такий аналіз дозволяє глибше розуміти природу та особливості правових відносин, що виникають у сфері договірної обігу земель. Дослідження цього взаємозв'язку сприяє розкриттю сутності та ролі земельного і цивільного законодавства у формуванні правового середовища для укладання та виконання договорів. Крім того, це допомагає формувати рекомендації щодо удосконалення законодавства з метою забезпечення ефективного і стабільного функціонування ринку землі.

Земельний кодекс України встановлює, що земельні відносини регулюються Конституцією України, самим Земельним кодексом, а також іншими нормативно-правовими актами [4]. Суспільні відносини щодо набуття права власності на земельні ділянки на підставі договорів також підпадають під ці норми. Водночас Цивільний кодекс України в статті 9 зазначає, що до відносин у сфері використання природних ресурсів застосовуються норми Цивільного кодексу, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства [3]. Це означає, що цивільне законодавство має субсидіарний характер у регулюванні земельних відносин, де основну роль відіграє саме земельне право.

Варто зазначити, що ключову роль у регулюванні договорів щодо передачі права власності на земельні ділянки відіграє земельне законодавство. Однак із розвитком ринкових відносин відбувається певна трансформація обігу землі, де основну роль починають відігравати договори, а не адміністративні акти. Це свідчить про органічний розвиток ринкових відносин не лише в земельній сфері, але й у всій економіці України. Ринок землі забезпечує ефективність та гнучкість, дозволяючи враховувати інтереси суб'єктів відносин, спрощувати процедури, зменшувати бюрократичні бар'єри та заохочувати інвестиції завдяки більшій правовій впевненості для інвесторів.

Значну роль у цій трансформації відіграли законодавчі зміни, зокрема скасування мораторію на укладення угод щодо сільськогосподарських земель, що значно поживило ринкові відносини. Важливо зазначити, що ринкові механізми розподілу земельних ресурсів стали одним із ключових завдань і завершальним етапом земельної реформи в Україні. Це суттєво розширює сферу дії норм цивільного права у регулюванні земельних відносин.

Подальше дослідження співвідношення норм земельного та цивільного законодавства є важливим для встановлення механізму правового регулювання суспільних відносин щодо договірної обігу землі, який зазнає трансформацій. Серед вітчизняних науковців є класична позиція, що норми цивільного права співвідносяться з нормами земельного права як загальне і спеціальне. Це означає, що загальні норми цивільного права можуть застосовуватися в земельних відносинах лише в тому випадку, якщо спеціальні норми земельного права не дають відповіді на певне правове питання.

Зі скасуванням виключної державної власності на землю та визнанням землі нерухомістю, укладення угод із земельними ділянками стало частково сферою дії цивільного права. Це розширило сферу цивільно-правового регулювання земельних відносин, що вимагало адаптації законодавства та методів правового регулювання.

Сьогодні в земельному праві спостерігається переплетення диспозитивного та імперативного методів регулювання. Це пояснюється специфікою землі як природного надбання, що має життєво необхідне значення для всіх громадян. Земельне право, враховуючи соціальну функцію землі, використовує різні методи впливу на поведінку учасників земельних відносин. Ці методи включають вимогу цільового використання

земельних ділянок, заборону на порушення родючості ґрунтів, економічне стимулювання охорони земель, а також обмеження розпорядницьких прав власників землі.

Таким чином, земельне право залишається самостійною галуззю права, що поступово інтегрує цивільно-правові елементи, принципи і механізми регулювання. Це робить правове регулювання більш ефективним і дозволяє більш гнучко реагувати на виклики сучасної економіки.

Інтеграція цивільно-правових механізмів у регулювання земельних відносин також пов'язана зі зміною підходів до правового регулювання земельних ділянок як об'єктів нерухомості. Це сприяє розширенню сфери дії цивільного права, підвищенню ефективності правового регулювання та забезпеченню високого рівня законності і справедливості у земельних відносинах.

Загалом, особливість співвідношення цивільного та земельного права як загального і спеціального стосується лише частини земельних відносин, які мають цивільний характер. Цивільне право регулює такі аспекти, як зміст права власності на землю, види майнових прав, межі прав власника, а також відносини, пов'язані з обігом землі як об'єкта права власності, з урахуванням обмежень, встановлених нормами земельного права.

Проте, цивільне право не охоплює більшість земельних відносин, які мають публічний характер. Воно не регулює відносини у сфері надання та вилучення земель, виконання управлінських функцій, таких як планування, землеустрій, моніторинг, ведення Державного земельного кадастру і здійснення земельного контролю.

Сьогодні в Україні спостерігається збільшення впливу цивільного права на земельні відносини, що обумовлено реформами у сфері земельного права, впровадженням ринку сільськогосподарської землі, інтеграцією до європейського правового простору та розвитком приватного сектора. Це визначає сучасні тенденції у правовому регулюванні земельних відносин, де приватноправові механізми відіграють все більш важливу роль.

З огляду на це, науковці зазначають, що поступова трансформація правового ландшафту у сфері договірної обігу землі може сприяти подальшому розвитку цивільно-правових підходів у регулюванні земельних відносин. Відсутність чіткого розмежування між сферами дії цивільного і земельного права можливо є не проблемою, а панацеєю, оскільки це дозволяє забезпечити більш гнучке і комплексне правове регулювання, адаптоване до сучасних умов.

Таким чином, зростаюча інтеграція цивільно-правових механізмів у регулювання земельних відносин є логічним кроком у розвитку правової системи України, що сприяє підвищенню ефективності правового регулювання та забезпеченню стабільного функціонування ринку земельних відносин.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Мироненко В. Поняття, соціально-економічне та правове значення правочинів щодо земельних ділянок // Юридична наука, 2011. - № 4-5. – с.70-76.
2. Сидор В.Д. Земельне і цивільне законодавство: проблеми взаємодії / В. Д. Сидор // Право і суспільство. - 2011. - № 1. - С. 106-110. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_1_23.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1960>
4. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

Капустіна Марієтта Владиславівна,
старший науковий співробітник
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України,
кандидат юридичних наук,
доцент

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ З РЕЄСТРАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ОСІБ, ЩО ЇХ УЧИНИЛИ

У структурі криміналістичного забезпечення окреме місце посідають інформаційні засоби, що використовуються органами кримінальної юстиції при виявленні, розкритті та запобіганні кримінальним правопорушенням. Серед інформаційних засобів найпоширенішими є інформаційні системи. Практика боротьби зі злочинністю переконливо свідчить, що без ефективного використання відомостей, які містяться в різних інформаційних системах, та їх належного аналізу та синтезу ефективна протидія будь-яким кримінальним правопорушенням неможлива [1, с. 137]. Впровадження в досудове розслідування сучасних інформаційних систем з реєстрації кримінальних правопорушень та осіб, що їх учинили є підґрунтям оптимізації кримінального провадження. Такими системами є наступні:

1) Єдиний реєстр досудових розслідувань, який являє собою електронну інформаційно-комунікаційну систему, призначену для збирання, зберігання, захисту, оброблення, обліку, пошуку, узагальнення даних про подію кримінального правопорушення, особу, яка його вчинила, обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень та результатів судового провадження.

Метою утворення та ведення реєстру є: реєстрація кримінальних правопорушень (проваджень) та осіб, які їх учинили; облік прийнятих під час досудового розслідування рішень та результатів судового провадження; здійснення контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; формування звітності про стан кримінальної протиправності та результати роботи органів досудового розслідування; здійснення аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; інформаційно-аналітичне забезпечення органів кримінальної юстиції [2].

2) Інформаційна підсистема «Єдиний облік» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», яка призначена для обробки відомостей під час прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події. В інформаційній підсистемі формується та ведеться облік даних (об'єктів) за такими категоріями: заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події; учасники кримінального правопорушення та іншої події; речі, документи та майно, пов'язані з вчиненням кримінального правопорушення та іншою подією.

Метою утворення та ведення підсистеми є: об'єднання інформації в єдиному інформаційному просторі щодо заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події; забезпечення контролю за додержанням законності під час прийняття та

реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події; моніторинг стану оперативної обстановки, виявлення районів зростання правопорушень для раціональної розстановки сил та засобів органів поліції; забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки діяльності поліції, спрямованої на запобігання та розкриття правопорушень; встановлення зв'язків між даними, що мають значення для кримінального провадження тощо [3].

3) Інформаційна підсистема «Дорожньо-транспортна пригода» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», яка призначена для автоматизації процесів обробки інформації про ДТП, забезпечення проведення оцінки стану аварійності, аналізу обставин, причин і умов, що сприяли виникненню ДТП, прийняття рішень щодо заходів із запобігання ДТП, зменшення тяжкості їх наслідків, а також формування звітності про ДТП тощо. До підсистеми вноситься інформація про: зареєстроване ДТП; характеристику місця ДТП та її учасників; транспортні засоби та їх страхування [4].

4) Єдиний портал повідомлень викривачів, який являє собою інформаційно-телекомунікаційну систему, що забезпечує обмін даними з викривачем за допомогою мережі Інтернет, збирання, зберігання, використання, захист, облік, пошук, узагальнення повідомлень викривачів, а також іншої інформації, в тому числі про статус викривачів, стан та результати розгляду повідомлень викривачів. До Єдиного порталу повідомлень викривачів вноситься інформація про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень [5].

Окрім зазначених систем що, спрямовані на реєстрацію кримінальних правопорушень (повідомлень про кримінальні правопорушення) та осіб, що їх учинили, діють ще такі інформаційні підсистеми Інформаційного порталу Національної поліції України, як «АРМ 102», «Драгер» та система «ЦУНАМІ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В.С. Інформаційно-аналітичне забезпечення криміналістичної діяльності в процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з тероризмом. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. Вип. 33. С.137-141.
2. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: затв. Наказом Генерального прокурора від 17.08.2023 № 231. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.
3. Інструкція з формування та ведення інформаційної підсистеми «Єдиний облік» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: затвер. Наказом Міністерства внутрішніх справ України 14 червня 2019 року № 508. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0739-19#Text>
4. Інструкція з формування та ведення інформаційної підсистеми «Дорожньо-транспортна пригода» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: затвер. Наказом Міністерства внутрішніх справ України 15 липня 2020 року № 533. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0726-20#Text>
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

Клімова Валерія

аспірантка 1 курсу кафедри кримінально-правової політики

Національний юридичний університет ім. Я.Мудрого

«ВТЯГНЕННЯ У ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ» ЗА КК УКРАЇНИ ТА ЙОГО МІСЦЕ У СИСТЕМІ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Проблема запобігання та протидії терористичним злочинам стає важливою як у теоретичному, так і у практичному плані, особливо з урахуванням наміру вступу України до Європейського Союзу. Цей вступ не лише додає нових прав, а й покладає на країну повну відповідальність за виконання міжнародних зобов'язань. Одним із таких зобов'язань є гармонізація кримінального законодавства України з міжнародно-правовими нормами щодо протидії тероризму. Це передбачає упередження використання території України членами іноземних і міжнародних терористичних організацій для здійснення терористичних актів.

Загроза тероризму стає серйозним викликом для людства, призводячи до регресу в умовах нарощування технічних можливостей терористів і загрози для людської цивілізації. Тому вирішення цієї проблеми стає терміновим завданням, що вимагає спільних зусиль світового співтовариства. Глобальна спільнота намагається розв'язати цю проблему та створити ефективну систему протидії тероризму [1].

Сучасна терористична діяльність відрізняється від минулих за своїми цілями, тактикою та засобами. Масштаби терористичних актів зросли, а способи та регіони їхнього поширення стали швидко змінюватися. Тероризм стає однією з серйозних загроз для безпеки особистості, суспільства і держави. Тому вирішення цього питання вимагає не лише нових стратегій, але й змін у ціннісних орієнтаціях, концептуальному підході та розумінні світу. Кардинальні зміни в міжнародному житті, пов'язані з глобалізацією, не зробили світ безпечним, і тому глобальні проблеми потребують невідкладного вирішення шляхом усунення їхніх причин та забезпечення гармонійного розвитку.

За діючим законодавством України передбачається решта положень по запобіганню та протидії тероризму, серед яких міститься і кримінально-правова норма щодо заборони втягнення особи у вчинення терористичного акту. У ст.258¹ КК України вказуються на дві форми такою заборони, а саме: 1. втягнення особи у вчинення терористичного акту, та 2. примушування особи до вчинення терористичного акту з використанням обману, шантажу, уразливого стану особи, або з застосуванням чи погрозою застосування насильства.

Втягнення особи у вчинення терористичного акту описується як дії, що призводять до схилення іншої особи до вчинення терористичного акту. Так, інша особа надихається на участь у терористичному акті, розвиваючи в собі бажання вчинити дії. І, на відміну від примушування, особа добровільно вчиняє дії за власною волею після впливу на її свідомість, зокрема через переконування в доцільності та вигідності певної поведінки [2].

Отже, в словнику української мови поняття «втягнення» розглядається як дію за значенням втягнути й втягти, а саме: залучати, притягати, заохочувати когось до участі в

чому-небудь [3]. Це може включати умовляння, підкуп, розпалення почуття помсти, заздрощів або інших низьких спонукань, а також навчання способам і методам виконання дій.

В свою чергу, поняття «примушування» трактується як «вимагати в кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі, спрямувати свої зусилля на виконання чого-небудь незалежно від бажання» [4]. Воно /примушування/ передбачає дії, через які інша особа, навпаки від втягнення, змушена вчинити терористичний акт незважаючи на свою волю.

Способи примушування особи можуть включати обман, шантаж, використання уразливого стану, насильство чи погрозу його застосування.

Обман полягає в розповсюдженні завідомо неправдивих відомостей або прихованні певних фактів, може включати введення в оману щодо мети та можливих наслідків терористичних дій.

Шантаж включає в себе залякування погрозою викрити або розголосити з певною метою факти, відомості, які можуть скомпрометувати, зганьбити кого-небудь [5]. На думку І.В. Самощенко погроза закріплена в якості засобу досягнення бажаної винною особою мети, та в сукупності із приєднаної до неї вимоги складає поняття «шантаж» [6].

Використання уразливого стану вказує на використання вразливості потерпілої особи. Як вважає В.А. Козак під уразливим станом особи на доктринальному рівні слід розуміти такий стан, перебуваючи в якому особа позбавлена (абсолютний уразливий стан) або обмежена (відносний уразливий стан) у здатності усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (у тому числі приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям) внаслідок фізичних чи психічних властивостей, збігу тяжких особистих, сімейних або інших обставин [7].

Застосування насильства означає фізичні тілесні пошкодження, побої, незаконне позбавлення волі, зґвалтування або інші форми насильства.

Погроза застосування насильства включає в себе залякування особи застосуванням до неї або до її близьких фізичного насильства: позбавити життя або волі, причинити тілесні ушкодження, зґвалтувати, вчинити інші насильницькі дії. При цьому не має значення, чи мав винний намір реалізувати погрозу. Винний повинен усвідомлювати, що потерпілий сприймає погрозу як таку, що може здійснитися [8].

Втягнення у вчинення терористичного акту вважається завершеним злочином, якщо це примушення до нього стало фактом виконання дій, визначених у ст. 258¹ КК України, незалежно від їх успішності, тобто чи було вчинено сам терористичний акт тією особою, яку втягували чи примушували. Саме так, злочин, що передбачений цією статтею КК України, можна вважати формальним за своїм складом.

Також, слід зазначити, що сучасний тероризм є особливо небезпечним в умовах появи нових форм збройного насильства. Такий спосіб досягнення мети категорично суперечить національним та міжнародним принципам прав людини. Особливого вивчення потребує спонукання іншої особи до вчинення терористичного кримінального правопорушення або до інших некриміналізованих видів і форм такої діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Протидія терористичній діяльності: кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти: монографія. В.В. Белянська. Київ.: Видавничий дім «АртЕк», 2016. 450 с.
2. Кубальський В.Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. В.Н.Кубальський. К., 2007. С. 9.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод.і допов.) /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.- К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С.210
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод.і допов.) /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.- К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С.1124
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод.і допов.) /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.- К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С.1613
6. Самощенко І.В. Характеристика шантажу за кримінальним правом України та зарубіжних країн. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 39. С. 102-106.
7. Козак В.А. Уразливий стан особи за кримінальним правом України: зміст та співвідношення з іншими суміжними поняттями. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Право". 2013. Вип. 20. С. 73-80.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. ТОМ 2. URL:<http://meگو.info/матеріал/стаття-258-1-втягнення-у-вчинення-терористичного-акту>

Француз А.Й.,
*Герой України, Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Барабаш В.В.,
*аспірант
e-mail: bvv818181@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4100-8702>*

*Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113*

ГЕНЕЗИС ТА ЗНАЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Постановка проблеми. З 2015 року в Україні триває активна реформа правоохоронних органів. Протягом цього часу зміни торкнулися не лише назви головного правоохоронного органу – з «міліції» на «Національну поліцію України», але й загальної філософії його діяльності. Основний акцент тепер зроблено на наданні поліцейських послуг громадянам.

У відповідь на нові підходи та оновлену філософію роботи правоохоронного органу, в межах Національної поліції України формуються нові інституції, які спрямовані на ефективне виконання поставлених завдань. У зв'язку з цим, для визначення основних принципів діяльності поліції та ідентифікації її функціонального призначення, стає необхідним дослідження витоків поліцейської діяльності та її ролі в демократичному суспільстві.

Стан дослідження проблеми. Питаннями дослідження виникнення поліції, як правоохоронного органу, визначенням місця поліції в демократичному суспільстві та значення поліцейської діяльності були предметом досліджень таких науковців, як: Коваленко М.О., Черненко О.Ю., Рябова М.В., Нікітіна В.О., Пилипенко К.М., Соколова В.С., Руденко Ю.І., Степаненко С.Г., Шевченко Ю.С., Ярошенко О.М., Марченко О.М., Кравченко О.В., Анисимова О.Ф

Метою наукової роботи є дослідження виникнення поліцейської діяльності, питання формування поліції як правоохоронного органу на території України, визначення місця поліцейської діяльності в системі державних органів України та демократичному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Поліцейська діяльність, у широкому розумінні як свідома охорона спільних норм у громаді та захист від внутрішніх загроз, виникла набагато раніше, ніж спеціалізовані збройні сили, створені для цієї мети. Практика підтримання правопорядку існувала тисячоліттями до формування поліції як окремого органу. Саме слово «поліція» походить від грецького «поліс», що означає «місто», і відображає той факт, що прообрази поліції, якщо вони існували як окремі утворення, були здебільшого пов'язані з міським середовищем.

Поліцейська діяльність не завжди базувалася на застосуванні сили. Дослідження 51 стародавнього суспільства з різних континентів показало, що основним способом врегулювання спорів було міжособистісне посередництво; створення поліцейських сил було характерним менш ніж для половини цих суспільств. Отже, посередництво є найдавнішою та найпоширенішою формою вирішення конфліктів.

Поняття поліцейської діяльності тісно пов'язане з такими категоріями, як «поліція» та «діяльність». Дефініція поліції, як зазначалося раніше, була представлена багатьма варіантами в працях науковців, починаючи з античної епохи і до сьогодення, і залишається об'єктом наукового пошуку. Термін «поліція» прийшов до європейських мов з грецької та латинської, і залежно від контексту означав державу, державний устрій, управління державою, поступово змінюючи своє значення під впливом реформ в Англії, Франції та Німеччині у XV-XX століттях. Термін «діяльність» є загальноновживаним і має фундаментальне значення для широкого кола гуманітарних наук, у тому числі правових, оскільки дозволяє краще зрозуміти суспільні явища через призму їх функцій.

Так, М. М. Москаленко визначає поліцейську діяльність як специфічну форму реалізації поліцейської функції держави, яка передбачає цілеспрямований вплив відповідних державних інститутів на соціальні відносини. Поліція, за його словами, є державною організацією, через яку держава реалізує значну частину заходів щодо забезпечення власної безпеки та безпеки суспільства та його членів[1].

У європейській юридичній науці поліцейську діяльність розглядають як «діяльність внутрішнього управління, через яку особи захищаються від небезпеки, що їм загрожує, як від зовнішніх, так і від внутрішніх загроз, встановлюючи межі цих загроз та нейтралізуючи їх».

Ярошенко О.М. пропонує вдале і змістовне визначення поліцейської діяльності: це особливий вид соціальної, державно-управлінської діяльності, що здійснюється на основі закону та в інтересах суспільства, спрямований на охорону громадського порядку та забезпечення громадської безпеки шляхом застосування примусових заходів[2].

Також, іноді поліцейська діяльність розглядається як особливий вид державно-управлінської діяльності, спрямованої на охорону громадського порядку, забезпечення громадської та іншої безпеки, пов'язаної із застосуванням державного примусу.

Я. М. Когут вважає, що поліцейська діяльність є видом правоохоронної діяльності, що здійснюється уповноваженими державою суб'єктами публічної адміністрації з метою встановлення та забезпечення правопорядку, з можливістю застосування адміністративного примусу в передбачених законом випадках. Він також поділяє поліцейську діяльність на загальну (адміністративну), яка охоплює профілактичні та охоронні заходи, і спеціальну (оперативно-розшукову та кримінальну процесуальну діяльність).

Поліцейська діяльність є суттєвим компонентом функціонування публічної влади, яка виконує превентивні, репресивні та соціальні ролі.

До основних характеристик поліцейської діяльності відносяться такі:

1. Поліцейська діяльність є однією з форм соціальної активності і має всі властиві їй особливості.

2. Вона полягає в управлінні спеціалізованими структурами публічної влади, переважно виконавчого характеру, з метою забезпечення громадського порядку та безпеки (включаючи громадську, державну, економічну безпеку тощо).

3. Поліцейська діяльність визначається як свідомий і цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт.

4. Цілеспрямованість цієї діяльності регулюється державою через нормативно-правові акти, які визначають компетенцію її учасників, а також методи та засоби здійснення юридично значущих дій.

5. Коло учасників поліцейської діяльності є досить широким і не обмежується тільки поліцейськими структурами.

6. Основною складовою поліцейської діяльності є поняття «охорони», що визначає її специфічний характер. Під «охороною» розуміється підтримка збереження, безпеки і недоторканності, захист від загроз і посягань. В широкому розумінні це забезпечення захисту від небезпек соціального, природного, біологічного або техногенного походження.

7. Поліцейська діяльність має особливі методи виконання, серед яких основними є адміністративний нагляд і адміністративний примус.

8. За своєю суттю, поліцейська діяльність є професійною, публічною та здійснюється на основі правових норм[4].

Аналізуючи поняття «поліцейська діяльність», її ознаки та кримінологічний контекст, можна зробити висновок, що поліцейська діяльність є державною і законодавчо регульованою управлінською діяльністю, яку виконують уповноважені органи держави (а іноді й громадські організації). Основна мета цієї діяльності – охорона громадського порядку і забезпечення безпеки через реалізацію визначених повноважень.

Суть поліцейської діяльності виявляється у виконанні спеціальними органами ряду функцій для підтримання громадського порядку і безпеки, а також для створення безпечного середовища в суспільстві. Важливо зазначити, що ефективність поліцейської діяльності залежить від функціонування демократичного суспільства, на користь якого вона здійснюється.

Висновки. Національна поліція виконує важливі функції у забезпеченні національної безпеки через свої повноваження та напрями діяльності, які спрямовані на боротьбу з злочинністю, збереження громадської безпеки і порядку, захист прав і свобод громадян, а також забезпечення загальної безпеки у суспільстві.

Поліцейська діяльність, в свою чергу, визначає основні напрями розвитку демократичного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Moskalenko M. M. The Concept of "Police Law" as an Ideological and Theoretical Basis for the Organization and Activities of the Police (Historical and Theoretical Aspect): PhD Thesis Abstract in Law: Specialty 12.00.01 "Theory and History of Law and State; History of Legal Doctrines," p. 22;

2. Ярошенко О.М. Поліцейська діяльність як об'єкт дослідження (історико-правовий аспект) // Вісник Львівського університету. – 2009. – № 1. – том 9. – с. 111–117;

3. Когут Я. // Щодо поняття адміністративно-поліцейської діяльності. - Митна справа. 2013. № 5 (2.2). с. 321–326;

4. Police_deontology(lec2)/403Forbidden.URL: [https://arm.naiu.kiev.ua/books/police_deontology/info/lec2.html#:~:text=Поліцейська%20діяльність%20%20ц,%20керівництво%20спеціальними,%20економічної%20та%20ін.\),\(дата звернення: 14.08.2024\).](https://arm.naiu.kiev.ua/books/police_deontology/info/lec2.html#:~:text=Поліцейська%20діяльність%20%20ц,%20керівництво%20спеціальними,%20економічної%20та%20ін.),(дата звернення: 14.08.2024).)